

Het groene hart van burgers

Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid

H.C.M. de Bakker
C.S.A. van Koppen
J. Vader

r a p p o r t e n

wot
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Het groene hart van burgers

Dit rapport is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

De reeks 'Wot-rapporten' bevat onderzoeksresultaten van projecten die kennisorganisaties voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu hebben uitgevoerd.

Het groene hart van burgers

Het maatschappelijk draagvlak voor
natuur en natuurbeleid

H.C.M. de Bakker

C.S.A. van Koppen

J. Vader

Rapport 47

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, augustus 2007

Referaat

Bakker, H.C.M. de, C.S.A. van Koppen & J. Vader, 2007. *Het groene hart van burgers; Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 47. 128 blz. 19 fig.; 24 tab.; 41 ref.; 3 bijl.

In deze longitudinale studie wordt op basis van een publieksenquête een beeld gegeven van het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid en de trends die hierbij zijn waar te nemen. Het draagvlak wordt aan de hand van drie invalshoeken in kaart gebracht: beelden en waarderings van natuur, waarderings van natuurbeleid en natuurbetrokken activiteiten. Daarnaast wordt aandacht besteed aan gedragspatronen en waardeoriëntaties die van belang zijn voor natuurbeleid waarin de actieve betrokkenheid van burgers centraal staat. De resultaten maken duidelijk dat vergelijkbaar met vorige studies iets meer dan de helft van de bevolking ontevreden is over de hoeveelheid natuur in Nederland. Een opvallende ontwikkeling is dat natuur voor burgers behoorlijk lijkt te zijn gedaald als beleidsprioriteit in het rijksoverheidsbeleid. Veel burgers blijken te worden gemotiveerd door 'natuurzaken' die dicht(er) bij hen staan.

Trefwoorden: natuur, natuurbeleid, natuurbeelden, draagvlak, acceptatie, enquête, longitudinale onderzoeken.

Abstract

Bakker, H.C.M. de, C.S.A. van Koppen & J. Vader, 2007. *The public's 'green sense': public support for nature and nature policy in the Netherlands*. Wageningen, Statutory Research Tasks Unit for Nature and the Environment. WOt-rapport 47. 128 p. 19 Figs.; 24 Tab.; 41 Ref.; 3 Annexes

This longitudinal study, based on a questionnaire survey among the general public, has yielded information on the public support for nature and nature policy in the Netherlands, and the trends to which this is subject. The support has been examined from three perspectives: mental images and appreciation of nature, appreciation of Dutch nature policy and participation in nature-related activities. The report also examines behavioural patterns and values that are relevant to the current Dutch nature policy, which emphasises active involvement on the part of the public. The findings show that, as in previous surveys, somewhat more than half of the Dutch population expressed dissatisfaction with the availability of wildlife areas in the Netherlands. A striking new trend is that the public currently seem to give much lower priority to nature issues in terms of national policymaking than in previous surveys. Many members of the public appear to be motivated especially by nature-related issues that have a (very) close relationship to their daily environment.

Keywords: nature, nature policy, mental images of nature, public support, acceptation, questionnaire survey, longitudinal research

ISSN 1871-028X

©2007 LEI

Postbus 29703, 2502 LS Den Haag
Tel: (070) 335 83 30; fax: (070) 361 56 24; e-mail: informatie.lei@wur.nl

**Wageningen Universiteit,
Leerstoelgroep Milieubeleid**

Postbus 8130, 6700 EW Wageningen
Tel: (0317) 477 477; fax: (0317) 484884; e-mail: info@wur.nl

De reeks WOt-rapporten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit rapport is verkrijgbaar bij het secretariaat . **Het rapport is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 47 78 44; Fax: (0317) 42 49 88; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Woord vooraf

Sinds 1996 laat het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) om de vijf jaar een publieksenquête uitvoeren waarin het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid wordt gepeild. In 1997 deden Buijs en Volker verslag van de eerste enquête. In 2002 was er de publicatie van De Boer en Schulting waarin de resultaten van de tweede werden gepresenteerd. Deze studie is de derde in deze reeks van publieksenquêtes en valt binnen de activiteiten van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu dat onderdeel is van Wageningen Universiteit & Researchcentrum (Wageningen UR).

Hoewel de verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze studie volledig bij de auteurs ligt, was bij de totstandkoming van dit rapport ook een aantal andere mensen betrokken. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar onze contactpersoon Birgit Elands: met een niet aflatend optimisme bleek ze altijd weer bereid tijd vrij te maken om lastige inhoudelijke kwesties met ons te bediscussiëren. Wij bedanken verder de leden van de klankbordgroep die mee hebben gedacht met de opzet van deze studie en commentaar hebben gegeven op een eerdere versie van het rapport: Karin de Feijter (Stichting Natuur en Milieu), Roel van Raaij (ministerie van LNV), Chris Veldhuijsen (Forum), Noelle Aarts (Wageningen Universiteit), Gerrit-Jan van Herwaarden (Landschapsbeheer Nederland) en Maaïke de Jeu (Nationale Jeugdraad). Ook willen wij Greet Overbeek bedanken voor haar inzet en nauwe betrokkenheid in de eerste fasen van het project. Arjen Buijs, Fransje Langers, Marcel Kornelis en Esther Turnhout danken wij voor hun suggesties en opbouwende kritiek. Ten slotte zijn wij Ellen Hessing van TNS NIPO erkentelijk voor haar bereidwillige en geduldige dienstverlening rondom de enquête.

Erik de Bakker, Kris van Koppen & Janneke Vader

Augustus 2007, Den Haag/Wageningen

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting	9
Summary	15
1 Inleiding	21
1.1 Aanleiding	21
1.2 Vermaatschappelijking van het natuurbeleid	22
1.3 Probleemstelling	23
1.4 Onderzoeksvragen	23
1.5 Opbouw van het rapport	23
2 Draagvlak: een conceptuele analyse	25
2.1 Inleiding	25
2.2 Maatschappelijk draagvlak: een definitie	25
2.3 De eerdere MNP-publieksenquêtes	26
2.4 Van waarden naar praktijken	28
2.5 Invalshoeken en sets van indicatoren	30
2.6 Beelden en waarderingen natuur	32
2.7 Waarderingen natuurbeleid	34
2.8 Natuurbetrokken activiteiten	35
2.9 Sociaal-demografische kenmerken en de WIN-segmenten	37
2.10 Conclusies	39
3 Onderzoeksopzet en operationalisering	41
3.1 Inleiding: TNS NIPO-panel	41
3.2 Onderzoekspopulatie en steekproef	41
3.3 Operationalisering en vragenlijst	43
3.4 Aandachtspunten en hypothesen	46
4 Beelden en waarderingen natuur	47
4.1 Inleiding	47
4.2 Beeld van natuur (cognitieve dimensie)	47
4.3 Welk natuurbeeld krijgt de voorkeur?	49
4.4 Waardering bestaande natuur en voorzieningen	52
4.4.1 Tevredenheid totale aanbod natuur in Nederland	52
4.4.2 Tevredenheid aanbod natuur en voorzieningen in woonomgeving	54
4.5 Conclusies	54
5 Waarderingen natuurbeleid	57
5.1 Inleiding	57
5.2 Belang van Nederlandse natuur	57
5.3 Belang van natuur in het rijksoverheidsbeleid	58
5.4 Dilemma's natuur en economie	60
5.5 Verdeling verantwoordelijkheden	61
5.6 Conclusies	62

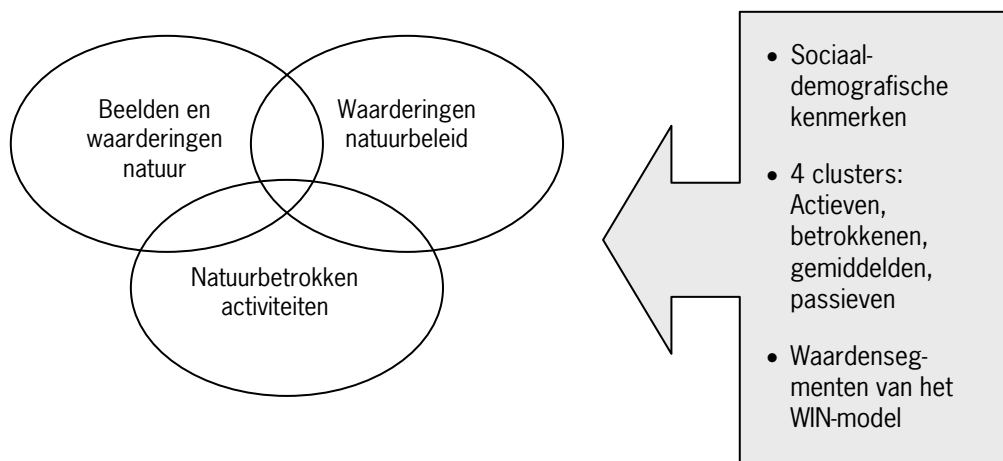
6	Natuurbetrokken activiteiten	65
6.1	Inleiding	65
6.2	Bescherming	65
6.2.1	Activiteiten door vrijwilligers	65
6.2.2	Lidmaatschap natuurorganisaties	66
6.3	Natuurgebruik	67
6.3.1	Natuurbezoek	67
6.3.2	Gebruik van informatiebronnen over natuur	68
6.3.3	Groen beleggings- en consumptiegedrag	69
6.4	Burger als beslisser: politieke participatie	70
6.5	Actieven, betrokkenen, gemiddelden en passieven	71
6.6	Conclusies	73
7	Verklarende factoren en groepskenmerken	75
7.1	Inleiding	75
7.2	Invloed sociaal-demografische kenmerken	75
7.2.1	Opleiding	75
7.2.2	Leeftijd	76
7.2.3	Woonplaats	77
7.2.4	Afkomst: allochtonen en autochtonen	78
7.2.5	Sexe	79
7.3	Activiteiten in relatie tot natuurbeelden en beleidswaarderingen	80
7.3.1	Cognitieve natuurbeelden	80
7.3.2	Normatieve natuurbeelden	80
7.3.3	Waardering beleid	81
7.3.4	Medeverantwoordelijkheid	81
7.3.5	Conclusies	81
7.4	De invloed van waardeoriëntaties	82
7.4.1	Typering WIN-segmenten	82
7.4.2	Segmenteringen gecombineerd	83
7.5	WIN-segmenten en enquêteresultaten	84
7.5.1	Waardering natuur	84
7.5.2	Waardering natuurbeleid	86
7.5.3	Natuurbetrokken activiteiten	87
7.6	Samenvatting WIN-segmenten en conclusies	89
8	Conclusies en aanbevelingen	91
8.1	Concepten en theoretisch perspectief	91
8.2	Het groene hart van burgers: beschrijving	92
8.2.1	Beelden en waarderingen natuur	92
8.2.2	Waarderingen natuurbeleid	93
8.2.3	Natuurbetrokken activiteiten	93
8.3	Het groene hart van burgers: analyse	94
8.4	Beleidsaanbevelingen	96
	Literatuur	99
Bijlage 1	Vragenlijst publieksenquête 2006	101
Bijlage 2	Additionele tabellen en figuren	111
Bijlage 3	Factor- en cluster-analyses	117

Samenvatting

Om een goed natuurbeleid te kunnen voeren en passende maatregelen te kunnen nemen, is het voor overheden noodzakelijk om inzicht te hebben in het draagvlak van burgers voor natuur en natuurbeleid. Het huidige beleidsdoel in het natuurbeleid van meer actieve betrokkenheid van burgers roept daarnaast de vraag op welke kansen het bestaande draagvlak daarvoor biedt. Een landelijke publieksenquête kan bijdragen aan dit inzicht. Het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) laat sinds 1997 iedere vijf jaar een onderzoek naar maatschappelijk draagvlak uitvoeren. Het LEI heeft in 2006/2007 het draagvlakonderzoek uitgevoerd, waarbij de volgende probleemstelling centraal stond:

Hoe is het gesteld met het maatschappelijke draagvlak voor natuur en natuurbeleid en welke kansen biedt het bestaande draagvlak voor vermaatschappelijking van het natuurbeleid?

Het maatschappelijk draagvlak voor natuur(beleid) wordt met behulp van drie sets (of velden) van indicatoren in kaart gebracht: (1) beelden en waarderingen van natuur, (2) waarderingen van natuurbeleid en (3) natuurbetrokken activiteiten. Ook wordt gekeken naar de invloed van sociaal-demografische kenmerken (onder andere leeftijd, woonregio, opleiding) en de relatie met groepen die typische gedragspatronen en waardeoriëntaties vertonen (WIN-segmenten). Schematisch levert dit het volgende conceptuele raamwerk op.

In dit onderzoek is de methode gehanteerd van een publieksenquête. Aan de hand van een door de onderzoekers opgestelde vragenlijst heeft het marktonderzoeksbureau TNS NIPO in september 2006 data verzameld. Hiervoor is gebruik gemaakt van het TNS NIPO-panel waaruit een representatieve steekproef is getrokken.

Beelden en waarderingen natuur

Over het algemeen hebben inwoners van Nederland een breed cognitief natuurbeeld. Dit houdt in dat veel burgers zowel natuurelementen die zich ten opzichte van mensen spontaan en autonoom ontwikkelen als door de mens beïnvloede natuurelementen als natuur beschouwen. Ook in de eerdere publieksenquêtes uit 1996 en 2001 kwam een dergelijk breed natuurbeeld naar voren. Een andere conclusie die, weliswaar voorzichtig, kan worden getrokken, betreft het naar elkaar toegroeien van de natuurpercepties van allochtone en autochtone bewoners.

De normatieve natuurbeelden van burgers, die betrekking hebben op de geprefereerde omgangsvormen met natuur, blijken rijk geschakeerd. In sommige gevallen vindt men menselijke ingrepen in de natuur aanvaardbaar, soms ook weer niet. Ten opzichte van 2001 lijkt een verschuiving gaande naar een normatief natuurbeeld waarin ongerepte natuur iets minder belangrijk wordt gevonden en de waardering voor geordende natuur iets sterker wordt. Het is echter moeilijk te zeggen of het hier gaat om een trend die al langer gaande is.

Iets meer dan de helft (51%) van alle burgers is ontevreden over de hoeveelheid natuur in Nederland en iets minder dan de helft tevreden (48%). Wel blijkt het aantal 'westelijke stedelingen' dat voorheen tevreden was over de hoeveelheid Nederlandse natuur thans te zijn gedaald tot een minderheid. Burgers in Nederland zijn aanzienlijk meer tevreden over de hoeveelheid natuur in de eigen woonomgeving dan over de hoeveelheid natuur in Nederland. Een ruime meerderheid vindt de natuur in de eigen woonomgeving attractief om te bezoeken.

Waarderingen natuurbeleid

Een belangrijke verandering ten opzichte van 2001 is dat natuur als rijksbeleidsprioriteit voor burgers behoorlijk lijkt te zijn gedaald. In 2001 noemde 56% van de burgers 'natuur behouden' in een top vier van prioriteiten voor de overheid, terwijl in deze publieksenquête slechts 21% van de burgers van mening was dat natuur tot de vier hoogste prioriteiten van het rijksoverheidsbeleid behoort.

In het kader van het rijksnatuurbeleid hecht een ruime meerderheid van burgers belang aan de bescherming van bestaande natuurgebieden (95%), aan natuureducatie op scholen (88%) en aan de bescherming van zeldzame flora en fauna (87%). Daarnaast vindt ruim driekwart de aanleg van nieuwe natuurgebieden belangrijk. Ten opzichte van 1996 en 2001 zijn de meningen van burgers over de bescherming van bestaande natuurgebieden en zeldzame flora en fauna nauwelijks veranderd.

Bij de stellingen over het belang van de Nederlandse natuur komt naar voren dat een absolute meerderheid van alle burgers het er *niet* mee eens is dat natuur te veel aandacht krijgt. In de voorgaande MNP-studies waren de meningen van burgers over het belang van de Nederlandse natuur min of meer hetzelfde, al werd in 2001 wel iets meer ten gunste van natuur geantwoord.

Bij de afwegingen die burgers maken bij dilemma's rond sociaal-economische en natuurbelangen, springt in het oog dat burgers vooral in de richting van natuur kiezen als het om de eigen woonomgeving gaat. Burgers zien vooral mogelijkheden voor een bredere verdeling van verantwoordelijkheden richting projectontwikkelaars en camping- en horecaondernemers. Een niet te verwaarlozen minderheid is van mening te zijn dat burgers al genoeg betalen voor natuur.

Natuurbetrokken activiteiten

Informatie over natuur verwerven burgers vooral via televisieprogramma's en daarnaast door erover te lezen in boeken en tijdschriften, internet te raadplegen en naar de dierentuin te gaan. De helft van de burgers geeft aan fysieke en/of bestuurlijke natuurbetrokken activiteiten te ondernemen. Vooral laagdrempelige activiteiten dicht bij huis, zoals het plaatsen van nestkastjes of het opruimen van afval van anderen, scoren hier hoog. Een voorzichtige conclusie is dat de groep die zich bezighoudt met meer georganiseerd vrijwilligerswerk ten behoeve van natuur zich in het laatste decennium lijkt te hebben verbreed: lager opgeleiden en jongeren lijken meer vertegenwoordigd.

Naast het betaalde lidmaatschap van natuurorganisaties en het geven van extra bedragen voor natuurbescherming, is de offerbereidheid voor natuur te vinden in de mate van duurzame consumptie. Het laatste beperkt zich evenwel vooral tot consumptie van duurzame producten als FSC-hout en biologische producten waarbij het gaat om een relatief kleine groep respondenten.

Bijna driekwart van de bevolking zegt positief te staan tegenover het stemmen op een partij die natuur prioriteit geeft. In nog grotere getale geeft men aan deel te willen nemen aan activiteiten voor aanleg van natuur in de omgeving of protesten als een natuurgebied wordt bedreigd, doch slechts een marginaal percentage heeft dat in het laatste jaar ook werkelijk gedaan. Ruim 40% van de burgers is bereid extra belasting te betalen voor natuur. Daarbij is men eerder bereid tot het betalen van extra gemeentebelasting dan het betalen van extra inkomstenbelasting.

Wat betreft de deelname van burgers aan planvorming en –uitvoering met betrekking tot natuur in de eigen woonomgeving, komt naar voren dat men vooral via geïnformeerd worden of door mee te denken met de plannen in de eigen woonomgeving betrokken wil zijn.

Het groene hart van burgers geanalyseerd

Door middel van een clusteranalyse zijn vier respondentengroepen met karakteristieke gedragspatronen in beeld gebracht:

- De *Actieven* (18%): ondernemen veel vrijwilligersactiviteiten, recreëren vaak in de natuur, informeren zich via diverse informatiebronnen; ze tonen hun betrokkenheid wel als consument, maar niet als belastingbetaler; wel in besluitvorming over hun omgeving maar niet in stemgedrag of politiek protest.
- De *Betrokkenen* (19%): trekken relatief vaker de portemonnee dan dat ze de handen uit de mouwen steken; ze zijn vaak lid van een natuurorganisatie en meer dan de andere groepen bereid om geld uit te geven voor natuur als consument en belastingbetaler.
- De *Gemiddelden* (37%): zijn best vaak in de natuur te vinden, maar nemen verder slechts gemiddeld deel aan andere natuuractiviteiten; wat hun algemene politieke betrokkenheid betreft zijn ze vergelijkbaar met de 'actieven'.
- De *Passieven* (26%): komen wel af en toe in de natuur, maar vertonen verder weinig andere natuurbetrokken activiteiten, behalve wellicht bereidheid tot protest wanneer natuur wordt bedreigd.

Een nadere analyse van deze groepen levert de volgende inzichten op:

- De groepen die relatief meer bezig zijn met natuurbetrokken activiteiten - de 'actieven' en de 'betrokkenen' - hebben een breder cognitief natuurbeeld dan de andere groepen. Met andere woorden: niet zozeer een smal maar veeleer een breed beeld van natuur kenmerkt de burgers die zich meer dan gemiddeld inzetten voor natuur.
- Met name de groep van 'betrokkenen' steunt de hoofdlijnen van het huidige natuurbeleid. De groep van 'actieven' ondersteunt door haar activiteiten - vrijwilligerswerk en natuurbezoek - wel natuur, maar haar steun voor het beleid ligt dicht bij dat van de gemiddelden. Voor deze actieve groep is er dus een verschil tussen draagvlak voor natuur en draagvlak voor natuurbeleid.
- De groep van 'passieven' kenmerkt zich doordat ze natuur niet als kwetsbaar zien, doordat ze relatief afwijzend staan tegenover beleid, of het nu gericht is op bescherming of recreatie, en doordat ze tenderen naar de opvatting dat burgers al genoeg betalen voor natuur. Deze combinatie maakt het niet eenvoudig deze groep te betrekken bij natuurbeleid.

Ook de toepassing van het WIN-model™ - een karakteristieke indeling van groepen mensen met specifieke waarden en leefstijlkenmerken - levert een aantal nuttige inzichten op over de waardeoriëntaties van burgers in relatie tot natuur(beleid).

- De waardensegmenten (van het WIN-model™) die zich meer op anderen richten, met name 'Ruimdenkers', 'Geëngageerden' en 'Zorgzamen', lijken een sterker draagvlak te bieden voor natuurbeleid dan waardensegmenten die meer op zichzelf zijn gericht, maar het gaat hier niet om een absolute regel. Van de waardensegmenten die meer op zichzelf zijn gericht, hechten ook 'Behoudenden' redelijk veel belang aan natuurbeleid.
- 'Evenwichtigen', de grootste groep van alle WIN-segmenten, lijkt inderdaad een middenpositie in te nemen wat betreft het draagvlak voor natuurbeleid. 'Luxezoekers', 'Genieters', 'Zakelijken' en 'Behoudenden', zijn moeilijk of lastig laten bereiken door (communicatie van) de overheid. Procentueel gezien, gaat het hier om bijna de helft van de totale Nederlandse bevolking.

Vergelijkbaar met bevindingen uit voorgaande jaren komt ook uit deze studie naar voren dat er een stevig of zelfs sterk draagvlak voor natuur bestaat maar dat dit niet altijd parallel loopt met het draagvlak voor natuurbeleid. Regelmatig lijkt er bij burgers een afstand te bestaan tot het rijksnatuurbeleid: dit beleid wordt dan verhoudingsgewijs niet of matig ondersteund of lijkt weinig bekend te zijn.

De huidige gesteldheid van het groene hart van burgers laat in ieder geval één alarmerende ontwikkeling zien: in de rangorde die burgers aanleggen, is natuur als beleidsprioriteit in de laatste jaren fors gedaald. Daarnaast valt op dat veel burgers worden gemotiveerd door 'natuurzaken' die dicht(er) bij hen staan. Illustratief hiervoor op het gebied van financiële offerbereidheid is de grotere bereidheid onder burgers om extra gemeentebelasting voor natuur te betalen in plaats van extra inkomstenbelasting ten behoeve van natuur. Ook kan in dit verband worden gewezen op de populariteit van 'laagdrempelige activiteiten' dichtbij huis, zoals het plaatsen van nestkastjes of voederplankjes of de aanleg van streekeigen beplanting.

Beleidsaanbevelingen

Een meerderheid van de Nederlandse burgers staat over het algemeen positief tegenover het natuurbeleid. Ook de inzet van het beleid in de richting van verbreding van natuur en meer participatie en medeverantwoordelijkheid vindt bij veel burgers weerklank. Dit neemt niet weg dat natuur minder prioriteit krijgt als maatschappelijk thema en natuurbeleid voor aanzienlijke groepen ver van hun bed ligt. Tegen die achtergrond lijken verdergaande beleidsinspanningen nodig. Natuureducatie op scholen blijft hier een belangrijk instrument om jongere generaties kennis te laten maken met natuur.

Het is zinvol om bij allerlei laagdrempelige natuurbetrokken activiteiten, denk aan (betrokken) bezoekers van stadsparken maar bijvoorbeeld ook aan de aanleg van streekeigen beplanting, te (blijven) zoeken naar mogelijkheden voor creatieve en aansprekende voorlichting over het natuurbeleid dat in Nederland wordt gevoerd. Burgers die op dit vlak meer activiteiten ontplooiën, zijn nog lang niet altijd burgers die het natuurbeleid ook 'automatisch' ondersteunen, maar de kans dat zij hiervoor openstaan, lijkt bij deze groep zeker aanwezig, vooral als er een duidelijke relatie met de eigen omgeving bestaat.

Er is een aanzienlijke groep van burgers die zich minder actief bezighoudt met natuuractiviteiten maar die wel betrokken is en ook redelijk goed geïnformeerd. Ook hier liggen kansen om vormen van particuliere medeverantwoordelijkheid te versterken, waarbij men vooral moet denken aan het stimuleren van duurzaam beleggings- of consumptiegedrag. Voor een belangrijk deel van deze groep lijkt een zakelijke benadering daarbij geschikt.

Wellicht kan zo'n benadering voor een groot deel (beter) worden georganiseerd en gedragen door private partijen die op dit vlak reeds actief zijn.

Met name de groep van 'passieven' is lastig te bereiken in het natuurbeleid. Met een beleid van meer recreatievoorzieningen wordt niet zonder meer ingestemd, zeker niet als daarvoor betaald moet worden. Zowel stadsnatuur als natuurgebieden worden af en toe bezocht, zij het in mindere mate dan andere burgers dat doen. Daarbij heeft deze groep een iets hogere waardering voor netjes verzorgde natuur. Hier ligt wellicht een aanknopingspunt voor specifiek gericht beleid, maar de overweging kan ook zijn dat verdergaande beleidsinspanningen waarschijnlijk weinig zullen opleveren.

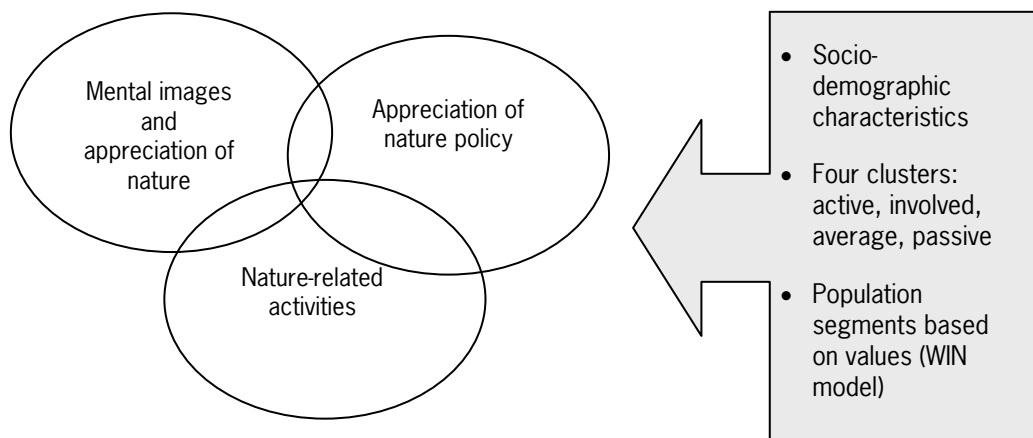
Beleid zou niet alleen gebaseerd moeten zijn op informatie over de omvang en representativiteit van bepaalde meningen of gedragingen van burgers, maar ook op kennis over de meer complexe waarderingsprocessen die daaraan ten grondslag liggen. Voor een beter begrip van dergelijke kwesties is het nodig de sociale context nader te bestuderen. Het advies is hier om naast publieksenquêtes als deze ook andere onderzoekssporen uit te zetten die een meer kwalitatief of experimenteel karakter hebben.

Summary

An effective nature policy can only be designed and implemented if the relevant authorities know how much public support there is for nature and nature policy. In addition, the present Dutch policy goal of involving the public more actively in nature policy raises the question what opportunities the current public support offers in this respect. Such information can be obtained from national surveys among the general public. Since 1997, the Netherlands Environmental Assessment Agency has ordered public support surveys every five years. The 2006/2007 survey was carried out by LEI (Agricultural Economics Research Institute), and concentrated on the following research question:

What is the current state of the public support for nature and nature policy and what opportunities does this offer for increasing public involvement in nature policy?

Public support for nature and nature policy was surveyed using three sets of indicators: (1) mental images and perception of nature, (2) appreciation for nature policy; (3) participation in nature-related activities. In addition, the survey examined the influence of socio-demographic characteristics (including age, region of residence, educational level) and relations with groups showing specific behavioural patterns or maintaining specific values. This resulted in the following conceptual framework:

The study was based on a questionnaire survey among the general public. The TNS NIPO market research agency used a questionnaire developed by the researchers to collect data in September 2006. This survey was held among a representative sample drawn from the TNS NIPO panel.

Mental images and appreciation of nature

The Dutch public generally has a very broad interpretation (cognitive image) of what constitutes 'nature': to many people, the concept of nature includes both green and wildlife elements that have developed spontaneously and autonomously, i.e. without human interference, and green elements influenced by humans. This broad interpretation was also found in previous surveys (1996 and 2001). Another tentative conclusion is that the gap in views of what constitutes nature among residents of Dutch origin and those of immigrant origin (ethnic communities) is gradually narrowing.

The survey found a wide variety of normative mental images of nature among the public as regards preferred ways of interacting with nature. The public regards human interventions in nature as acceptable in some cases and unacceptable in other cases. Compared to the 2001 survey, there appears to be a shift towards an image of nature with slightly less appreciation for unspoiled wildlife areas and slightly greater appreciation for more actively managed areas. It is hard to say whether this trend is recent.

Slightly over half (51%) of the public think there should be more wildlife areas in the Netherlands, while 48% think there are enough. Among the urban population in the (highly urbanised) west of the country, only a minority now think there is enough green space. The Dutch public is considerably more satisfied with the amount of green space available near their place of residence than about the wildlife areas in the Netherlands as a whole. The large majority regard the local wildlife areas near their place of residence as attractive places to visit.

Appreciation of nature policy

A major change since the 2001 survey is that the public now give much lower priority to nature as a component of national policy. In 2001, 56% of the respondents mentioned 'nature conservation' as one of the four top priorities for the government, compared to only 21% in the most recent survey.

In terms of national policymaking, a large majority of the public value the protection of existing wildlife areas (95%), as well as ecological education at schools (88%) and the protection of rare plant and animal species (87%). In addition, three quarters of the public regard the creation of new wildlife areas as an important issue. Public opinion on the protection of existing conservation areas and rare plants and animals has hardly changed since 1996 and 2001.

Responses to statements in the questionnaire on the importance of Dutch nature conservation show that a two-third majority of the Dutch public disagree with the statement that nature is currently receiving too much attention. This more or less corresponds to opinions expressed in the previous MNP studies, although opinions in 2001 were slightly more favourable towards nature.

Answers to questions on people's considerations about dilemmas surrounding socio-economic and ecological interests show that the public tend to give preference to nature especially if the situation concerns their own living environment. The public agree that property developers, campsite owners and the hotel and catering industry could take a larger share in the responsibility for nature conservation. A significant minority are of the opinion that the public is already paying enough for nature conservation.

Nature-related activities

The public obtain their information about nature mostly from TV programmes, and from books and magazines, the Internet and visits to the zoo. Half of all respondents reported participating in nature-related activities, either as recreational visitor or as member of nature organisations. The most popular activities are low-threshold activities close to home, like placing nesting boxes or cleaning up refuse left by others. The data allow the tentative conclusion that the group of people participating in more or less organised volunteer activities for nature has grown over the last decade, with a larger share being taken by young people and people with a lower educational level.

The public's willingness to make sacrifices for nature is apparent not only from paid membership of conservation societies and donations to conservation projects, but also from the popularity of sustainable consumption. Such sustainable consumption patterns are, however, largely limited to sustainable products like FSC-certified timber and organic produce, which are used by a relatively small group of respondents.

Almost three quarters of the public say they are favourable to vote for a party that gives priority to ecological issues. An even larger percentage say they would be prepared to take part in activities to promote the creation of wildlife areas in their own region or in protests against threats to existing wildlife areas, although only a very small minority had actually taken part in such activities in the last year. Over 40% of the public were prepared to pay more taxes for the benefit of nature. The willingness to do so was greater for local taxes than for national taxes.

As regards the public's involvement in the development and implementation of local nature-related plans, the survey showed that people wanted to become involved mostly in the sense of being informed and consulted.

An analysis of the public's 'green sense'

A cluster analysis identified four groups of respondents with characteristic behavioural patterns:

- *Active citizens* (18%): these people are engaged in many volunteer activities, often turn to nature for recreation and derive information from a variety of sources; they show their involvement as consumers rather than as taxpayers, and through local decision-making processes rather than voting behaviour or political protest.
- *Involved citizens* (19%): these people are more willing to donate money than to take part in active work; they tend to be members of conservation societies and are more willing than the other groups to pay for nature, both as consumers and as taxpayers.
- *Average citizens* (37%): these people more or less regularly visit wildlife areas, but their participation in other nature-related activities is average; in terms of general political commitment they are comparable to the group of Active citizens.
- *Passive citizens* (26%): they occasionally visit wildlife areas but engage in few other nature-related activities, with the possible exception of being willing to protest when local wildlife areas are being threatened.

A further analysis of these groups yielded the following findings:

- The two groups that are more involved with nature-related activities – the 'active' and 'involved' citizens – have a broader cognitive image of nature than the other two groups. In other words, citizens with a more than average degree of involvement in nature issues do not take a narrow view of what constitutes 'nature', but in fact a broader view than others.
- It is particularly the group of 'involved citizens' who support the main principles of current Dutch nature policy. While the 'active citizens' support nature in an active way – through their participation in volunteer activities and by visiting wildlife areas – their level of support for Dutch nature policy is closer to that of the 'average citizens' group. This means that their support for nature differs from that for the Dutch nature policy.
- The 'passive citizens' group is characterised by the fact that they do not regard nature as vulnerable, as well as by their relative rejection of current policies, whether relating to nature conservation or to recreation, and by their tendency to think that the public is already paying enough for nature. This combination makes it difficult to involve this group in the policymaking process.

The use of the WIN model™ – a characteristic classification of segments of the public maintaining on specific values and lifestyles – has also yielded some useful information on the public's judgement as regards nature and nature policy:

- The segments characterised by being oriented towards other people (especially the 'broadminded', 'committed' and 'caring' categories) appear to offer stronger support for nature policy than those segments that are more self-centred, though the distinction is not absolute. Among the more self-centred segments, the 'conservative' segment also attaches relatively great importance to nature policy.
- The 'balanced' segment, the largest of all WIN segments, appears to take an intermediate position as regards its support for nature policy. The 'luxury seeking', 'hedonistic', 'pragmatic' and 'conservative' segments are difficult to reach by means of educational campaigns by governments. These categories cover almost half of the Dutch population.

Like its predecessors, the 2006/7 survey also reveals a fairly solid support for nature, which does not, however, always coincide with support for nature policy. Many members of the public appear to feel relatively uninvolved in the Dutch national government's nature policy, which they give moderate to no support or seem unfamiliar with.

The current level of 'green sense' among the Dutch public shows at least one alarming development: people now seem to give much lower priority to nature as a policy issue than a few years ago. Another interesting feature is that people seem mostly interested in nature-related issues that have a (very) close relationship to their daily environment. In terms of willingness to pay for nature, this is illustrated by the fact that respondents were more prepared to pay higher local taxes than higher national taxes to promote nature conservation. Another indication is the greater popularity of local, 'low-threshold' activities close to home, such as providing nesting boxes and birdfeeders or planting local forests.

Policy recommendations

Most members of the Dutch public generally take a favourable view of nature policy, and also seem to support the recent shift in policy towards broadening the scope of nature conservation and towards greater public participation and responsibility. At the same time, however, nature issues seem to have a lower priority in the public debate, and large groups are not very concerned with nature policy. This implies that greater policymaking effort is required. Ecological education at schools remains an important instrument to familiarise younger generations with nature.

It would seem useful to try and utilise various low-threshold nature-related activities, including visits to public parks but also the planting of parks and forests by local residents, to offer creative and attractive public education on the Dutch national nature policy. Although the people who engage in these activities are not always the ones who 'automatically' support nature policy, there seems to be a reasonable chance that they might become interested in it, especially if there is a clear relationship with their own immediate residential environment.

There is a considerable segment of the public who are not very actively involved with nature-related activities but do take an interest in nature and are reasonably informed about it. This group could also offer opportunities for attempts to strengthen various forms of public participation and responsibility, especially by stimulating sustainable investment or consumer behaviour. A large part of this group would seem to be sensitive to a pragmatic approach, which might perhaps be largely (and more fruitfully) implemented by private parties that are already engaged in similar activities.

The 'passive' segment is particularly difficult to motivate to take an interest in nature policy. They do not automatically approve of a policy that aims to provide more recreational facilities, especially if they have to pay for them. These people occasionally visit parks or wildlife areas, though less so than other segments, and they tend to have a slightly higher appreciation for more 'tidy', actively managed wildlife areas. Although this might offer a starting point for specific policymaking, one might also consider that further policymaking efforts are not likely to yield much effect on this segment.

Policymaking should not be based only on information about the occurrence and representativeness of certain activities or views among the public, but also on the more complex appreciation processes underlying them. A more thorough understanding of these processes requires a closer study of the social context. We recommend using not only questionnaire surveys but also other research methods, of a more qualitative or experimental nature.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In opdracht van het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) voert Wageningen UR eens in de vijf jaar een onderzoek uit waarin door middel van een publieksenquête het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid wordt gepeild. De eerste studie, die de titel droeg: *Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid*, werd gedaan in 1996-97. Hieruit kwam onder meer naar voren dat onder de Nederlandse bevolking een brede steun bestaat voor natuurbehoud en natuurontwikkeling, dat de bereidheid om te betalen (offerbereidheid) voor natuurbehoud en voor natuurvriendelijke producten redelijk groot is (ca. de helft) en dat het draagvlak voor de natuur slechts bij een minderheid leidt tot actieve participatie (Buijs en Volker 1997, 9). In 2002 verscheen de tweede studie: *Zorg(en) voor natuur: Draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2001*. In deze publieksenquête werd ook een aantal specifieke doelgroepen (jongeren, boeren, vrijwilligers, vogelaars en allochtonen) nader onderzocht. De algemene conclusie was dat de opvattingen van Nederlandse inwoners over natuur en natuurbeleid in vergelijking met het eerste onderzoek niet wezenlijk waren veranderd (De Boer en Schulting 2002, 39).

Op basis van een enquête die eind september 2006 is uitgezet door TNS NIPO, wordt in dit rapport een representatief beeld gegeven van de beelden en meningen onder inwoners van Nederland over natuur en natuurbeleid en van de praktische betrokkenheid die hier valt waar te nemen.¹ Net zoals in de voorgaande MNP-publieksenquêtes, hanteren we een breed en open natuurbegrip in dit onderzoek. In het gebruik van dit begrip sluiten we aan op de alledaagse percepties van burgers waarin allerlei ruimtelijke vormen van flora en fauna, cultuurlandschappen en abiotische elementen tot natuur kunnen worden gerekend. Deze percepties kunnen uiteenlopen van stadsparken tot tropisch regenwoud, van bloemrijke wegbermen tot schapen op de hei, van zompige moerassen tot koeien in de wei, van groenrijke akkers tot wattige wolkenlucht. In samenhang hiermee wordt ook het begrip natuurbeleid in principe breed opgevat. Hieronder verstaan we niet alleen het beleid rond de Ecologisch Hoofdstructuur (EHS) en Natura 2000, maar bijvoorbeeld ook het beleid op het terrein van plattelandsontwikkeling of ruimtelijke ordening dat van invloed is op de alledaagse publieke percepties van natuur.

Het 'groene hart van burgers' wordt in deze studie met behulp van drie sets (of velden) van indicatoren in kaart gebracht: (1) beelden en waarderingen van natuur, (2) waarderingen van natuurbeleid en (3) natuurbetrokken activiteiten. In deze inleiding schetsen we de beleidspolitieke relevantie van deze studie en formuleren we de probleemstelling en de onderzoeksvragen. Aan het eind zijn de opbouw van het rapport en een leeswijzer te vinden.

¹ Ook in de Natuurbalans 2007 (MNP 2007) wordt op basis van dezelfde enquêtegegevens beschreven hoe het draagvlak voor natuur en natuurbeleid eruit ziet. Hoewel de analyses in dit rapport en die in de Natuurbalans in grote mate met elkaar overeenstemmen, zijn er ook verschillen vanwege andere accenten in de benadering van het datamateriaal.

1.2 Vermaatschappelijking van het natuurbeleid

Lag in het natuurbeleidsplan van 1990 de nadruk grotendeels op de ontwikkeling van de EHS, in het natuurbeleidsplan van 2000 (*Natuur voor mensen, mensen voor natuur*, Ministerie van LNV 2000) gaat ook veel aandacht uit naar het maatschappelijk belang van natuur en particuliere medeverantwoordelijkheid. De verschillen in de natuurbeleidsplannen van 1990 en 2000 zijn illustratief voor de verschuiving die in het natuurbeleid heeft plaatsgevonden. Meer dan ooit bestaat bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) de beleidswens dat burgers op een meer actieve manier betrokken raken bij natuur. Deze wens lijkt enerzijds te zijn ingegeven door de vrees dat het draagvlak voor natuurbeleid zal afkalven wanneer dit beleid door burgers wordt ervaren als een abstract en technisch verhaal, anderzijds door het besef dat een institutioneel draagvlak voor natuurbeleid (in de vorm van maatschappelijke organisaties) geen garantie is dat burgers het beleid ook goed kennen of accepteren. Ter illustratie kan worden gewezen op de onvrede die lokaal bij burgers viel waar te nemen over het kappen van sparrenbomen of het weghalen van een vruchtbare duinlaag in het kader van biodiversiteit. De verwachting bij de overheid is dat meer actieve betrokkenheid van burgers bij natuur zal leiden tot een sterker draagvlak waardoor ook lokale acceptatieproblemen minder zullen voorkomen. Het blijkt evenwel moeilijk om burgers meer actief bij het natuur of natuurbeleid te betrekken, met name moeilijk bereikbare doelgroepen zoals jongeren of allochtonen (Overbeek en Lijmbach 2004; Somers 2004a; Somers *et al.* 2004b; De Witt 2005).

In hoeverre de verwachting gerechtvaardigd is dat meer actieve betrokkenheid van burgers bij natuur zal leiden tot een sterker draagvlak voor natuurbeleid, is een vraag die buiten het bestek van dit onderzoek valt.² De focus in deze studie, die voortbouwt op twee eerdere publieksenquêtes, ligt op factoren en motieven die het algemene draagvlak van burgers bepalen en hoe deze over verschillende bevolkingsgroepen zijn verdeeld. Ook hier wordt wederom de methode van een enquête gehanteerd. De tendens van vermaatschappelijking in het natuurbeleid is wel van invloed op onze methodische benadering en de opzet van de enquête. Welke kansen zijn er om burgers meer actief bij natuur(beleid) te betrekken? In dit verband is het belangrijk niet alleen oog te hebben voor groepen die vanuit meer ideële motieven toch al dicht bij het natuurbeleid staan, maar ook voor groepen met natuurmotieven die sterk economisch of emotioneel gekleurd zijn. In onze huidige consumptiemaatschappij blijken sommige burgers bijvoorbeeld bereid een vergoeding te betalen omdat ze het gevoel hebben dat ze de (internationale) natuur benadelen. Wie het vliegtuig neemt naar verre oorden of een slecht gevoel heeft bij zijn autogebruik, kan zijn 'natuurzonde' compenseren door aankoop van certificaten (via Green Seat of Trees for Travel) die garanderen dat bomen worden aangeplant of beschermd in natuurgebieden van bepaalde landen.³ Wil een peiling van het draagvlak voor natuur en natuurbeleid bijdragen aan kennis over de kansen die er liggen voor meer particuliere medeverantwoordelijkheid, dan dienen ook dit soort gedragspraktijken de aandacht te krijgen. Niet alleen vrijwilligerswerk voor natuur of actieve politieke ondersteuning van het natuurbeleid, ook recreëren in de natuur en het kopen van producten waarmee natuur en landschap worden gesteund, maken deel uit van het maatschappelijk draagvlak.

² De beantwoording van deze vraag vereist meer diepgaand bestuurskundig onderzoek naar de effecten van communicatieve sturing in een 'governance'-context. Zie bijvoorbeeld Van Bommel *et al.* 2006 waar dieper wordt ingegaan op de 'frames' (wijzen van sociaal-culturele inkadering) die burgers hanteren bij hun betrokkenheid bij natuur.

³ Een andere mogelijkheid is om met een groene creditcard (VISA) te betalen waarbij een deel van de transactie naar natuurbescherming gaat. Zie hierover bijvoorbeeld het achtergrondartikel in *NRC Handelsblad*, 24/25 februari 2007, 'Zelf het klimaat redden' (Zaterdag Bijvoegsel, p. 41).

1.3 Probleemstelling

Kennis van het draagvlak voor natuur en natuurbeleid is voor beleidmakers belangrijk wil men onbegrip en weerstand adequaat kunnen inschatten en passende maatregelen kunnen treffen. Een landelijke enquête op basis van een representatieve steekproef, waarbij vergelijking mogelijk is met eerdere enquêtes, kan hier waardevolle informatie opleveren. Daarnaast roept het beleidsdoel van particuliere medeverantwoordelijkheid en meer actieve betrokkenheid van burgers de vraag op welke kansen het bestaande draagvlak daarvoor biedt. Dit brengt ons tot de volgende algemene probleemstelling:

Hoe is het gesteld met het maatschappelijke draagvlak voor natuur en natuurbeleid en welke kansen biedt het bestaande draagvlak voor vermaatschappelijking van het natuurbeleid?

1.4 Onderzoeksvragen

In het licht van de geformuleerde probleemstelling komen we tot de volgende vier onderzoeksvragen:

- Hoe kan het concept van maatschappelijk draagvlak vruchtbaar worden verhelderd voor empirisch onderzoek naar de visies en voorkeuren van burgers met betrekking tot natuur en hun acceptatie en ondersteuning van het natuurbeleid?
- Hoe kan het concept van maatschappelijk draagvlak worden geoperationaliseerd in het kader van een longitudinale publieksenquête waarin het draagvlak voor natuur en natuurbeleid wordt gepeild?
- Hoe ziet het huidige maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid eruit en welke trends en patronen zijn hier te onderscheiden?
- Welke algemene beleidsaanbevelingen vloeien uit dit onderzoek voort?

Ten eerste wordt getracht het concept van maatschappelijk draagvlak nader te verhelderen. Dit mondt uit in een conceptueel raamwerk en een aantal basale methodische richtlijnen.

Ten tweede wordt, voortbouwend op onze conceptuele bevindingen, het begrip maatschappelijk draagvlak geoperationaliseerd in het kader van een enquête die dit draagvlak voor het natuur(beleid) in beeld brengt en die aansluit op eerdere MNP-publieksenquêtes.

Ten derde geven we, op basis van de enquêteresultaten, een representatief overzicht van de beelden en meningen onder inwoners van Nederland over natuur en natuurbeleid en van de activiteiten die in dit verband worden ondernomen.

Ten vierde formuleren we een aantal algemene beleidsaanbevelingen op basis van onze bevindingen, vooral met het oog op de kansen die er bestaan burgers meer actief bij natuur(beleid) te betrekken.

1.5 Opbouw van het rapport

In hoofdstuk 2 definiëren we het begrip maatschappelijk draagvlak en presenteren we een conceptueel raamwerk. Hier wordt meer theoretisch ingegaan op de verschillende indicatoren en invalshoeken die relevant zijn voor empirisch onderzoek naar het maatschappelijk draagvlak. Dit hoofdstuk is vooral interessant voor degenen met een sociaal-theoretische en algemene methodische interesse.

In hoofdstuk 3 is weergegeven hoe we het begrip maatschappelijk draagvlak hebben geoperationaliseerd voor de publieksenquête die ten behoeve van deze studie is afgenomen. Behalve de opzet van de enquête, hypothesen en aandachtspunten komen ook de onderzoekspopulatie en de representativiteit van de steekproef aan de orde. Dit hoofdstuk biedt een meer methodisch-technische verantwoording van het empirisch onderzoek.

In hoofdstuk 4 tot en met 6 presenteren we de resultaten van de publieksenquête aan de hand van drie sets (of velden) van indicatoren. Deze resultaten worden waar mogelijk vergeleken met die uit de vorige MNP-publieksenquêtes. In hoofdstuk 4 wordt aandacht besteed aan de beelden en waarderings die mensen hebben met betrekking tot natuur. Hoofdstuk 5 gaat in op de waarderings die bestaan met betrekking tot natuurbeleid. In hoofdstuk 6 staat het gedrag van mensen centraal en komen diverse vormen van praktische betrokkenheid bij natuur en natuurbeleid aan de orde.

In hoofdstuk 7 kijken we naar de bepalende invloed van sociaal-demografische kenmerken (leeftijd, geslacht, opleiding, woonplaats, afkomst) en de verbanden die er tussen de drie velden van indicatoren zijn aan te geven. Daarbij wordt tevens ingegaan op respondentengroepen met karakteristieke kenmerken.

In hoofdstuk 8 vatten we de trends en patronen samen voor het maatschappelijk draagvlak voor natuur(beleid) en geven we onze conclusies en algemene aanbevelingen.

2 Draagvlak: een conceptuele analyse

2.1 Inleiding

Nadat we een definitie van maatschappelijk draagvlak hebben gegeven, gaan we in dit hoofdstuk in op de conceptualisering van draagvlak in de eerdere MNP-publieksenquêtes. Vervolgens bespreken we de conceptuele ontwikkeling in het draagvlakonderzoek op gebied van natuur en milieu en de nieuwe inzichten die daaruit naar voren komen. Daarna presenteren we aan de hand van drie sets van indicatoren de invalshoeken van dit onderzoek: (i) beelden en waarderingen natuur, (ii) waarderingen natuurbeleid en (iii) natuurbetrokken activiteiten. Dit mondt uit in een conceptueel raamwerk waarin ook verklarende elementen zijn aangegeven. De drie sets (of velden) van indicatoren worden vervolgens meer specifiek toegelicht. Aansluitend gaan we kort in op de invloed van sociaal-demografische kenmerken en de sociale segmentering van het WIN-model™ (Waardensegmenten In Nederland). We eindigen met een aantal conclusies en methodische richtlijnen.

2.2 Maatschappelijk draagvlak: een definitie

Draagvlak is een breed begrip dat betrekking kan hebben op verschillende subjecten (of sociale actoren).⁴ In deze publieksenquête richten we ons op de houdingen, meningen en gedragingen van individuele burgers ten aanzien van natuur en natuurbeleid. Daarbij komt ook aan de orde in hoeverre burgers verbonden zijn met maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor natuur en welke opinies zij hebben over onderwerpen die in het openbare debat over natuur regelmatig ter sprake komen. De informatie van deze enquête geeft derhalve een beeld van het maatschappelijk draagvlak van burgers voor zover het gaat om hun ondersteuning van natuur en instemming met natuurbeleid, hun verbondenheid met natuurorganisaties en hun meningen over publieke natuurissues.

In de *Van Dale* (13e uitgave, 1999) wordt draagvlak in figuurlijke zin gedefinieerd als een 'groep die iets ondersteunt of nastreeft.' Onder dit lemma vinden we ook het begrip maatschappelijk draagvlak. Dit wordt gekarakteriseerd als 'ondersteuning, goedkeuring door de gemeenschap'. Maatschappelijk draagvlak lijkt in dit opzicht verwantschap te hebben met het sociologische begrip van legitimiteit waarbij het gaat om de vrijwillige instemming van burgers (in een algemene zin) met een bepaald overheidshandelen of daarmee verbonden gezaghebbende instituties. In het alledaagse taalgebruik kan draagvlak evenwel ook betrekking hebben op zaken waarbij niet direct sprake is van sociaal gezag. Het spreken over het draagvlak voor natuur is daarvan een voorbeeld. In het laatste geval duidt draagvlak op een positieve waardering van de bescherming of ontwikkeling van natuur, waarbij deze waardering nog niet betekent dat men het (specifieke) beleid op dit vlak ook goedkeurt of ondersteunt.

Bij discussies over het maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleid moet een onderscheid worden gemaakt tussen het draagvlak voor *natuur* en het draagvlak voor *natuurbeleid*. Een

⁴ Buijs en Volker (1997, 22-23) maken bijvoorbeeld onderscheid tussen sociaal draagvlak (individuele burgers), publiek draagvlak (media en publieke opinie), institutioneel draagvlak (maatschappelijke organisaties), ambtelijk draagvlak (ambtenaren die beleid voorbereiden en uitvoeren), bestuurlijk draagvlak (bestuurders van lagere overheidsorganen) en politieke draagvlak (politici en politieke partijen).

positieve houding ten opzichte van bescherming en ontwikkeling van natuur, bijvoorbeeld tot uiting komend in actieve inzet voor natuur in de omgeving, kan in principe samen gaan met een negatieve of neutrale visie op beleidsmaatregelen van de overheid ten behoeve van natuur, bijvoorbeeld omdat er wantrouwen is ten aanzien van de wijze waarop de overheid natuurbeleid vormgeeft, of simpelweg omdat men onbekend is met dat beleid. Andersom hoeft steun aan het natuurbeleid niet noodzakelijk samen te gaan met betrokkenheid bij natuur als zodanig. Zowel voor natuur als natuurbeleid geldt dat het draagvlak ingewikkeld is. Dat komt onder andere, omdat er een grote diversiteit is aan opvattingen over wat beschermwaardige natuur is (bijvoorbeeld over het relatieve belang van bescherming van cultuurlandschappen en daarin voorkomende soorten). Daarenboven is er een breed scala van activiteiten en opvattingen die van belang zijn voor maatschappelijk draagvlak; activiteiten en opvattingen die ook nog eens worden gevoed door directe ervaringen en cultureel bepaalde emoties waarvan men zich niet of maar deels bewust is. Zoals nog nader zal worden uitgewerkt, geldt voor het draagvlak voor natuur en natuurbeleid dat burgers hier tenminste drie verschillende rollen kunnen spelen: de rol van mede-natuurbeschermer, die van natuurgebruiker en die van beslisser (politiek participant) in het kader van de publieke acceptatie van het natuurbeleid. Het maatschappelijk draagvlak voor natuur(beleid) komt dus tot stand in een complexe context van culturele betekenissen, sociale rollen en handelingsmotieven. In dit onderzoek hanteren we de volgende definitie:

Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid is het geheel van instemmende gevoelens, meningen, houdingen, visies en ondersteunende handelingen en acties van burgers ten aanzien van de bescherming of ontwikkeling van natuur en het daarmee verbonden overheidsbeleid.

Draagvlak behelst volgens deze definitie zowel passieve als actieve vormen van burgerlijke betrokkenheid. Het stilzwijgend op afstand steunen van 'groene' politiek maakt hiervan net zo goed deel uit als vrijwilligerswerk voor natuur op een alledaagse basis. Bij een peiling van het maatschappelijk draagvlak gaat het in zekere zin om een optelsom van uiteenlopende acceptatievormen. Daarmee is niet gezegd dat alle vormen van acceptatie ook even zwaar wegen als we de *kwaliteit* van het draagvlak beoordelen. Deze kwaliteit is afhankelijk van de mate waarin de voorkomende modi van acceptatie zorgen voor een stevige en stabiele sociale basis van draagvlak.⁵ In deze kwalitatieve betekenis is de sterkte of zwakte van het maatschappelijk draagvlak moeilijk exact vast te stellen.

2.3 De eerdere MNP-publieksenquêtes

Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid (1997)

In de eerste draagvlakstudie van het MNP onderscheiden Buijs en Volker verschillende niveaus van draagvlak: (i) grondhoudingen, (ii) probleemdefinitie (in hoeverre wordt natuur als (on)voldoende beoordeeld), (iii) verantwoordelijkheid, (iv) meningen over natuur, (v) houding tegenover het beleid en (vi) gedrag. Het maatschappelijk draagvlak is volgens hen gebaseerd op 'de fundamentele laag van normen en waarden over de functie van natuur, de inhoud van het begrip natuur, en de verhouding natuur en mens' (Buijs en Volker 1997, 19). De grootste waarde hechten de auteurs aan de grondhoudingen die bij mensen kunnen worden aangetroffen.

⁵ Gaan we bijvoorbeeld uit van de acceptatietypen geschetst in De Bakker en Overbeek 2005 (52), dan draagt authentieke acceptatie (gebaseerd op kennis van zaken, overtuiging en inzicht) bij aan een sterke basis en verlegenheidsacceptatie (voortkomend uit gebrek aan alternatieven) aan een zwakke basis.

'De grondhouding tegenover de natuur is de diepst gewortelde visie van mensen op de natuur en op de verhouding tussen de mens en de natuur. Het geeft aan waarom natuur waardevol is en wat onder natuur verstaan wordt' (Buijs en Volker 1997, 25).

Kennis van de grondhoudingen jegens de natuur is volgens Buijs en Volker cruciaal, omdat deze de basis vormen waarop de andere elementen van draagvlak zijn gefundeerd (1997, 20). De probleemdefinitie, de toewijzing van verantwoordelijkheden en de steun voor meer concrete beleidsdoelen – al deze elementen zijn bepaald door de grondhoudingen die mensen hebben. (Wij komen hierop terug in par. 2.4.).

Ondanks de fundamentele kracht die Buijs en Volker toeschrijven aan de grondhoudingen van mensen, beklemtonen zij dat het van belang is alle verschillende draagvlakniveaus in kaart te brengen. In de analyse van hun resultaten besteden zij ook ruim aandacht aan houding en gedrag en de daarmee samenhangende offer- en actiebereidheid. Verder blijken Buijs en Volker in hun eindanalyse vooralsnog terughoudend met het aanwijzen of benoemen van grondhoudingen die de andere draagvlakniveaus determineren. In hun conclusie wijzen de onderzoekers er op dat hun onderzoek 'slechts een eerste stap is in de richting van draagvlak als sociale constructie, dat wil zeggen een kader waarbinnen de natuur bewust is gerelateerd aan vele andere aspecten van ons bestaan' (Buijs en Volker 1997, 79). De soep van de theorie wordt dus niet zo heet gegeten als deze wordt opgediend. Sterker nog, deze soep lijkt behoorlijk afgekoeld als ze op basis van de enquêteresultaten vier karakteristieke sociale segmenten construeren ('weinig betrokkenen', 'utilitair betrokkenen', 'passief betrokkenen' en 'actief betrokkenen') zonder dat daarbij één allesbepalende grondhouding naar voren treedt. Niettemin handelt het hier om een interessante poging tot segmentering.

Zorg(en) voor natuur (2002)

In de tweede MNP-draagvlakstudie kiezen De Boer en Schulting voor een andere conceptuele benadering. De oorspronkelijke zes draagvlakniveaus van de eerste studie worden losgelaten en vervangen door het onderscheid tussen potentieel draagvlak en concreet draagvlak. Het potentiële draagvlak, dat wordt gevormd door natuurvisies, natuurbeelden en cultuur- en persoonlijkheidskenmerken, wordt gezien als een graadmeter voor het draagvlak op lange termijn. Het concrete draagvlak, dat betrekking heeft op een positieve houding en gedrag ten aanzien van het huidige natuurbeleid, is een graadmeter voor het draagvlak op de korte termijn (De Boer en Schulting 2002, 5, 12-13). Het hier gehanteerde duale onderscheid in potentieel en concreet draagvlak biedt volgens ons echter geen meerwaarde ten opzichte van de concepten van de eerste draagvlakstudie. Sterker nog, het onderscheid lijkt minder ruimte te bieden voor nuance en is empirisch discutabel. De suggestie wordt gewekt dat concreet gedrag weinig zegt over een langdurige basis voor draagvlak maar juist concreet gedrag kan een uiting zijn van duurzame betrokkenheid (Van Bommel et al. 2006).

Als gevolg van de herformulering van de graadmeters voor draagvlak is ook een aantal vragen uit de vorige studie gewijzigd of vervangen. Met name het aspect van gedrag krijgt hierdoor minder aandacht. Nog sterker dan in de eerste studie concentreren De Boer en Schulting zich op de natuurbeelden en natuurvisies van mensen. Verder wordt in de tweede draagvlakstudie geen poging meer ondernomen tot een sociale segmentering zoals in de studie van Buijs en Volker. Dit neemt niet weg dat deze studie, net zoals de eerste studie, veel waardevolle inzichten en gegevens bevat waarop kon worden voortgebouwd.

Dit draagvlakonderzoek: continuïteit en vernieuwing

Zetten we de MNP-draagvlakstudies op een rij, dan laat die van 1997 zich typeren door de nadruk op grondhoudingen van mensen en die van 2002 door de nadruk op natuurbeelden en -visies van mensen en probleempercepties die hierin naar voren komen. Het karakteristieke

van deze derde draagvlakstudie is dat we, in vergelijking met de voorgaande studies, meer aandacht besteden aan het gedrag van mensen met betrekking tot natuur. Verder is er gezorgd voor continuïteit. De vragen over de natuurbeelden- en visies in de studie van 2002 worden in deze studie, zij het in licht gewijzigde vorm, voor een groot deel herhaald. Waar mogelijk hebben we ook, in meer of minder aangepaste vorm, vragen en items herhaald uit de vorige studies die betrekking hebben op natuurbeleid en natuurbetrokken gedrag.

Wat betreft benadering en concepten grijpen wij in belangrijke mate terug op het eerste onderzoek van 1997. Ook wij menen dat het bij het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid gaat om vele bestaansaspecten en dat onderzoek hiernaar te beschouwen is als een (tijdgebonden) vorm van sociale constructie. Zoals later in dit hoofdstuk zal blijken, vertonen de drie dimensies in de studie van Buijs en Volker van (1) grondhoudingen, (2) houdingen en meningen en (3) gedrag tot op zekere hoogte ook overeenkomsten met onze drie indicatorensets van beelden en waarderingen natuur, waarderingen natuurbeleid en natuurbetrokken activiteiten. Naast overeenkomsten zijn er echter ook belangrijke verschillen met de eerste MNP-draagvlakstudie:

- Zoals gezegd, gaan wij breder in op het gedragsaspect met betrekking tot draagvlak waarbij we nadrukkelijk aandacht schenken aan pragmatische natuurmotieven die een sterke economische of emotionele inslag hebben.
- De door ons onderscheiden natuurbeelden en daarmee samenhangende waarderingen zijn breder geformuleerd dan het grondhoudingen-perspectief van Buijs en Volker.
- We gaan niet uit van een theoretische rangorde van bepalende factoren. Beelden en waarderingen met betrekking tot natuur hebben volgens ons niet per definitie een allesbepalende invloed op gedrag. Dit is contextafhankelijk: de 'winnende' set van bepalende factoren kan per situatie anders uitvallen.

2.4 Van waarden naar praktijken

In de MNP-publieksenquêtes van 1997 en 2002 nemen visies en waarden ten aanzien van natuur een centrale plaats in. De belangrijkste reden daarvoor is dat visies en waarden worden beschouwd als het bepalende fundament van opvattingen en gedrag ten aanzien van natuur. Zoals hiervoor beschreven, gebruiken Buijs en Volker (1997) de term 'grondhoudingen' om dit fundamentele karakter van visies en waarden tot uiting te laten komen.

Deze benadering in de eerdere MNP-publieksenquêtes sluit aan op de toenmalige praktijk van onderzoek met betrekking tot sociaal gedrag. In sociaal onderzoek op het terrein van natuur en milieu (en ook op ander terreinen) werden visies en waarden beschouwd als een belangrijk aangrijpingspunt voor gedragsverandering. Het attitude-gedragsmodel van Fishbein en Azjen (1975) kan hier worden gezien als het centrale model waarop vele onderzoekers aansloten of voortbouwden. Dit model veronderstelt dat het gedrag van personen wordt gestuurd door attitudes, die op hun beurt afhankelijk zijn van overtuigingen (beliefs). Waarden en kennis worden verondersteld belangrijke elementen te zijn van deze overtuigingen. Vanuit het perspectief van dit model werden kennisoverdracht en waardevorming dan ook als belangrijke instrumenten beschouwd voor de sturing van gedrag (Meeusen et al. 2003). In lijn met deze benadering zien we dat visies en waarden ook veel nadruk krijgen in het Nederlandse sociaal onderzoek naar natuur- en milieuvriendelijk gedrag. Illustratief hiervoor is het werk van Zweers, die een reeks van grondhoudingen ten aanzien van natuur onderscheidt, zoals die van 'Heerser', 'Rentmeester' en 'Participant' (Zweers 1995). Internationaal is er vooral in de Verenigde Staten veel onderzoek gedaan naar waarden en visies, door onderzoekers als Dunlap, Van Liere, Stern, Dietz, Schultz en Zelezny. Een bekend model uit dit onderzoek is het New Environmental Paradigm (NEP), later omgedoopt in New Ecological

Paradigm. Het NEP-model veronderstelt dat met de opkomst van de milieubeweging een nieuw paradigma opkomt, waarin de natuur als kwetsbaar wordt gezien en de mens niet zonder meer het recht heeft om natuur aan zijn wensen aan te passen. Ook hier gaat het dus om fundamentele 'ecocentrische' waarden en grondhoudingen ten aanzien van natuur en milieu (Dunlap et al. 2000). Op basis van recente inzichten zijn echter bij deze benadering de onderstaande kanttekeningen te plaatsen.⁶

Over waarden en hun relatie met gedrag

Filosofische en sociaal-wetenschappelijke analyses van waarden geven aan dat waarden niet zozeer als 'dingen' moeten worden benaderd maar als contextgebonden voorkeuren. De oorzakelijke verbanden tussen waarden, visies, houdingen en gedrag zijn complex. Ze lopen niet alleen van waarden en visies naar houding en gedrag, maar ook andersom (zie bijvoorbeeld Van der Weele et al. 2003). Ook blijkt uit onderzoek dat er lang niet altijd een duidelijke en positieve samenhang bestaat tussen visies, attitudes en concreet gedrag. Twee voorbeelden:

- Een traditionele waardeoriëntatie correleert doorgaans negatief met een NEP-oriëntatie (Schultz en Zelezny 1999), maar kan zeer goed samengaan met duurzaam gedrag (Beckers et al. 2004). Denk bijvoorbeeld aan de spaarzaamheid en soberheid die bij de leefstijl van traditioneel ingestelde mensen kan worden aangetroffen.
- Natuurvrijwilligers, wier inzet beschouwd mag worden als indicatie van positief draagvlak, blijken geen ander natuurbeeld te hebben dan gemiddelde Nederlanders (Filius et al. 2000). Dit zou bijvoorbeeld kunnen komen doordat de motivatie van vrijwilligers dikwijls samenhangt met de gezelligheid waarmee het vrijwilligerswerk samengaat en niet met de natuurbeelden die ze hebben.

Onderzoek naar draagvlak zal dus breder moeten zijn dan een analyse van waarden en visies.

Over waarden en een positieve houding ten aanzien van natuur en milieu

Onderzoek naar milieuattitudes in de Verenigde Staten (maar ook daarbuiten) roept vragen op over de betekenis van 'ecocentrische waarden' als het gaat om zorg voor natuur en milieu. Terwijl deze waarden in het NEP-onderzoek uitgaan van een zelfstandige grondhouding die een centrale plaats inneemt, suggereert ander onderzoek dat deze ecocentrische waarden onderdeel uitmaken van een algemeen voorkomende houding waarin het eigen belang sterk wordt verbonden met het welzijn van anderen (altruïsme). Daartegenover staat een houding waarin het eigen belang vooral verbonden wordt met individuele autonomie, erkenning en eigen prestaties. Schwartz spreekt hier over 'self-transcendence' tegenover 'self-enhancement' (Stern et al. 1998; Schultz 2001). Met andere woorden, ecocentrisme vormt geen aparte (centrale) waardedimensie en kan samen met altruïsme tot dezelfde algemene waardeoriëntatie van 'self-transcendence' worden gerekend.⁷ De dimensie van 'self-transcendence' zou de zorg voor natuur en milieu dus al in beeld brengen, waardoor het concept van ecocentrische waarden als overbodig zou kunnen worden beschouwd.

Over de rol van praktijken in milieuonderzoek

Mede vanwege deze veranderende inzichten zien we in het huidige onderzoek naar milieugegedrag een verschuiving optreden in de richting van praktisch handelen. In plaats van expliciete milieuisies en -waarden komen daarbij praktijken en in die praktijken 'geroutiniseerde' waarden op de voorgrond te staan. Vanzelfsprekend geworden waarden die tot routines zijn geworden, kunnen een sterke invloed hebben. In de ontwikkeling van

⁶ Zie voor een kritisch overzichtartikel vanuit een filosofisch perspectief Drenthen en Kockelkoren 1999.

⁷ Daarnaast onderscheidt Schwartz een traditionele waardeoriëntatie versus een waardeoriëntatie die openstaat voor verandering. Ook de assen van het WIN-modelTM - zie later in dit hoofdstuk - zijn ontleend aan deze dimensies van Schwartz.

persoonlijk watergebruik, bijvoorbeeld, spelen 'geroutiniseerde' opvattingen over persoonlijke hygiëne een meer doorslaggevende rol dan milieuopvattingen (Shove 2003). Het gedragspraktijkenmodel van Spaargaren (2001) is een uitwerking van deze nieuwe benadering. Dit model schenkt zowel aandacht aan leefstijlen – combinatie van waarden en attitudes – als aan de invloed van structurele voorzieningen ('systems of provision') in de omgeving op het gedrag van actoren. Cruciaal voor het model is dat (i) relaties tussen leefstijlen, gedrag en context wederkerig worden opgevat en dat (ii) met anderen gedeelde gedragspraktijken van actoren een centrale plaats in de analyse krijgen (Meeusen et al. 2003).

Het gedragspraktijkenmodel is theoretisch toegepast op verschillende domeinen van consumptie, maar nog weinig op het domein van natuur. Het aspect van voorzieningen is weliswaar aan de orde geweest in de verkennende analyse van Reneman et al. (1999) van de wensen van Nederlanders ten aanzien van natuur en groen in de leefomgeving, maar in het algemeen geldt dat leefstijlen en voorzieningen in het kader van natuurgebruik in eerder draagvlakonderzoek nog weinig aandacht hebben gekregen. Niettemin is het plausibel dat het draagvlak voor natuur(beleid) mede bepaald wordt door gedragspraktijken, variërend van vrijwilligerswerk en participatie in besluitvorming tot het kijken naar natuurprogramma's op TV en natuurgebruik in productie- en consumptieketens. Enkele voorbeelden van het laatste zijn: het kopen van vis met een milieukeurmerk (Marine Stewardship Council), de aanschaf van streekproducten en natuurvriendelijke tuinaanleg (Van Koppen en Spaargaren 2004).

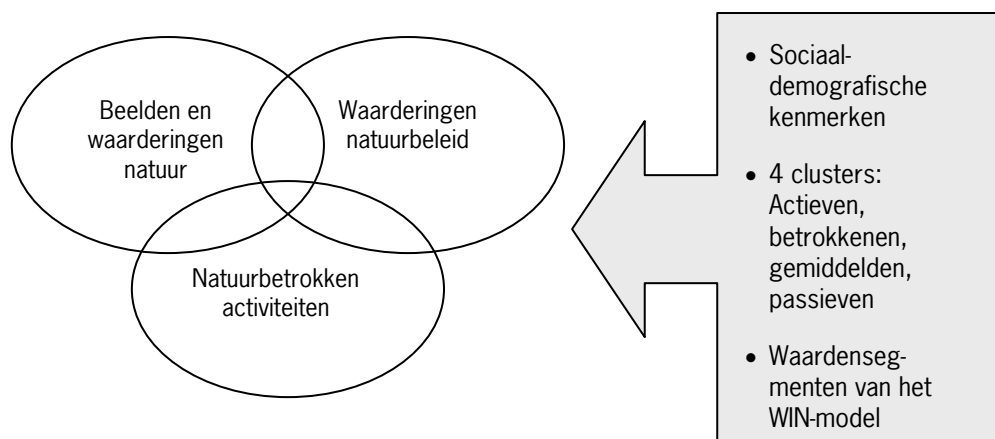
2.5 Invalshoeken en sets van indicatoren

Zoals aangegeven in de inleidende paragraaf van dit hoofdstuk moet er onderscheid worden gemaakt tussen het draagvlak voor natuur en het draagvlak voor natuurbeleid. Hiermee zijn tevens twee invalshoeken aangegeven: 'beelden en waarderingen van natuur' en 'waarderingen van natuurbeleid'. Daarnaast onderscheiden we 'natuurbetrokken activiteiten'. Uit deze invalshoeken vloeien tevens de drie sets (of velden) van indicatoren voort aan de hand waarvan we het maatschappelijk draagvlak voor natuur(beleid) zullen beschrijven. Daarbij vatten we de term indicatoren ruim op. Dit zijn aanwijzingen en items met behulp waarvan de drie thematische velden in kaart zijn te brengen en gemeten kunnen worden. De drie sets van indicatoren laten zich als volgt typeren:

1. Beelden en waarderingen natuur: dit zijn de beelden die mensen hebben van of ervaren bij natuur. Deze beelden hebben zowel een meer cognitieve als een meer normatieve (waarderende) component. In cognitieve zin gaat het om oriëntatiekennis ten aanzien van natuur, in het bijzonder wat burgers rekenen tot 'echte' natuur en wat niet. De normatieve component heeft betrekking op de preferenties en ideaalbeelden die mensen hierbij hebben: aan welke beelden van natuur geven zij de voorkeur.
2. Waarderingen natuurbeleid: deze omvatten de oordelen en waarderingen die mensen hebben ten aanzien van natuurbeleid, inclusief hun meningen over de prioriteit die het natuurbeleid heeft ten opzichte van ander beleid of economie. Tot dit veld van indicatoren behoren ook de oordelen die men heeft over de maatschappelijke verdeling van verantwoordelijkheid bij de bescherming en ontwikkeling van natuur. Het gaat hier om normatieve waarderingen met een sociaal-politiek karakter.
3. Natuurbetrokken activiteiten: hiertoe behoren de gedragingen van burgers waaruit betrokkenheid blijkt met de natuur of het natuurbeleid. Daarin kunnen drie domeinen van activiteiten worden onderscheiden: het domein van activiteiten die de burger ontplooit als mede-natuurbeschermer, het domein van activiteiten waarin burgers natuur gebruiken en het domein van activiteiten waarin de burger als politiek subject handelt ten aanzien van natuurbeleid. Het gedrag (of de bereidheid tot bepaald gedrag) met betrekking tot natuur of natuurbeleid staat hier dus centraal.

Hoewel het verleidelijk kan zijn te denken dat positieve normatieve waarderingen van natuur doorgaans ook verbonden zijn met een grotere inzet voor natuur en een sterkere acceptatie van natuurbeleid, blijkt de werkelijkheid complexer. Eenduidige verbanden blijken hier niet eenvoudig te leggen. Zo blijken natuurvrijwilligers, die hoog scoren wat betreft natuurbetrokken activiteiten, geen ander natuurbeeld te hebben dan de gemiddelde Nederlander (Filius et al. 2000). In dit onderzoek zijn we alert op de mogelijke meerduidigheid van relaties die zijn te leggen tussen bepaalde waarderingen natuur, bepaalde waarderingen natuurbeleid en bepaalde natuurbetrokken activiteiten. Daarbij gelden wel de randvoorwaarden van een grootschalige enquête: het is mogelijk met deze methode de waarderingen en motivaties van mensen tot op zekere hoogte in kaart te brengen maar het proces van waarderen zelf blijft onzichtbaar.

De scores op de drie sets (of velden) van indicatoren kunnen worden geanalyseerd op hun onderlinge verbanden, maar ook op hun (verklarende) relatie met bepaalde sociaal-demografische kenmerken of op hun samenhang met respondentengroepen die karakteristieke eigenschappen bezitten. Een positief oordeel over het natuurbeleid kan bijvoorbeeld gerelateerd zijn aan algemene persoonskenmerken zoals leeftijd of opleiding. Ook kan dit oordeel in verband worden gebracht met typische respondentengroepen (of clusters) die zich kenmerken door specifieke gedragspatronen of specifieke waardeoriëntaties. Op basis van een clusteranalyse van natuurbetrokken activiteiten zullen we vier groepen (of clusters) van burgers onderscheiden die eenzelfde patroon van natuurbetrokken activiteiten laten zien ('actieven', 'betrokkenen', 'gemiddelden' en 'passieven').⁸ Daarnaast maken we in deze studie gebruik van de waardensegmenten van het WIN-model™ die op meer algemene waardeoriëntaties zijn gebaseerd (zie hierna en hoofdstuk 7). In figuur 2.1 is het conceptuele raamwerk van deze draagvlakstudie schematisch weergegeven. In de blokpil staan de zojuist beschreven elementen die de scores op de drie velden van indicatoren nader kunnen verklaren of verhelderen.

Figuur 2.1 Conceptueel raamwerk

Zoals te zien in figuur 2.1, overlappen de drie velden van indicatoren elkaar deels: sommige natuurwaarderingen en sociaal-politieke waarderingen hangen namelijk zo nauw samen dat ze moeilijk uit elkaar zijn te halen. Hetzelfde geldt voor de natuurbetrokken activiteiten die nauw verwant zijn aan bepaalde natuurbeelden of sociaal-politieke waarderingen.⁹

⁸ Zie de clusteranalyse aan het eind van hoofdstuk 6.

⁹ Zouden we de velden van figuur 2.1 typeren aan de hand van de invulling die Elands en Van Koppen (2007) geven aan de indicatoren 'public awareness' en 'public participation', die deel uitmaken van de

2.6 Beelden en waarderingen natuur

Er bestaan vele verschillende typologieën van natuurbeelden (Langers en Spinnewijn 1999).¹⁰ Deze verscheidenheid van typologieën illustreert dat natuurbeelden van burgers zich niet eenvoudig laten classificeren. Wat alle onderzoeken op dit vlak evenwel gemeen hebben is dat natuurbeelden worden omschreven (of getypeerd) op basis van de definities van de Nederlandse bevolking van natuur. Het gaat, met andere woorden, om de antwoorden van burgers op de vraag 'wat is natuur' (Buijs en Filius 1998: 14).

In dit onderzoek sluiten we aan bij de wijze waarop natuurbeelden zijn onderzocht in de eerdere MNP-publieksenquêtes (Buijs en Volker 1997; De Boer en Schulting 2002). Ook het kwalitatieve onderzoek naar 'natuurbeelden in de praktijk' van Buijs en Filius bleek in dit verband zeer informatief, onder andere vanwege de karakterisering van het beeld van autonome natuur (Buijs en Filius 1998). Daarnaast hebben we, voor zover dat kon, rekening gehouden met meer recente inzichten, zoals de classificering gepresenteerd in de studie van Buijs et al. (2006) naar natuurbeleving van allochtonen en jongeren.

Binnen natuurbeelden kan men zoals gezegd een meer cognitieve en een meer normatieve component (of dimensie) onderscheiden. Bij de cognitieve component gaat het erom welke 'natuurlijke objecten' - variërend van moerassen tot kamerplanten - door burgers worden gezien als meer of minder 'echte' (Buijs en Volker 1997) of 'typerende' natuur (De Boer en Schulting 2002). Bij de normatieve component gaat het om de vraag welke prioriteiten of ideaalbeelden mensen hebben ten aanzien van natuur. Een aantal studies onderscheidt niet twee maar drie componenten van natuurbeelden. Een bekend voorbeeld is de analyse door Keulartz et al. (2000) waarin naast een cognitieve en normatief-ethische dimensie ook een expressief-esthetische dimensie wordt onderkend. Hoewel we in principe instemmen met de gedachte dat expressief-esthetische aspecten minstens zo belangrijk zijn als normatief-ethische, merken we op dat de scheidslijn hiertussen in de praktijk van empirisch onderzoek lang niet altijd duidelijk is te trekken. We handhaven daarom in dit onderzoek het onderscheid tussen cognitieve en normatieve natuurbeelden, met de aantekening dat een normatief natuurbeeld ook esthetische en expressieve (emotionele) aspecten insluit. Zowel cognitieve als normatieve natuurbeelden zijn complexe, meerdimensionale begrippen die niet zonder meer in enkele factoren kunnen worden opgesplitst of op één schaal kunnen worden gerangschikt. Niettemin doet dit onderzoek, aansluitend op de kennis van eerdergenoemde studies en in het besef dat elke indeling 'reductionistisch' is, een poging deze natuurbeelden nader te categoriseren. Wil men door de talloze 'bomen van natuurbeelden' een bos kunnen zien, dan is een dergelijke poging namelijk onvermijdelijk.

indicatorenset van het project Streamlining European 2010 Biodiversity Indicators (SEBI2010), dan valt 'public participation' nagenoeg samen met het onderste veld van 'Natuurbetrokken activiteiten'. De beide bovenste velden omvatten dan 'public awareness' waarbij deze beide velden zich op verschillende 'bewustzijnsaspecten' toespitsen. 'Beelden en waarderingen natuur' spitsen zich toe op algemene sociaal-culturele bewustzijnsvormen, terwijl 'waarderingen natuurbeleid' zich meer richten op sociaal-politieke attitudes ten aanzien van beleid.

¹⁰ Beperken we ons alleen al tot Nederlandse literatuur dan zijn enkele bekende voorbeelden de 11 natuurbeelden van de Natuurbeschermingsraad (1993) en de indeling in wilde, arcadische en functionele natuur van Keulartz et al. (2000).

Cognitieve natuurbeelden¹¹

Wat betreft cognitieve natuurbeelden komen uit voorgaand onderzoek de volgende drie clusters van beelden (of typerende factoren) naar voren:

1. 'Autonome natuur': natuur die spontaan en niet (zichtbaar) beïnvloed door menselijke interventies haar gang gaat. Voorbeelden: ongerepte natuurgebieden; zee en duinen; zon, wind en wolken.
2. 'Cultuur-natuur': natuur die herkenbaar is vormgegeven door menselijk handelen, maar niettemin veel met natuur geassocieerde aspecten in zich bergt, op een significante ruimtelijke schaal. Voorbeelden: agrarisch landschap, groene recreatiegebieden, productiebos, parken.
3. 'Gedomesticeerde natuur': soorten en natuurelementen die in sterke mate door de mens beïnvloed zijn, maar niettemin herkend worden als wezens of elementen met een eigen spontaniteit en autonomie. Voorbeelden: landbouwhuisdieren en gezelschapsdieren, bomen en plantsoenen, tuinen, kamerplanten.

Deze clusters stemmen in aanzienlijke mate overeen met de classificering in het recente onderzoek van Buijs et al. (2006). Grofweg kunnen we deze natuurbeelden rangschikken op een schaal van autonome tot mens-afhankelijke natuur, waarbij een onderscheid kan worden gemaakt tussen smalle en brede natuurbeelden. Een smal natuurbeeld houdt in een relatief sterke typering van autonome natuur als 'echte natuur' en een relatief zwakke typering van mens-afhankelijke natuur als 'echte natuur'. Een breed natuurbeeld betekent dat iemand zowel autonome als mens-afhankelijke natuurelementen tot echte natuur rekent.

Normatieve natuurbeelden

Verschillende van de hiervoor genoemde kenmerken - onafhankelijkheid, schaalgrootte, menselijke artefacten - spelen ook een rol bij de waardering door burgers van beelden van natuur, dat wil zeggen: in hun normatieve natuurbeelden. Opvallende verschillen tussen burgers blijken er te bestaan in de waardering van ruig en verzorgd landschap. Op grond van bestaand onderzoek zijn drie clusters van (algemene) beelden te onderscheiden:

1. 'Kwetsbaar en ongerept': natuur hoort met rust gelaten te worden, liefst in grote ongerepte eenheden, zonder merktekens van menselijk ingrijpen. Voorbeelden: natuurreservaten, grote ongestoorde natuurgebieden zonder menselijke artefacten.
2. 'Robuust en zelfregulerend': ook hier wordt het zelfregulerende karakter van natuur gewaardeerd, maar is er meer optimisme over de robuustheid van natuur, dus ook meer ruimte om die natuur (recreatief) te gebruiken en er artefacten in op te nemen. Voorbeelden: struinnatuur, speel- en smulbossen, natuurontwikkelingsgebieden in en rond de stad.
3. 'Geordend en verzorgd': natuur wordt vooral gewaardeerd waar zij door de mens gecultiveerd en verzorgd wordt. Voorbeelden: agrarisch landschap, goed onderhouden parken en bossen.

Ruwweg kunnen we deze clusters rangschikken op een schaal van ongestoorde tot verzorgde natuur.

Voor beide rangschikkingen geldt evenwel de volgende kritische kanttekening: het verschil tussen dier en plant dat een belangrijk aspect is van natuurbeelden, is hier onvoldoende gedekt. Spontaniteit en autonomie zijn kernkwaliteiten in natuurbeleving. Grote groepen burgers ervaren spontaniteit en autonomie veel sterker in het gedrag van dieren dan in de

¹¹ Natuurbeelden zijn statistisch af te leiden uit factoranalyses. Daarbij is de samenhang tussen de items die uit de factorscores naar voren komt gegeven (deze scores worden bepaald door de antwoorden van respondenten). De naamgeving aan de groep items die samenhangende scores vertonen (de typische factor), is evenwel afhankelijk van de interpretatie van de onderzoeker.

aanwezigheid van vegetatie. Een weide mét koe wordt dan ook meer als 'echte' natuur ervaren dan een weide zonder koe; aanwezigheid van dieren leidt voor vele burgers tevens tot een hogere waardering (Buijs en Filius 1998; Van Koppen 2002).

2.7 Waarderingen natuurbeleid

Zoals eerder is betoogd, is het zinvol draagvlak voor natuur en draagvlak voor natuurbeleid te onderscheiden. In dit verband kan ook een zinvol onderscheid gemaakt worden tussen beelden en waarderingen van natuur en waarderingen van natuurbeleid. In voorgaande draagvlakstudies en publieksenquêtes waren verscheidene vragen opgenomen die specifiek gericht waren op natuurbeleid. De set van indicatoren die in dit onderzoek wordt gebruikt, sluit voor een belangrijk deel op deze vragen aan. Daarbij komen verschillende aspecten van natuurbeleid aan de orde.

Een algemeen aspect bij natuurbeleid is de prioriteit die men geeft aan beleid ten behoeve van natuur. Het belang dat burgers hechten aan natuurbeleid kan op verschillende manieren worden getoetst. (1) Op een vrij abstract niveau gaat het om de algemene bezorgdheid van burgers over natuur in Nederland: is alle aandacht voor natuur inderdaad terecht, is natuur in Nederland nog wel de moeite waard, is economische groei belangrijker? (2) Iets concreter en specifiek betrokken op de rijksoverheid is de vraag welke actuele maatschappelijke thema's de hoogste prioriteit in het overheidsbeleid verdienen. Waar staat natuur bijvoorbeeld in vergelijking met gezondheidszorg, of terrorisme? (3) Nog concreter en dichter bij huis kunnen burgers bevraagd worden over hun keuzes in herkenbare dilemma's zoals tussen groen en parkeerplaatsen, of tussen (goedkope) reguliere en (duurdere) natuurvriendelijke landbouwproducten. Op deze niveaus wordt het belang dat burgers hechten aan beleidskeuzes voor natuur gemeten.

Een tweede aspect van draagvlak voor natuurbeleid betreft bij welke actoren de verantwoordelijkheid voor natuurbeleid en -beheer wordt gelegd. Uit eerder onderzoek en andere surveys komt duidelijk naar voren dat burgers een belangrijk deel van deze verantwoordelijkheid bij de overheid leggen, onder andere vanuit de overtuiging dat natuur een collectief goed is. In het natuurbeleid is echter al geruime tijd - en expliciet sinds de nota Sturing op Maat (Baerselman et al. 1994) - sprake van een ontwikkeling naar een grotere verantwoordelijkheid van bedrijfsleven, civil society en individuele burgers. Daarbij gaat het enerzijds om samenwerking met actoren en meer decentrale en participatieve vormen van besluitvorming, anderzijds om het stimuleren van andere vormen van financiering dan door de rijksoverheid. Van belang voor het draagvlak van beleid, en voor de eigen verantwoordelijkheid die burgers hierin nemen, is hoe burgers aankijken tegen deze nieuwe arrangementen en financieringsvormen.

Een derde aspect, tenslotte, is welke waardering burgers hebben voor de verschillende onderdelen van het natuurbeleid. Lange tijd was het natuurbeleid primair gericht op het behoud van bestaande natuurgebieden en van bedreigde wilde soorten. Ook bescherming van het agrarische cultuurlandschap speelt daarin al decennia lang een rol. Sinds de jaren 1990 is echter ook de ontwikkeling van nieuwe natuurgebieden een belangrijk onderdeel van het beleid geworden, en meer recent krijgt ook de totstandkoming van robuuste verbindingszones tussen EHS-gebieden de aandacht. Andere onderdelen van natuurbeleid zijn de aanleg van voorzieningen voor bezoekers - zoals paden en informatiepanelen - en natuureducatie. In dit onderzoek wordt gepeild hoe burgers over deze verschillende onderdelen denken.

De waarderingen van natuurbeleid sluiten aan bij de rol die de burger speelt als politieke participant. Zo is er ongetwijfeld een samenhang tussen de prioriteit die burgers aan natuur als maatschappelijk thema geven en hun offer- en protestbereidheid als het gaat om natuurbeleid. En zo is er ook samenhang tussen de verantwoordelijkheid die respondenten aan zichzelf als burger toekennen en hun wens tot betrokkenheid bij besluitvorming. Toch hebben we, net als bij beelden en waarderingen van natuur, een onderscheid willen maken tussen opvattingen - in dit geval: uitspraken over politieke attitudes - en activiteiten - in dit geval: uitspraken over politieke gedragingen. Door breder in te gaan op de natuurbetrokken activiteiten van mensen, kan bovendien worden nagegaan in hoeverre mensen die een lage score aan de dag leggen wat betreft een positieve politieke houding ten aanzien van natuurbeleid, wellicht toch in de praktijk relatief hoog scoren wat bijvoorbeeld betreft natuurbezoek of groen consumptiegedrag (ofwel natuurgebruik, zie hierna). Het omgekeerde is natuurlijk ook mogelijk.

2.8 Natuurbetrokken activiteiten

Als het gaat om de betrokkenheid van burgers bij natuur, kunnen vanuit de historie drie domeinen van activiteiten worden onderscheiden: het domein van mede-natuurbeschermer, dat van natuurgebruiker en het domein van de burger als politieke actor die het natuurbeleid accepteert en ondersteunt. Deze domeinen komen duidelijk naar voren in de historische ontwikkeling van natuurbescherming (Van Koppen 2002). Aanvankelijk ging het vooral om een appel aan burgers om zich in te zetten voor de bescherming van natuurschoon (mede-natuurbeschermer); in de loop van de 20ste eeuw kwam vervolgens ook veel nadruk te liggen op het belang van natuur voor de recreatie van burgers (natuurgebruiker); en na de institutionalisering van natuurbeleid kwam vervolgens het aspect van publiek draagvlak voor beleid op de voorgrond (staatsburger/beslisser). Hoewel de domeinen elk hun eigen historische karakter hebben, lijken ze ook in het draagvlakonderzoek herkenbaar en bruikbaar. Het aspect van gebruiker komt bijvoorbeeld sterk naar voren in het onderzoek naar mensenwensen (Reneman et al. 1999, zie ook Berends en Veeneklaas 2003). Ook in de toenemende aandacht voor consumptiepraktijken in relatie tot natuur treedt dit laatste domein op de voorgrond (Van Koppen en Spaargaren 2004). In dit onderzoek werken wij deze domeinen van natuuractiviteiten verder uit en zullen wij deze analyseren op hun implicaties voor het maatschappelijk draagvlak onder de bevolking. Dit betekent dat in vergelijking met de voorgaande MNP-publieksenquêtes beduidend meer aandacht wordt besteed aan het aspect van gedrag.

1. *Domein van natuurbeschermer:* In dit domein gaat het om activiteiten die op persoonlijke of groepsbasis worden ondernomen ter bescherming van natuur, in brede zin. Het omvat praktijken zoals natuurstudie en observatie, natuurgids zijn, inventarisaties van soorten, vrijwillig natuur- en landschapsbeheer, plaatsen van nestkasten of voederplankjes, lidmaatschap van verenigingen voor natuur- of landschapsbeheer (van lokaal tot internationaal), donaties, e.d. Een belangrijke recente verandering hierin is dat meer medeverantwoordelijkheid wordt verwacht van agrariërs en andere particuliere grondeigenaren.
2. *Domein van natuurgebruiker:* dit domein omvat praktijken waarin gebruik wordt gemaakt van natuur, in de vorm van recreatie in natuurgebieden, platteland of park, via media, of via de aankoop van producten. Ook het betalen van natuurvriendelijke producten en diensten waarbij individueel genot een rol speelt en het betalen van compensatie voor natuuraantasting (bijvoorbeeld bij vliegzeuren) rekenen we tot dit domein.
3. *Domein van beslisser:* Dit domein behelst de praktijken met betrekking tot natuur die burgers ondernemen als politiek subject, waaronder hun stemgedrag, betrokkenheid in

beleidsprocessen, en, voor sommigen, politieke acties voor (of tegen) natuur. Met de term beslisser wordt de politieke positie aangeduid die burgers in meer alledaagse zin innemen bij beslissingen over natuurissues.¹² Een belangrijke verandering is hier dat behoud van natuur ook een (politiek) issue is geworden voor burgers die geen bouwactiviteiten en infrastructuur in hun woonomgeving wensen.

Elk van deze domeinen omvat dus diverse activiteiten, die kunnen variëren van zeer intensief (burgers zoeken actief naar activiteiten, steken daar veel energie en middelen in en beschouwen de activiteiten als een waardevolle component van hun leefstijl) tot zeer extensief (burgers zijn bereid beperkt bij te dragen als dat op hun weg komt). Dit is schematisch weergegeven in tabel 2.1.

Tabel 2.1 Domeinen van natuuractiviteiten: beschermer, gebruiker, beslisser

	Beschermer	Gebruiker	Beslisser
<i>Intensief</i>	actief lidmaatschap van organisaties, vrijwillige deelname aan bescherming natuur zowel nationaal als lokaal	intensief gebruik met een hoog profiel binnen de leefstijl, gericht (af) koopgedrag ter ondersteuning van natuur	participatie in natuurbeleidsprocessen, actieve politieke belangstelling voor natuur en milieu
<i>Extensief</i>	geïnteresseerd in bescherming van natuur, natuurstudie, cultuurhistorie, donatie	waardering voor gebruiksnatuur, interesse voor natuur in afbeelding en film, bereidheid tot betaling voor gebruik	'groen' stemgedrag, waardering voor en acceptatie van natuurmaatregelen, inclusief belasting

De onderscheiden activiteiten hangen min of meer samen met drie maatschappelijke domeinen: civil society, markt, en staat. De vrijwillige associaties waarin activiteiten als natuurbeschermer worden ondernomen, zoals natuurverenigingen, hoogstambrigades, IVN-groepen, en natuurbeschermings-organisaties zijn kenmerkend voor civil society. Gebruik van natuur, zeker als het gaat om consumptie van producten, verloopt voor een belangrijk deel via de markt. En in het domein van de beslisser gaat het in de eerste plaats om de verhouding tussen burgers en overheid. Het is echter nuttig om op te merken dat dit onderscheid niet altijd scherp is te maken. Een voorbeeld: voor zover natuur wordt gezien als een collectief goed, te beheren door de staat, valt gebruik van deze natuur niet onder de markt, maar is het een aspect van de relatie tussen burger en staat (echter niet zozeer als politiek orgaan, maar als dienstverlener). We merken ook op dat het domein van natuurontwikkelaar en -beheerder (die door staat, markt en civil society kan worden ingevuld) hier niet verder aan de orde komt, omdat dit beperkt is tot een vrij kleine en specifieke groep van burgers, terwijl dit onderzoek zich richt op het maatschappelijk draagvlak van (individuele) burgers in brede zin. De drie domeinen omvatten praktijken waarin grote groepen burgers betrokken zijn. Ze laten zien dat de betrokkenheid van burgers vele vormen aan kan nemen. Mensen kunnen bezorgd en geïnteresseerd zijn, maar ook bereid tot actie door mee te genieten of mee te werken en bereid zijn om meer te betalen omwille van natuur.

¹² Aansluitend op het Engelse citizen of het Franse citoyen, zou men hier ook de term staatsburger kunnen gebruiken: de burger die politieke rechten beoefent en die wordt aangesproken op zijn plichten jegens de samenleving. Omdat we in deze studie reeds spreken over het draagvlak van burgers voor natuur(beleid), kan het begrip staatsburger evenwel verwarrend werken. Vandaar dat we hebben gekozen voor 'beslisser' om de burger in zijn of haar (politieke) rol als staatsburger aan te duiden.

In hoofdstuk 6 presenteren we een clusteranalyse waarin we respondenten groeperen naar de mate waarin zij aan natuurbetrokken activiteiten deelnemen. Dit resulteert in clusters van 'actieven', 'betrokkenen', 'gemiddelden' en 'passieven'. In hoofdstuk 7, waarin de enquête-resultaten nader worden geanalyseerd, vormen deze vier clusters een belangrijke kapstok.

2.9 Sociaal-demografische kenmerken en de WIN-segmenten

Tonen opvattingen over natuur of natuurbeleid een samenhang met sociaal-demografische kenmerken zoals geslacht, leeftijd, opleiding of woonplaats (regio, stad of dorp)? De uitvoering van de enquête is uitbesteed aan TNS NIPO die via haar database respondenten heeft benaderd. Deze database bevat ook allerlei gegevens over algemene persoonskenmerken. In deze studie worden de sociaal-demografische eigenschappen van de respondenten, voor zoverre deze interessant zijn, voor de verschillende items in kaart gebracht en vergeleken met de bevindingen van de vorige publieksenquêtes.

Daarop aansluitend gaan we ook dieper in op karakteristieke respondentengroepen die de enquêteresultaten nader kunnen verhelderen of verklaren. Aan het einde van de vorige paragraaf verwezen we al naar een eigen clusteranalyse van respondenten die specifiek natuurbetrokken gedrag vertonen. Daarnaast maken we in deze studie gebruik van een sociale segmentering die is gebaseerd op de verschillende waardeoriëntaties van mensen: het WIN-model™.

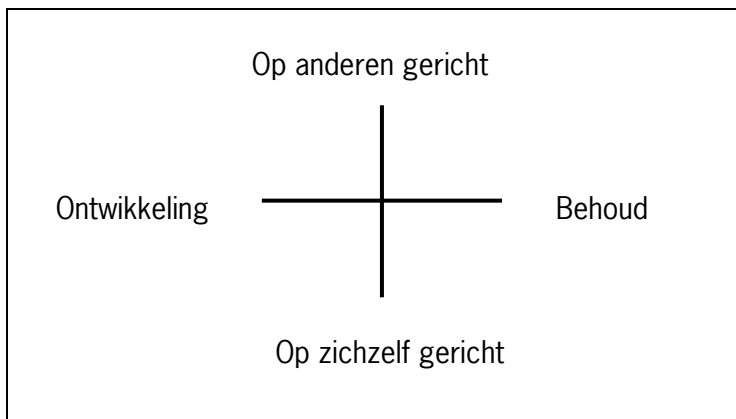
Waardensegmenten In Nederland: het WIN-model™

Binnen het bestek van dit onderzoek was het niet mogelijk met betrekking tot waardeoriëntaties een eigen dataverzameling op te bouwen die een betrouwbare grondslag zou bieden voor een clustering van homogene respondentengroepen met typische kenmerken. In dit onderzoek maken we derhalve gebruik van het WIN-model™ (Waardensegmenten In Nederland) dat TNS NIPO heeft ontwikkeld. In Nederland is dit model al veelvuldig toegepast, uitgewerkt en gevalideerd (Hessing en Mulder 2007). In het licht van de dimensies die allerlei auteurs in de afgelopen jaren hebben geïntroduceerd om meer grip te krijgen op de diversiteit van waarden en waarderingen,¹³ lijkt dit model een bruikbare en vruchtbare benadering.

Het WIN-model™ is primair een psychografische segmentatie, gebaseerd op de waarden van Rokeach. Het interessante van het WIN-model, aldus Hessing en Mulder, is dat het daarnaast ook een indeling maakt naar sociaal-demografische achtergronden (2007, 1). Deze combinatie maakt het mogelijk te komen tot een karakteristieke indeling van mensen met specifieke leefstijlkenmerken. In het WIN-model™ vormen de waarden meta-attitudes die weliswaar niet direct waarneembaar zijn, maar die geconstrueerd kunnen worden op basis van de antwoorden van respondenten. Het model gaat uit van een verticale as die wordt gekarakteriseerd door de dimensie 'zelf-ander' en van een horizontale as die wordt gekarakteriseerd door de dimensie 'ontwikkeling-behoud' (figuur 2.2). De 'zelf-ander'-dimensie is gebaseerd op Schwartz die hier spreekt over 'self-transcendance' tegenover 'self-enhancement' (Stern et al. 1998; Schultz 2001).¹⁴ De andere dimensie van 'ontwikkeling-behoud' geeft de mate aan waarin mensen open staan voor of mee willen gaan met nieuwe ontwikkelingen.

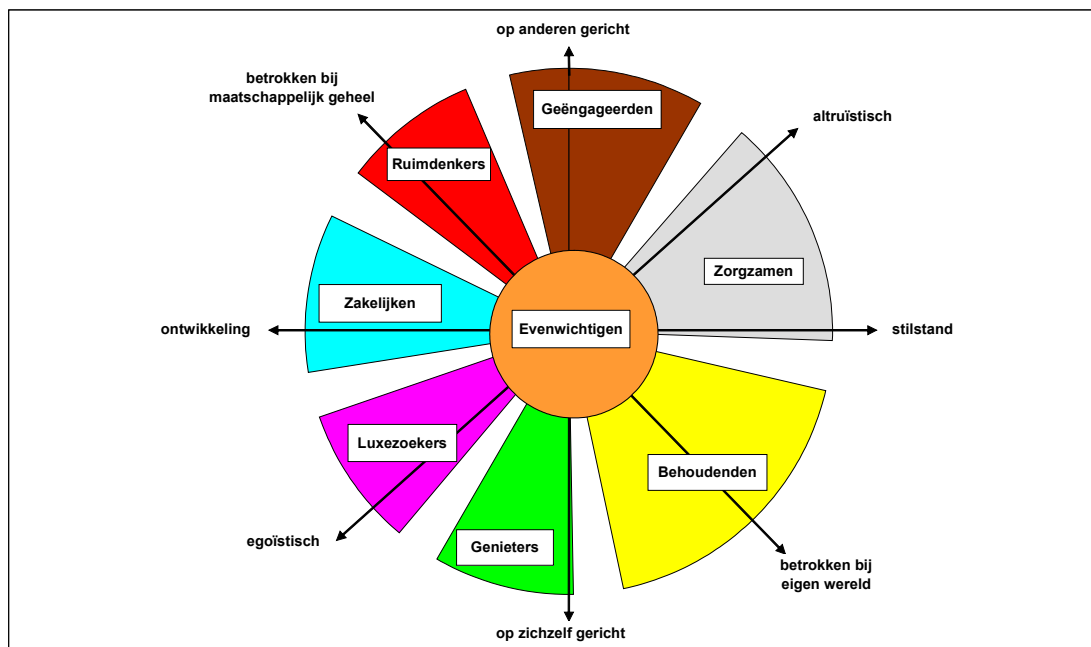
¹³ Zie onder meer: Dagevos et al. 2000; Douglas 1998; Hofstede 1998; Holbrook 1999; Stern et al. 1998; Schultz 2001; Pine & Gilmore 1999.

¹⁴ Ook Dagevos et al. 2000, Douglas 1998 en Holbrook 1999 maken een onderscheid waarin individuele oriëntaties op goederen tegenover collectieve oriëntaties staan.

Figuur 2.2 De assen van het WIN-model™

De waardensegmenten van het WIN-model™ zijn gebaseerd op de rangscores die een representatieve groep van geënquêteerde Nederlanders aanbrengt in 18 eindwaarden en 18 instrumentele waarden. Eindwaarden verwijzen naar wat men in het leven wil bereiken (bijvoorbeeld 'geluk', 'zelfrespect', 'vrijheid', 'wereld in vrede'), terwijl instrumentele waarden betrekking hebben op gewenst gedrag en uitstraling (bijvoorbeeld 'eerlijk', 'opgewekt', 'vergevingsgezind', 'ambitueus'). Met behulp van statistische methoden wordt de Nederlandse bevolking vervolgens verdeeld in acht homogene respondentengroepen die elk een eigen profiel hebben en die worden aangeduid met behulp van een typerende variabele. In figuur 2.3 zijn deze acht segmenten gepositioneerd op de twee assen die de basis vormen van het WIN-model™. In hoofdstuk 7 zullen we de resultaten van onze enquête aan deze WIN-segmentering relateren. Daar geven we ook een nadere omschrijving van de waardensegmenten.

Figuur 2.3 Posities van de acht segmenten in het WIN-model™ (Bron: Hessing 2003)

2.10 Conclusies

In dit onderzoek hanteren we de volgende definitie voor het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid: het geheel van instemmende gevoelens, meningen, houdingen, visies en ondersteunende handelingen en acties van burgers ten aanzien van de bescherming of ontwikkeling van natuur en het daarmee verbonden overheidsbeleid.

We onderscheiden in dit verband drie invalshoeken die elk verbonden zijn met een specifieke set van indicatoren: (1) 'beelden en waarderingen natuur', (2) 'waarderingen natuurbeleid' en (3) 'natuurbetrokken activiteiten'. Daarnaast kijken we naar de verklarende invloed van sociaal-demografische kenmerken en hoe de scores op de indicatoren zijn te relateren aan karakteristieke respondentengroepen. Dit laatste doen we met behulp van een eigen clusteranalyse waarin we respondenten groeperen naar de mate waarin zij aan natuurbetrokken activiteiten deelnemen en door toepassing van de waardensegmenten van het WIN-model™.

De conceptuele inzichten uit dit hoofdstuk monden verder uit in de volgende methodische richtlijnen:

- Waarden moeten niet absoluut als 'dingen' worden benaderd, maar eerder relatief in een verhouding met andere waarden (leefstijlen). We spreken dus eerder over 'waardering' dan over waarden.
- De 'ecocentrische waarden' die in het verleden een centrale plaats innamen in het NEP-onderzoek, zijn in dit onderzoek niet als een aparte waardedimensie opgenomen. Net als altruïsme kunnen deze onder de waardeoriëntatie van 'self-transcendance' worden geschaard waarin het eigen belang sterk wordt verbonden met het welzijn van anderen. Deze dimensie van 'self-transcendance' (ofwel 'gerichtheid op anderen') is ook een centrale component in het WIN-model™.
- Hoewel in een publieksenquête het proces van waarderen zelf niet in kaart kan worden gebracht, kan binnen de randvoorwaarden van deze enquête wel aandacht worden geschonken aan de verschillende motivaties om iets met natuur te willen doen. Dit betreft motivaties die voor een brede laag van de bevolking relevant zijn en dus niet voor specifieke groepen van actoren zoals boeren of huiseigenaren bij een natuurgebied. Er moet evenwel rekening worden gehouden met de beperking dat bewuste motivaties (ideëel of emotioneel) zich makkelijker laten bevragen dan halfbewuste of onbewuste motivaties (traditie en gewoonte).
- Natuurbeelden en houdingen jegens het natuurbeleid die in de eerdere draagvlakstudies zijn onderzocht, krijgen ook in dit onderzoek een plaats. Daarnaast wordt uitvoerig ingegaan op activiteiten van burgers waaruit betrokkenheid tot de natuur blijkt. De scores op natuurbeelden worden verder niet a priori als verklarend gezien voor scores op andere indicatoren. In dit onderzoek kijken we vanuit verschillende hoeken naar de verbanden die zijn te leggen tussen waarderingen natuur en natuurbeleid en natuurbetrokken activiteiten en zijn we alert op de mogelijke meerduidigheid van deze verbanden.
- Bij de natuurbetrokken activiteiten van burgers wordt gezocht naar een bredere variatie, die niet alleen participatie in natuurbescherming of in -beleid omvat, maar ook recreatie en andere vormen van natuurgebruik. Naast intensieve natuuractiviteiten met een ideële motivatie worden ook meer extensieve natuurgerelateerde activiteiten vanuit andere, meer pragmatische motieven meegenomen.

3 Onderzoeksoptzet en operationalisering

3.1 Inleiding: TNS NIPO-panel

Aan de hand van een door ons opgestelde enquête heeft het marktonderzoeksbureau TNS NIPO respondenten benaderd voor het onderzoek. Hiervoor is gebruik gemaakt van het TNS NIPO-panel. Dit is een panel met ca. 200.000 respondenten die tot 57.000 huishoudens behoren; alle respondenten beschikken over een eigen *personal computer* waarmee ze vragenlijsten kunnen invullen. TNS NIPO trekt uit dit panel representatieve steekproeven en herweegt deze zonodig volgens de *Gouden Standaard*.¹⁵ De dataverzameling in het kader van deze publieksenquête heeft eind september 2006 plaatsgevonden. De benodigde tijd voor het invullen bedroeg 15 minuten. De respondenten hebben de vragenlijst positief beoordeeld (met een gemiddeld 'rapportcijfer' van 7.6). In de volgende paragrafen gaan we in op de onderzoekspopulatie, de representativiteit van de steekproef en de operationalisering van de indicatoren.

3.2 Onderzoekspopulatie en steekproef

De onderzoekspopulatie omvat circa driekwart van de Nederlandse bevolking, namelijk 12,1 miljoen inwoners tussen 16 en 75 jaar. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat de sociaal-demografische kenmerken van leeftijd, sekse, opleiding, lokatie en etniciteit van invloed zijn op het maatschappelijk draagvlak voor natuur(beleid) (De Boer en Schulting 2002; Buijs *et al.* 2006). Op etniciteit na behoren deze vijf variabelen allemaal tot de *Gouden Standaard*. Omdat het voorkomen van deze kenmerken in de steekproef nog niets zegt over de bereidheid tot deelname, is door TNS NIPO een extra controle ingebouwd om een representatieve respons te realiseren. Om voldoende niet-westerse allochtonen (ofwel TSMA = Turken, Surinamers, Marokkanen en Antillianen) als respondent te krijgen, zijn deze afzonderlijk geselecteerd.

Respons steekproef

De totale steekproef bevat 1.700 panelleden. Het aantal respondenten bedraagt 1.485 (87% van de steekproef). Een respons van 87% is hoog te noemen en levert een goede basis voor een representatieve samenstelling van de respondenten. Immers niet alleen respondenten die zich nauw betrokken voelen bij het onderzoeksthema hebben gereageerd, maar ook respondenten voor wie dit minder geldt. Dit blijkt ook uit de vergelijking van de vijf sociaal-demografische kenmerken waarop is gelet. De percentages hiervan in de respons komen bijna naadloos overeen met die van de onderzoekspopulatie. De resultaten zijn dus representatief voor de Nederlandse bevolking. Waar de representativiteit kan worden vergroot (opleiding en locatie), is door TNS NIPO de respons hergewogen naar de verdeling in de onderzoekspopulatie.

¹⁵ De *Gouden Standaard* is een ijkingsinstrument voor nationale en regionale steekproeven dat de Markt Onderzoek Associatie (MOA), in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), speciaal heeft ontwikkeld. De *Gouden Standaard* maakt het mogelijk dat in de branche van opinieonderzoek dezelfde ijkingsdata worden gebruikt om de representativiteit van een steekproef vast te stellen.

Tabel 3.1 Onderzoekspopulatie en respons naar leeftijd, opleiding, sekse, etniciteit en locatie

Kenmerk	Onderzoekspopulatie N = 12,1 miljoen	Respons n = 1.485
Leeftijd		
- 16-34	32%	33%
- 35-54	41%	40%
- 55-74	27%	27%
Opleiding		
- T/m VMBO	34%	32%
- MBO	41%	41%
- HBO en WO	25%	27%
Locatie		
- Aggl. A'dam, Rotterdam, Den Haag	18%	19%
- Overig westen	28%	26%
- Noorden, Oosten, Zuiden	54%	55%
Sekse		
- Man	50%	50%
- Vrouw	50%	50%
Etniciteit		
- Niet-westers allochtoon (TSMA)	10%	12%
- Autochtoon & westers allochtoon	90%	88%

Bron: Onderzoekspopulatie: CBS, Statline, 2006; Respons: TNS NIPO

Etniciteit valt buiten de *Gouden Standaard*. Het aantal TSMA-respondenten is hoger dan op grond van de onderzoekspopulatie verwacht mocht worden (12% ten opzichte van 10%). Het hogere aantal wordt veroorzaakt door de hoge respons onder Surinamers en Antillianen (8%), Turken en Marokkanen hebben gemiddeld geantwoord (4%). Bijna alle TSMA-respondenten zijn elders geboren. Omdat de onderzoeksresultaten voor TSMA-respondenten weinig bleken te verschillen, is van herweging op basis van etniciteit afgezien. De eindresultaten zouden door een herweging namelijk nauwelijks worden beïnvloed. Wel tekenen we hierbij aan dat het in de steekproef ging om een groep allochtonen die qua opleiding niet lager (gemiddeld zelfs licht hoger) scoort dan de autochtone respondenten.

Vertegenwoordiging WIN™ segmenten

Kijken we naar de acht WIN-segmenten (een karakteristieke indeling van mensen op basis van psychografische en sociaal-demografische kenmerken, zie hoofdstuk 2), dan zien we dat de groep van respondenten nagenoeg dezelfde segmentering heeft als het NIPO-panel (zie tabel 3.2). Er lijkt dus sprake van een representatieve vertegenwoordiging van bevolkingsgroepen met specifieke leefstijlkenmerken. De kleine verschillen ontstaan doordat in de steekproef, anders dan in het NIPO-panel, iets minder ouderen zijn opgenomen.

Tabel 3.2 Representativiteit respons naar WIN™ segmenten

Variabele	NIPO-panel N = 200.000	Respons n = 1.434*
Zorgzamen	15%	14%
Behoudenden	17%	17%
Genieters	11%	11%
Luxezoekers	11%	10%
Zakelijken	8%	8%
Ruimdenkers	6%	7%
Geëngageerden	11%	10%
Evenwichtigen	22%	23%
Totaal	100%	100%

Bron: Hessing 2003

* Van 51 leden uit de TSMA-groep is het WIN™ segment niet bekend.

Vergelijking met de respons van de eerdere MNP-publieksenquêtes

In de afgelopen 10 jaar zijn de methoden van dataverzameling verbeterd en bestaan er meer mogelijkheden om een representatieve respons te realiseren. In 1996 waren er naar verhouding veel hoger opgeleiden en vrouwen in de respons die doorgaans een positiever beeld van het maatschappelijk draagvlak voor natuur opleveren. In 2001 was de oververtegenwoordiging van hoger opgeleiden slechts 3% ten opzichte van de Nederlandse bevolking. Een “dalende trend” in het draagvlak van 2001 kan dus naast veranderingen door de tijd mede zijn veroorzaakt door een bias als gevolg van een oververtegenwoordiging van “positief gestemden” in de respons uit 1997.

De representativiteit van de respons van 2001 is goed vergelijkbaar met de huidige respons. Dit betekent dat de resultaten van dit onderzoek ook goed kunnen worden vergeleken met de resultaten van de tweede publieksenquête. Wel merken we op dat in onze steekproef de beginleeftijd is verlaagd van 18 naar 16 jaar - dit om zeker te zijn van voldoende jongeren - terwijl de eindleeftijd op 75 jaar is vastgesteld. Als gevolg daarvan is de respons naar verhouding iets jonger. Slechts 11% van de respondenten is 65-74 jaar; in zowel 1996 als in 2001 was dit 16% van de respondenten. Voor zover er significante verschillen zijn waar te nemen in de onderzoeksresultaten, komen we in de conclusies terug op mogelijke leeftijdseffecten die hier een rol kunnen spelen.

3.3 Operationalisering en vragenlijst

Indicatoren en vragen

In het vorige hoofdstuk hebben we drie velden van indicatoren beschreven: (1) beelden en waarderingen natuur, (2) waarderingen natuurbeleid en (3) natuurbetrokken activiteiten. Deze indicatoren zijn te verbinden met kenmerken of eigenschappen (variabelen) die zich empirisch laten onderzoeken. Door middel van een bijpassende vragenlijst (de publieksenquête) is er empirische informatie over variabelen verzameld die naar ons idee de indicatoren in redelijke mate afdekken (zie de vragenlijst in bijlage 1). Daarbij is rekening gehouden met de methodische richtlijnen uit het vorige hoofdstuk. In de tabellen 3.3, 3.4 en 3.5 is per veld een overzicht te vinden van de indicatoren en een korte typering van de vragen waarmee deze zijn geoperationaliseerd.

Tabel 3.3 Indicatorenset 'Beelden en waarderingen van natuur'

Indicatoren	Vragen (vraagnummer)
Cognitief natuurbeeld (beeld 'echte natuur')	– Beschouwingen echte natuur. (2)
Waardering natuur in Nederland	– Mening hoeveelheid natuur in geheel Nederland. (3) – Mening hoeveelheid verschillende soorten natuur in Nederland. (4) – Eens/oneens met stelling 'Voor mooie natuur ga ik liever naar het buitenland.' (16: 7)
Waardering natuur in eigen woonomgeving	– Mening hoeveelheid natuur/ groen in eigen woonomgeving. (5) – Mening hoeveelheid voorzieningen in de natuur in eigen woonomgeving. (6) – Aantrekkelijkheid natuur/ groen in eigen woonomgeving. (7) – Eens/oneens met stelling 'Ik voel me persoonlijk verbonden met de natuur in mijn omgeving'. (16: 8)
Normatief natuurbeeld (ideaalbeelden)	– Mening over uitspraken m.b.t. omgang natuur. (17)

Tabel 3.4 Indicatorenset 'Waarderingen van natuurbeleid'

Indicatoren	Vragen (vraagnummer)
Prioriteiten in het overheidsbeleid	– Rangordening beleidsonderwerpen rijksoverheid. (1)
Belang van maatregelen in het natuurbeleid	– Importantie maatregel m.b.t. bescherming/verbetering van natuur. (13)
Dilemma's natuur en economie	– Keuze bij natuur-economie dilemma's. (14)
Belang van Nederlandse natuur	– Eens/oneens met uitspraken over belang Nederlandse natuur. (16: 1-6)
Verdeling van verantwoordelijkheden	– Eens/oneens met uitspraken over verantwoordelijkheid andere partijen voor natuur. (19)

Tabel 3.5 Indicatorenset 'Natuurbetrokken activiteiten'

Indicatoren	Vragen (vraagnummer)
<i>Natuurbescherming</i>	
Activiteiten in het afgelopen jaar	– Activiteiten m.b.t. natuurzorg in afgelopen 12 maanden. (12: 1-7, 9-11)
Lidmaatschap natuurorganisaties	– Lidmaatschap natuurorganisaties. (11)
<i>Natuurgebruik</i>	
Bezoek aan natuur en motivatie voor bezoek	– Natuurbezoek in vrije tijd in afgelopen 12 maanden. (8) – Motivatie van het natuurbezoek. (9)
Gebruik van informatiebronnen	– Gebruikte informatiebronnen in afgelopen 12 maanden. (10)
Groen beleggings- en consumptiegedrag	– Financiële bijdrage aan natuur in afgelopen 12 maanden. (18)
<i>Beslisser</i>	
Offer- en protestbereidheid	– Gevoerde acties voor meer natuur of behoud van natuur in afgelopen 12 maanden (12: 8) – Houding tegenover verschillende mogelijkheden om voor natuur te kiezen. (15)
Betrokkenheid bij plannen en beslissingen	– Mening over mogelijkheden om burgers meer te betrekken bij plannen en beslissingen m.b.t. de natuur in hun woonomgeving. (20)

Longitudinale karakter

Hoewel deze MNP-publieksenquête aansluit op de twee voorgaande publieksenquêtes van het MNP, moeten we toch een zeker voorbehoud maken met betrekking tot het longitudinale karakter van deze enquête. Heel praktisch constateren we dat de enquête uit 2001/2002 in een aantal opzichten afweek van de enquête uit 1996/1997: niet alle vragen werden herhaald, er werden nieuwe vragen toegevoegd en ook werden antwoordcategorieën in sommige gevallen aangepast. De reden hiervoor was dat men andere graadmeters meer valide achtte (De Boer en Schulting 2002, 13). Ook toen werd aangegeven dat vergelijking met de vorige enquête lastig was. Daarnaast merken we op dat de vorige studies verschillen in de wijze waarop de enquête is afgenomen. In 1996/1997 was er zowel een telefonische enquête (met behulp van een computergestuurd systeem) als een (aanvullende) schriftelijk enquête, terwijl in 2001/2002 (net zoals in deze studie) respondenten van de NIPO-database de enquête op hun eigen PC hebben ingevuld.

Al deze verschillen maken het moeilijk een vragenlijst op te stellen die een goede vergelijking mogelijk maakt met beide voorgaande enquêtes. Bovendien gaan wij breder in op het gedragsaspect met betrekking tot draagvlak waardoor een aantal vragen moest worden toegevoegd en een aantal geschrapt (omdat de beschikbare tijd van veel respondenten beperkt is). We hebben op basis van onze methodische uitgangspunten gezocht naar een optimale balans tussen vragen die zowel vergelijking mogelijk maken met de 1996/1997-

enquête als de 2001/2002-enquête en de verwerking van meer informatie over (met name) het gedrag van burgers. Tevens hebben we getracht vragen zo goed als mogelijk te laten aansluiten op actuele ontwikkelingen. Voor de vergelijking met de vorige studies konden we direct gebruik maken van de SPSS-bestanden die ons voor dit doel vertrouwelijk ter beschikking zijn gesteld.

Tabel 3.6 geeft een samenvattend overzicht van de vergelijkbaarheid van deze MNP-publieksenquête met de vorige enquêtes. Voor een meer volledig en gedetailleerd beeld van deze vergelijkbaarheid, verwijzen we naar de vragenlijst in bijlage 1: daarin is bij elke vraag een tabel opgenomen waarin de vergelijkbaarheid ten opzichte van de vragen in de vorige studies nader is aangegeven. Wanneer de resultaten van dit onderzoek in vergelijkend perspectief worden gepresenteerd, zal worden aangegeven welke haken en ogen hier eventueel bestaan.

Tabel 3.6 Vragenlijst 2006 in vergelijking met vragenlijsten 1997 en 2002

Vragenlijst 2006/2007 [vraagnummer]	1996/ 1997	2001/ 2002	B*	A**	N***
1. Beelden en waarderingen natuur					
a.) Cognitieve natuurbeelden/beeld 'echte natuur' [2]	X	X	X	X	X
b.) Waardering natuur in Nederland [3, 4, 16:7]		X		X	X
c.) Waardering natuur in eigen woonomgeving [5, 6, 7, 16: 8]		X		X	X
d.) Normatieve natuurbeelden/ideaalbeelden [17]	X	X	X	X	X
2. Waarderingen natuurbeleid					
a.) Prioriteiten in het overheidsbeleid [1]		X	X	X	X
b.) Belang van maatregelen in het natuurbeleid [13]	X	X	X	X	X
c.) Dilemma's natuur en economie [14]	X	X		X	X
d.) Belang van Nederlandse natuur [16: 1-6]	X	X		X	X
e.) Verdeling verantwoordelijkheden [19]	X			X	X
3. Natuurbetrokken activiteiten					
<i>Natuurbescherming:</i>					
a.) Activiteiten afgelopen jaar [12: 1-7, 9-11]	X	X		X	X
b.) Lidmaatschap natuurorganisaties [11]	X	X		X	
<i>Natuurgebruik</i>					
c.) Bezoek aan natuur en motivatie voor bezoek [8, 9]	X			X	X
d.) Gebruik van informatiebronnen [10]					X
e.) Groen beleggings- en consumptiegedrag [18]					X
<i>Politieke participatie</i>					
f.) Offer- en protestbereidheid [12: 8, 15]	X	X		X	X
g.) Betrokkenheid bij plannen en beslissingen [20]					X
* B = Beperkt overgenomen, ** A = Andere Formulering, *** N = Nieuwe toevoeging of vraag.					

3.4 Aandachtspunten en hypothesen

Deze draagvlakstudie bouwt zoals gezegd voort op de voorgaande MNP-draagvlakstudies maar ook op de kennis die hierover in ander onderzoek is opgedaan en de conceptuele ontwikkelingen die daaruit zijn af te leiden. In onze studie hebben we drie belangrijke aandachtspunten.

Een eerste aandachtspunt is de invloed van sociaal-demografische kenmerken. We gaan na of deze publieksenquête hier verrassende resultaten laat zien en of eerdere bevindingen door deze studie worden bevestigd. Met het oog op het laatste hebben we hypothesen opgesteld die uitgaan van bevindingen van de vorige MNP-studies:

- Alhoewel bewoners van de westelijke provincies en stedelijke gebieden vaker van mening zijn dat er (te) weinig natuur in hun omgeving is, zijn ze niettemin in meerderheid tevreden over de hoeveelheid natuur in Nederland. (Buijs en Volker 1997, 11, 51)
- Vooral bewoners van stedelijke gebieden ervaren een tekort aan natuur in hun woonomgeving (Buijs en Volker 1997, 51; De Boer en Schulting 2002, 32).
- Mensen die vrijwilligerswerk doen zijn, kenmerken zich vaker door een hoge opleiding. (Buijs en Volker 1997, 60).
- Lager opgeleiden hebben in het algemeen een breder natuurbeeld dan hoger opgeleiden (De Boer en Schulting 2002, 6).
- Allochtonen hebben in het algemeen een breder natuurbeeld dan autochtonen (De Boer en Schulting 2002, 21).
- Onder allochtone inwoners in Nederland bestaat meer steun voor de visie dat de aandacht voor natuur overdreven is en dat economische ontwikkelingen hierdoor niet belemmerd mogen worden dan bij autochtone bewoners (De Boer en Schulting 2002, 5, 19).

Een tweede aandachtspunt is de samenhang tussen de drie velden van indicatoren met betrekking tot natuurbeelden, de waardering van natuurbeleid en natuurbetrokken gedrag. Dit voert ons tot de volgende algemene vragen:

- Welke relaties zijn aan te geven tussen de drie indicatorensets van (1) beelden en waarderingen natuur, (2) waarderingen natuurbeleid en (3) natuurbetrokken activiteiten?
- Is het mogelijk om groepen (of clusters) van burgers te identificeren als het gaat om de natuurbetrokken activiteiten die zij - als beschermer, gebruiker of beslisser - ondernemen; en zo ja, zijn deze clusters te verbinden met specifieke natuurbeelden of waarderingen van natuurbeleid?

Een derde aandachtspunt vormen de waardensegmenten van het WIN-model™ (zie het vorige hoofdstuk). Uit onderzoek van het NIPO naar milieuvriendelijk gedrag met het WIN-model™, kwam naar voren dat de waardensegmenten die op anderen zijn gericht hier positiever scoorden dan de segmenten die op zichzelf zijn gericht (Hessing 2003, Mulder et. al 2005). Het waren met name de groepen in de bovenste helft van de WIN-cirkel (zie figuur 2.3 in het vorige hoofdstuk) die het meeste draagvlak voor milieubeleid leken te bieden. We gaan ervan uit dat deze algemene bevinding ook opgaat voor het natuurbeleid:

- De waardensegmenten in de WIN-cirkel die zich meer op anderen oriënteren ('Ruimdenkers', 'Geëngageerden', 'Zakelijken', 'Zorgzamen') bieden een beter draagvlak voor natuurbeleid dan de segmenten die vooral op zichzelf zijn gericht ('Luxezoekers', 'Genieters', 'Behoudenden').

4 Beelden en waarderingen natuur

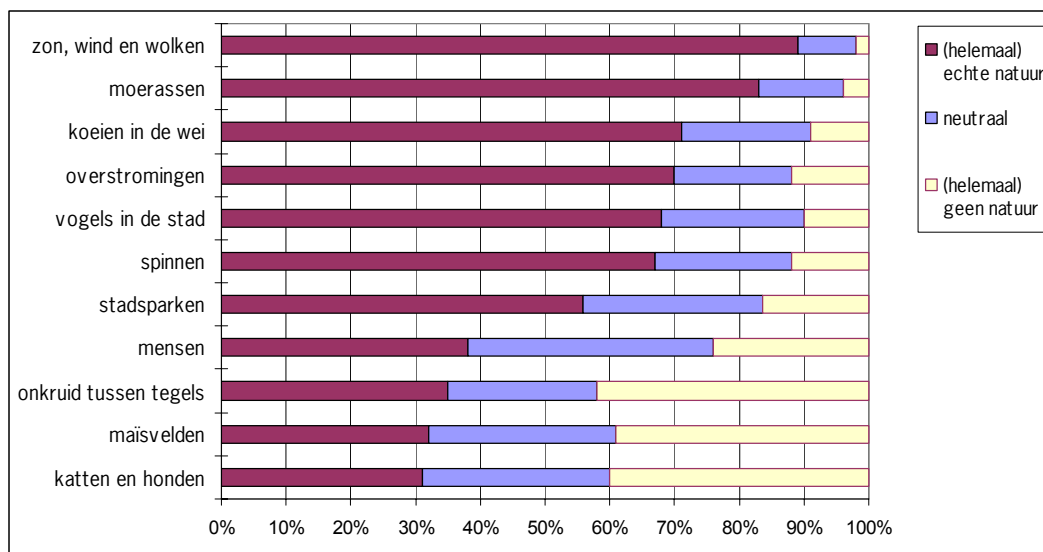
4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de beelden en waarderingen van burgers met betrekking tot natuur. We gaan in op wat men als 'echte natuur' beschouwt, de meningen over de aanwezige natuur en de ideaalbeelden van burgers. Zoals in het vorige hoofdstuk aangegeven, zijn de percepties van wat 'echte natuur' is, te typeren als cognitieve natuurbeelden. Bij normatieve natuurbeelden gaat het daarentegen om de vraag hoe men de aanwezige natuur in kwantiteit en kwaliteit waardeert, hoe men zich een ideale omgang met natuur voorstelt en welke prioriteiten hier naar voren komen. Waar dat mogelijk is, vergelijken we de gegevens van deze studie met die van de voorgaande publieksenquêtes.

4.2 Beeld van natuur (cognitieve dimensie)

Het begrip natuur

Om te achterhalen wat men onder natuur verstaat, is een aantal 'natuurlijke' elementen op een rij gezet. Aan de respondenten is gevraagd deze, op een schaal van 5, te beoordelen als 'helemaal geen' of 'helemaal echte' natuur. De resultaten staan weergegeven in figuur 4.1, waarbij de items gerangschikt zijn naar de mate waarin deze als 'echte natuur' werden beschouwd.¹⁶ Voor het item bovenaan gold dat het meest, voor het item onderaan het minst.

Figuur 4.1 Vraag 2: Kunt u per element aangeven in hoeverre u dit als echte natuur beschouwt?

De respondenten laten in overwegende mate een breed natuurbeeld zien. Dit betekent dat zij veel items als natuur benoemen. Als meest 'echte natuur' werden zon, wind en wolken, moerassen en, zeer opvallend, koeien in de wei genoemd.

Om de cognitieve natuurbeelden verder te analyseren is een factoranalyse toegepast. Dit is een analyse waarin statistisch wordt vastgesteld welke items door personen op dezelfde

¹⁶ Zie voor de percentages tabel 1 in bijlage 2.

manier beschouwd worden; dergelijke items hangen blijkbaar onderling samen en kunnen daarom aan eenzelfde type (of 'factor') toegerekend worden.¹⁷ Het item 'mensen' is bij de analyse buiten beschouwing gelaten omdat deze vraag, welbeschouwd, van een ander abstractieniveau is dan de overige. Uit de analyse komen twee typen van cognitieve natuurbeelden naar voren die wij, in aansluiting op eerder onderzoek, hebben betiteld als 'autonome natuur' en 'mens-afhankelijke natuur' (zie hoofdstuk 2). Tabel 4.1 geeft de resultaten en scores weer van de factoranalyse. De grootte van de getallen geeft aan hoe sterk het betreffende item met het genoemde type samenhangt. Ons type van 'mens-afhankelijke natuur' omvat zowel 'cultuur-natuur' als 'gedomesticeerde natuur'; gegeven het beperkt aantal vragen waren deze meer specifieke typen niet verder te onderscheiden).¹⁸ Vogels in de stad nemen een tussenpositie in tussen 'autonoom' en 'mens-afhankelijk'. In deze vorm van factoranalyse sluiten de beide typen natuur elkaar niet uit: het is dus mogelijk dat iemand zowel de items van 'autonome natuur' als die van 'mens-afhankelijke natuur' in hoge mate typeert als echte natuur.

Tabel 4.1 *Typering van cognitieve natuurbeelden op basis van factoranalyse*

	'Autonome natuur'*	'Mens-afhankelijke natuur'*
Moerassen	0,625	
Onkruid tussen de tegels	0,641	
Zon, wind en wolken	0,549	
Spinnen	0,739	
Overstromingen	0,675	
Vogels in de stad	0,312	0,522
Maisvelden		0,647
Stadsparken		0,669
Katten en honden		0,545
Koeien in de wei		0,664

* Waarden < 0, 3 zijn niet weergegeven; zie voor verdere details bijlage 3.

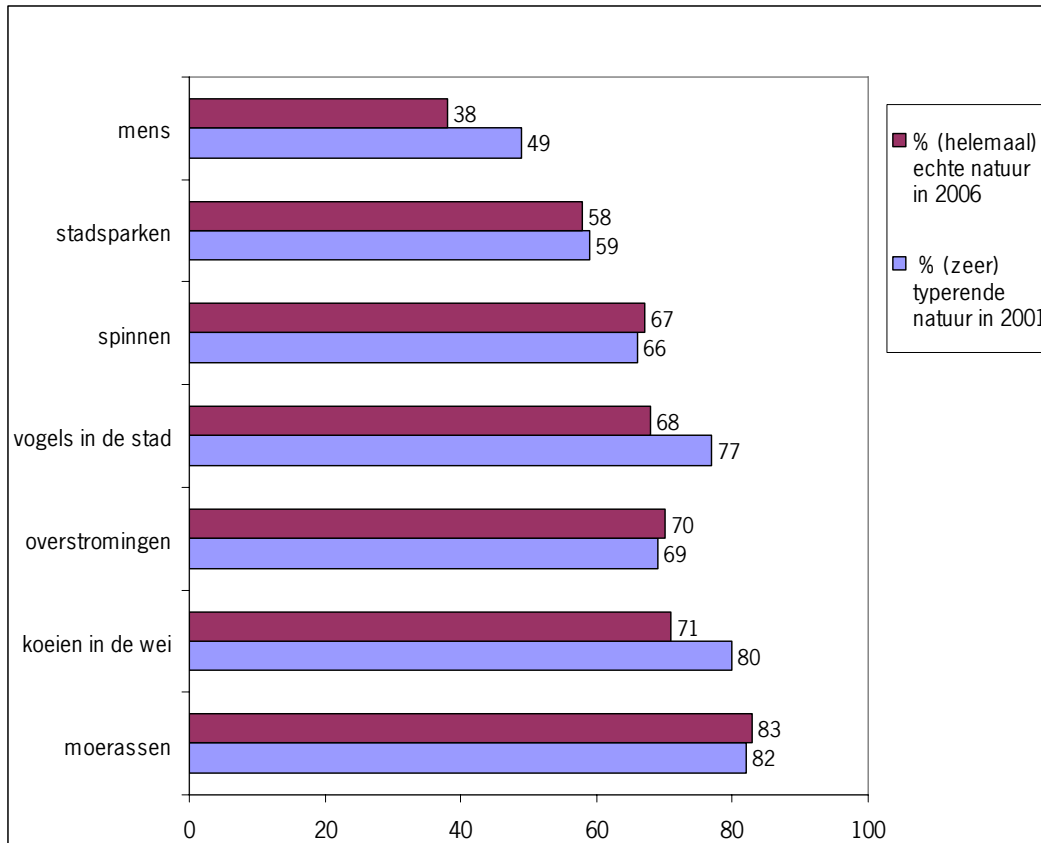
Vergelijking eerdere jaren

Voor zowel de publieksenquêtes uit 1996 als uit 2001 geldt dat ook hier een breed natuurbeeld naar voren kwam. De gegevens hierover zijn echter slechts in beperkte zin vergelijkbaar met deze studie. In 1996 zijn 35 items voorgelegd en is de respondenten gevraagd om aan te geven of zij dat 'echte natuur', 'beetje natuur' en 'geen natuur' vonden. Deze vraagstelling wijkt dus wat af van die in 2006, waardoor een één op één vergelijking niet goed mogelijk is. In 1996 werden moerassen, bossen en zee het meest als echte natuur genoemd.

In 2001 is de vraag vergelijkbaar voorgelegd als in 2006. De items (18 in totaal) waren echter niet allemaal hetzelfde. Ook waren de antwoordcategorieën anders: in plaats van 'echte natuur' werd gesproken over 'typerende natuur'. De hoogste scores waren voor tropisch regenwoud, kleinschalige akkers en weilanden en moerassen. De volgende figuur geeft de scores voor de items waarnaar zowel in 2001 als 2006 is gevraagd.

¹⁷ Het gebruik van factoranalyse heeft hier een explorerend karakter, waarbij de natuurbeelden uit eerder onderzoek als richtsnoer worden aangehouden. We hebben hier niet de ambitie een schaal te maken op basis van 'hard' geteste typen. Hetzelfde geldt voor de factoranalyse met betrekking tot normatieve natuurbeelden (zie hierna).

¹⁸ Zie hoofdstuk 2 (paragraaf 2.6) voor een beschrijving van de typen 'cultuur-natuur' en 'gedomesticeerde natuur'.

Figuur 4.2 Vergelijking natuurbeelden 2001 en 2006 (Bron 2001: De Boer en Schulting 2002 (SPSS-Gegevens))

De vergelijkbare gegevens in figuur 4.2 laten zien dat het natuurbeeld over autonome natuurelementen nagenoeg hetzelfde is gebleven. Wat betreft de gedomesticeerde en maakbare natuurelementen had men in 2006 een wat minder breed natuurbeeld. Het verschil in antwoordcategorieën ('echte natuur', 'typerende natuur') zou echter kunnen verklaren waarom hierop in 2006 minder hoog is gescoord. Men kan bv. 'Koeien in de wei' categoriseren als 'typerende natuur' maar tegelijkertijd vinden dat het hier niet om 'echte natuur' gaat.

4.3 Welk natuurbeeld krijgt de voorkeur?

Er is de respondenten een elftal stellingen voorgelegd over de invloed van het menselijk ingrijpen op de waarde van natuur. De antwoorden geven een indruk van de door hen gewenste omgang met natuur en het daarbij behorende normatieve natuurbeeld. De antwoorden zijn terug te vinden in tabel 4.2.

Tabel 4.2 Vraag 17: Omgang met natuur; kunt u aangeven of u het met de uitspraak eens bent?

	Stelling	Eens	Niet eens, niet oneens	Oneens	Weet ik niet
1	Hoogspanningsmasten en windmolens maken natuurgebieden minder waardevol	46%	30%	23%	2%
2	In de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen	67	22	10	1
3	Om een gebied als natuur te bestempelen moet het een behoorlijke omvang hebben	23	28	46	3
4	Ook in de stad zijn allerlei plekjes met natuur te vinden	58	30	10	2
5	De natuur is sterk genoeg om de hedendaagse vervuiling te overleven	12	28	52	7
6	De natuur is minder kwetsbaar dan sommigen denken	31	31	33	5
7	Hoe langer een natuurgebied door mensen met rust is gelaten, des te groter de waarde van het gebied	57	29	10	4
8	Het in koude winters bijvoederen van wilde dieren vind ik niet nodig	19	23	57	2
9	Bermen langs de weg moeten netjes gemaaid worden	54	20	26	1
10	Dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd	27	22	49	3
11	Bomen en struiken in natuurgebieden mogen worden gekapt om het aantal verschillende soorten planten en dieren te vergroten	46	36	13	5

Wat hier naar voren treedt, is dat burgers verschillende ideeën hebben over de omgang met natuur en dat deze ook bepaald lijkt te worden door de situatie of context die in de stellingen naar voren komt. Een relatief groot deel van hen kijkt negatief aan tegen diverse vormen van menselijke aanwezigheid in natuur (1, 2 en 7). Tegelijkertijd komt in de antwoorden verdeeldheid naar voren over de noodzaak van menselijk ingrijpen in de natuur en de kwetsbaarheid van de natuur. Enerzijds heeft men het idee dat de veerkracht van de natuur niet groot genoeg is en dat hulp is toegestaan (5, 6 en 8), ook om de kwaliteit te vergroten (11). Anderzijds stelt men in groten getale dat de natuur de natuur gelaten moet worden (7 en 10), maar wegbermen moeten wel netjes worden gemaaid (9). Opvallend is verder dat aanzienlijke percentages van respondenten (volgens de antwoorden op stelling 3 en 4) de omvang niet cruciaal vinden om een gebied wel of niet als natuur te zien. De verdeeldheid en variatie in de antwoorden laten zien dat persoonlijke voorkeuren voor natuurbeelden verschillen en dat deze afhankelijk lijken te zijn van de context (bijvoorbeeld: gaat het om een wegberm, om een bos, of om dieren).

Om een beter beeld te krijgen van de samenhang tussen de verschillende antwoorden en de daarbij behorende normatieve natuurbeelden, is ook op de 11 'stelling-items' (van vraag 17) een factoranalyse toegepast. Het resultaat is weergegeven in tabel 4.3. Uit de analyse blijkt dat er drie typen zijn te onderscheiden die, in aansluiting op eerder onderzoek (zie paragraaf 2.6 in hoofdstuk 2), getypeerd kunnen worden als 'ongerepte', 'robuuste' en 'geordende natuur'. In de analyse kwam bovendien een vierde type naar voren, dat verwijst naar een positieve houding ten opzichte van menselijke ingrepen ter verhoging van de soortendiversiteit en tevens naar een positieve waardering van natuur in de stad. Wij hebben dit normatieve natuurtype, dat mogelijk van belang is voor opvattingen van Nederlanders over biodiversiteit, 'diverse natuur' genoemd. Omdat het hier gaat om een factor die in eerder onderzoek niet is geïdentificeerd en die bovendien is gebaseerd op slechts twee items is het nog niet mogelijk om dit type helder te karakteriseren. In de verdere analyses in dit rapport laten we het daarom buiten beschouwing.

Tabel 4.3 *Typering van normatieve natuurbeelden op basis van factoranalyse*

Stelling	'Onge-repte natuur'*	'Ro-buuste natuur'*	'Geor-dende natuur'*	'Diverse Natuur'*
In de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen	0,718			
Hoe langer een natuurgebied door mensen met rust is gelaten, des te groter de waarde van het gebied	0,639			
Hoogspanningsmasten en windmolens maken natuurgebieden minder waardevol	0,601			
Om een gebied als natuur te bestempelen moet het een behoorlijke omvang hebben	0,502	0,374		
De natuur is sterk genoeg om de hedendaagse vervuiling te overleven		0,761		
De natuur is minder kwetsbaar dan sommigen denken		0,760		
Het in koude winters bijvoederen van wilde dieren vind ik niet nodig		0,532	-0,421	
Dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd			0,796	
Bermen langs de weg moeten netjes gemaaid worden			0,749	
Bomen en struiken in natuurgebieden mogen worden gekapt om het aantal verschillende soorten planten en dieren te vergroten				0,812
Ook in de stad zijn allerlei plekjes met natuur te vinden				0,597

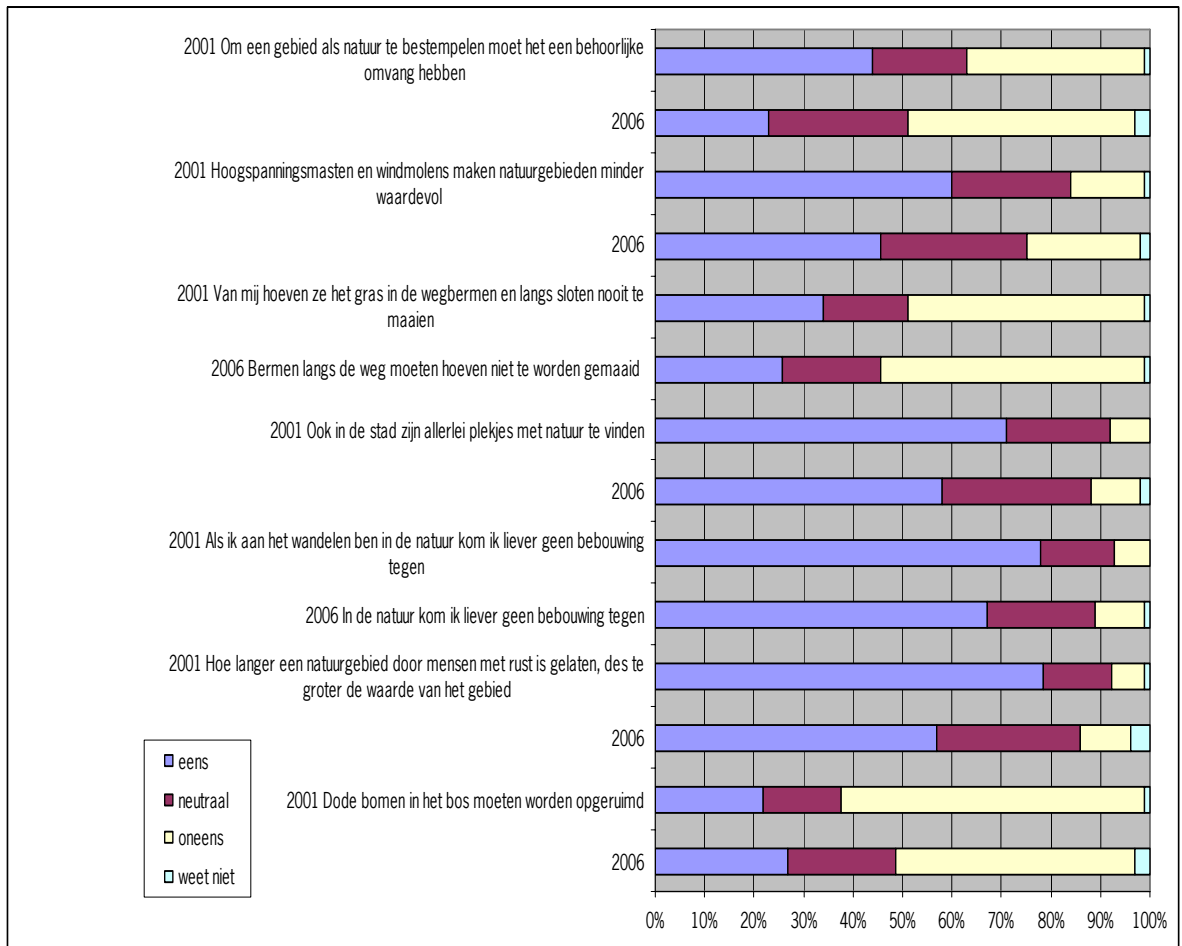
* Waarden < 0, 3 zijn niet weergegeven; zie voor verdere details bijlage 3.

Vergelijking met eerdere jaren

In 1996 zijn in verschillende vragen stellingen voorgelegd die betrekking hadden op de gewenste omgang met natuur. Zo is er gevraagd wat men ervan vindt dat omgewaaide bomen blijven liggen, waarbij men kon antwoorden in de richting van nuttig, mooi, slordig en maakt me niet uit. Ruim de helft van de respondenten vond het nuttig en mooi, terwijl 22% het nuttig, maar wel slordig vond. Ook zijn er toen stellingen voorgelegd over de veerkracht van natuur en menselijke aanwezigheid en menselijk ingrijpen. De reacties hierop lieten een spanning zien. Aan de ene kant was men van mening dat het evenwicht van de natuur gemakkelijk kan worden verstoord, dat de mens in harmonie met de natuur moet leven en niet zomaar mag ingrijpen (60% gaf aan dat menselijke invloed afwezig zou moeten zijn in natuur). Aan de andere kant vond een meerderheid dat ingrijpen voor de eigen behoeften acceptabel is en dat het wenselijk is om dieren bij te voeren in de winter.

In 2001 is in twee vragen op vergelijkbare wijze een aantal stellingen voorgelegd over menselijke aanwezigheid, menselijke ingrepen en de kwetsbaarheid van natuur. Men vond dat er voorzichtig met natuur moet worden omgegaan, dat de mens niet boven de natuur staat en dat de mens niet het recht heeft om ingrijpende veranderingen aan te brengen.

In figuur 4.3 zijn de resultaten op vergelijkbare stellingen uit 2001 en 2006 weergegeven. Daaruit wordt duidelijk dat de antwoorden een lichte verschuiving laten zien: in 2006 krijgt het normatieve beeld van de 'ongerepte natuur' iets minder prioriteit, en dat van de 'geordende natuur' iets meer. Menselijke artefacten of ingrepen in de natuur worden in vergelijking met 2001 minder problematisch gevonden in de gewenste omgang met natuur. Vanwege de beperkte vergelijkbaarheid met de gegevens uit 1996 is het moeilijk te zeggen of het hier gaat om een trend die al langer gaande is.

Figuur 4.3 Vergelijking antwoorden omgang natuur 2001 en 2006 (Bron: De Boer en Schulting 2002 (SPSS-gegevens); de stelling van 2006 over 'het maaien van wegbermen' is in toon omgedraaid om vergelijkbaar te zijn met 2001).

4.4 Waardering bestaande natuur en voorzieningen

4.4.1 Tevredenheid totale aanbod natuur in Nederland

Over de totale hoeveelheid natuur in Nederland is een kleine meerderheid van de respondenten ontevreden. 51% vindt het (te) weinig, terwijl 48% het (ruim) voldoende vindt (1,5% heeft geen mening). Niemand vindt dat er te veel natuur in Nederland is.

Vergelijking eerdere jaren

In 1996 is er via de telefonische enquête gevraagd naar de tevredenheid over de aanwezige hoeveelheid natuurgebieden in Nederland. In de schriftelijke enquête was deze vraag niet opgenomen. Omdat er specifiek naar natuurgebieden is gevraagd en niet naar natuur in het algemeen, maar ook omdat het telefonisch is gevraagd, is de vergelijking 1996-2006 niet goed te maken. In de telefonische enquête gaf 56% van de respondenten aan dat in Nederland genoeg natuurgebieden aanwezig zijn.

In 2001 is de vraag vergelijkbaar gesteld als in 2006, alleen de antwoordcategorieën weken iets af (bijvoorbeeld 'heel veel' in plaats van 'te veel' en 'neutraal' in plaats van 'voldoende'). In 2001 vond 27% de hoeveelheid natuur (heel) weinig tegenover 31% die de hoeveelheid natuur (heel) veel vond. De rest, 42%, antwoordde neutraal. Het is daarbij echter niet duidelijk of men het woord neutraal als voldoende of als iets anders heeft beschouwd. Hoewel een precieze vergelijking met voorgaande jaren niet goed mogelijk is, laten alle drie de studies wel zien dat er in ieder geval geen grote meerderheid van burgers is die stelt dat de aanwezigheid van natuur in Nederland onvoldoende is.

Tevredenheid typen natuur in Nederland

Natuur komt in Nederland in verschillende vormen en in verschillende mate voor. Er is aan de respondenten gevraagd of de verschillende typen natuur voldoende of te weinig aanwezig zijn. Uit de antwoorden blijkt dat er verdeeldheid is in de tevredenheid over de verschillende typen natuur (zie tabel 4.4). Men vindt van de eerste vier categorieën dat deze voldoende aanwezig zijn. De laatste drie treft men naar zeggen (te) weinig aan. Burgers hebben overigens over het algemeen niet het idee dat je voor mooie natuur naar het buitenland zou moeten gaan. Voor slechts 16% van de respondenten gaat dat op.

Tabel 4.4 Vraag 4: Kunt u aangeven of er te weinig, voldoende of te veel van deze typen natuur in Nederland voorkomt?

Type natuur	(Meer dan) voldoende
Akkers en weilanden	71%
Meren en plassen	66%
Recreatieterreinen	62%
Duinen en zandverstuivingen	61%
Stadsparken, stadsbossen en plantsoenen	40%
Heide	36%
Bossen	32%

Vergelijking eerdere jaren

Hoewel de typen natuur uit de enquête van 2001 redelijk goed overeen komen met die uit 2006, maakt het gebruik van andere antwoordcategorieën het moeilijk om de resultaten te vergelijken. Tevens is er een item ('duinen en zandverstuivingen') in 2006 toegevoegd. In 2001 kwam de volgende volgorde naar voren: meren en plassen, natuurlijke akkers en weilanden, recreatiegebieden, parken en plantsoenen, bos en heide. Deze volgorde is dus redelijk vergelijkbaar met die uit 2006.

4.4.2 Tevredenheid aanbod natuur en voorzieningen in woonomgeving

Naast de tevredenheid over het totale nationale aanbod, is ook nagegaan wat men van de natuur in de woonomgeving vindt. Men is duidelijk meer tevreden over de hoeveelheid natuur in de eigen woonomgeving dan over de hoeveelheid natuur in Nederland. 68% van de respondenten vindt dit namelijk (ruim) voldoende (tegenover de al eerder genoemde 48% ten aanzien van het nationale areaal). Slechts drie respondenten vinden het te veel. Het verschil in tevredenheid kan worden veroorzaakt doordat burgers beter op de hoogte zijn van de hoeveelheid natuur in hun omgeving dan van de aanwezige natuur in Nederland, of omdat ze zich er meer mee verbonden voelen. Bijna de helft van de respondenten geeft namelijk aan zich persoonlijk verbonden te voelen met de natuur in de woonomgeving.

Over de hoeveelheid voorzieningen in de natuur in de eigen woonomgeving (bijvoorbeeld wandel- en fietspaden, informatiepanelen, etc.) is de meerderheid tevreden: 64% vindt het (ruim) voldoende. Zo'n 59% vindt de natuur in de woonomgeving (zeer) aantrekkelijk om te bezoeken, terwijl 14% deze niet aantrekkelijk vindt. De rest van de respondenten geeft een neutraal antwoord.

Vergelijking eerdere jaren

In 2001 is dezelfde vraag gesteld wat betreft het natuuraanbod in de woonomgeving. De antwoordcategorieën weken wat af: '(heel) veel', 'neutraal' en '(heel) weinig'. Een één op één vergelijking kan daarom niet worden gemaakt. 53% vond het toen (heel) veel en 23% gaf het antwoord neutraal. Indien men het antwoord neutraal zou interpreteren als een antwoord in positieve zin, kan men stellen dat burgers in 2001 meer tevreden waren over de hoeveelheid natuur.

In 1996 is er alleen gevraagd naar de tevredenheid over de aanwezige hoeveelheid natuurgebieden in de woonomgeving. Een vergelijking met 2001 of met deze studie is daarom niet goed mogelijk.

De vragen over voorzieningen en aantrekkelijkheid van de natuur voor een bezoek zijn nieuw.

4.5 Conclusies

Veel inwoners van Nederland hebben een breed cognitief natuurbeeld. Dit betekent dat zij veel items, ook allerlei mensafhankelijke elementen, als natuur typeren. Als meest typerend werden zon, wind en wolken, moerassen en, zeer opvallend, koeien in de wei genoemd. Ook bij de eerdere publieksenquêtes uit 1996 en 2001 kwam een breed natuurbeeld naar voren. Het cognitieve natuurbeeld van Nederlanders blijkt twee hoofdtypen te bevatten: 'autonome natuur' en 'mensafhankelijke' natuur. Bij 'autonome natuur' gaat het om fysieke elementen en levende natuur die zich ten opzichte van mensen spontaan ontwikkelen: ook het onkruid tussen de tegels hoort daarbij. De 'mensafhankelijke natuur' omvat zowel cultuurlandschap als huisdieren.

Voor geprefereerde omgangsvormen met natuur - het normatieve natuurbeeld - levert het onderzoek een rijk geschakeerd plaatje op. Ingrepen van de mens in de natuur vindt men soms aanvaardbaar en soms weer niet, menselijke aanwezigheid beoordeelt men over het algemeen negatief en over de kwetsbaarheid is men verdeeld. De verdeeldheid en variatie in de antwoorden houdt ongetwijfeld verband met de hierboven geconstateerde brede opvatting die veel Nederlanders hebben over natuur. Welke vorm van natuur gewenst is hangt ook af van de context. Uit de factoranalyse komen 'ongerepte', 'robuuste' en 'geordende natuur' als

belangrijkste categorieën naar voren. Daarnaast is een normatief natuurtype te onderscheiden waarin de nadruk lijkt te liggen op diversiteit van soorten, zowel in natuurgebieden als in de stedelijke omgeving.

Ook in de vorige studies kan een soortgelijke verdeeldheid en variatie worden aangetroffen. Vergelijken we de antwoorden van 2006 met die van 2001, dan zien we een verschuiving naar een normatief natuurbeeld waarin minder sterk prioriteit wordt gegeven aan 'ongerepte natuur' en de waardering voor 'geordende natuur' iets lijkt te groeien. Het is moeilijk te zeggen of het hier om een trend gaat die al langer gaande is.

Over de totale hoeveelheid natuur in Nederland is een kleine meerderheid van de respondenten ontevreden. Een betrouwbare vergelijking met voorgaande jaren is moeilijk te maken, al is het wel zo dat de drie studies geen overduidelijke meerderheid laten zien die stelt dat de aanwezigheid van natuur in Nederland in het algemeen onvoldoende zou zijn. Er zijn typen natuur waarvan men vindt dat ze voldoende in Nederland voorkomen (zoals agrarische natuur, water, recreatieterreinen en duinen) en typen die men te weinig tegenkomt (stadsnatuur, heide en bos). Deze waardering van typen aanwezige natuur is redelijk vergelijkbaar met die uit 2001.

Ten slotte stellen we vast dat burgers aanzienlijk meer tevreden te zijn over de hoeveelheid natuur in de eigen woonomgeving dan over de hoeveelheid natuur in Nederland. Ook vindt een ruime meerderheid deze natuur in de eigen omgeving attractief om te bezoeken en toont men zich tevreden over voorzieningen zoals wandel- en fietspaden en informatiepanelen.

5 Waarderingen natuurbeleid

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de politieke waarderingen van burgers met betrekking tot natuurbeleid. We beginnen met het belang dat mensen op een vrij abstract niveau toekennen aan natuurbescherming. Vervolgens gaan we in op de prioriteiten die burgers geven aan natuur in het totale rijksbeleid van de overheid en de prioriteiten die men ziet in het (rijks)natuurbeleid zelf. Daarna komen reacties aan bod op dilemma's rond natuur en economie binnen een meer lokale context. Aan het einde gaan we in op de meningen van burgers over de verdeling van verantwoordelijkheden bij de zorg voor natuur. Waar dat mogelijk is, vergelijken we de gegevens van deze studie met die van de voorgaande MNP-studies.

5.2 Belang van Nederlandse natuur

Om een beeld te kunnen vormen van het draagvlak voor natuurbeleid, is het van belang om te achterhalen hoe belangrijk de burger de Nederlandse natuur vindt. Omdat niemand sec tegen natuur is en vrijwel iedereen natuur belangrijk vindt, is dit aspect met behulp van stellingen bekeken. Tabel 5.1 geeft de resultaten hiervan weer.

Tabel 5.1 Vraag 16: Uitspraken over het belang van de Nederlandse natuur

Stelling	(helemaal) eens	Niet eens, niet oneens	(helemaal) oneens	Weet niet
1. Al die aandacht voor natuur is overdreven	7%	25%	67%	1%
2. We maken ons te veel zorgen over de toekomst van de natuur in Nederland	21%	30%	47%	2%
3. De rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan natuurbehoud	32%	40%	11%	17%
4. De natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang	29%	36%	32%	2%
5. Mijn gemeente geeft genoeg geld uit aan natuurontwikkeling	18%	35%	21%	27%
6. Alle natuurgebieden moeten toegankelijk zijn voor bezoekers	45%	22%	32%	1%

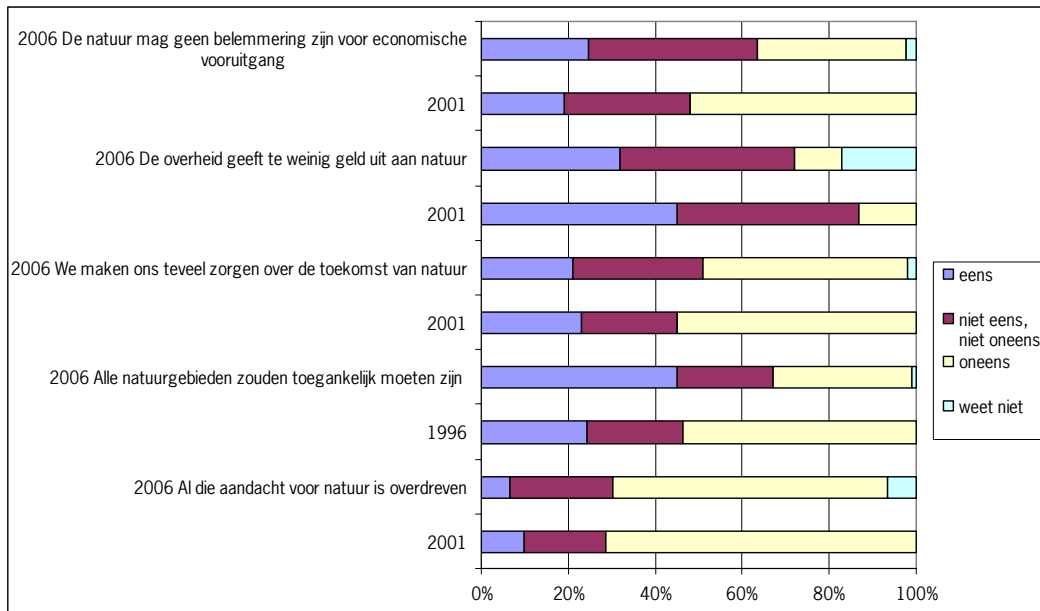
Bijna geen enkele stelling krijgt een absolute meerderheid richting eens of oneens: de enige uitzondering hierop is de respons op de stelling over aandacht voor natuur waarmee tweederde het (helemaal) oneens is. Bijna de helft van de bevolking blijkt het oneens te zijn met de stelling dat we ons te veel zorgen maken over de toekomst van de Nederlandse natuur. Zo'n 45% is het eens met de stelling dat alle natuurgebieden toegankelijk voor bezoekers moeten zijn. Een aanzienlijk deel (29%) vindt dat natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang.

Daarnaast is het opvallend dat bij de stellingen over de natuuruitgaven van rijksoverheid en gemeente een relatief groot percentage aangeeft het niet te weten of kiest voor 'niet eens, niet oneens'. Dit relatief grote aantal 'neutrale' reacties roept de vraag op in hoeverre hier bij burgers sprake is van een gebrekkig referentiekader en een gebrek aan kennis over de uitgaven van de overheid.

Vergelijking eerdere jaren

In 1996 was 24% van de respondenten het eens met de stelling 'In Nederland wordt teveel aandacht besteed aan het beschermen van de natuur' (66% was het daarmee oneens en 9% reageerde neutraal). Deze stelling is echter niet één op één vergelijkbaar met de stelling die in 2001 en 2006 werd voorgelegd ('Al die aandacht voor natuur is overdreven'). Wel vergelijkbaar met 1996 is de stelling over de toegankelijkheid van natuurgebieden (in 2001 is deze niet voorgelegd).

In 2001 zijn de eerste twee stellingen en de vierde stelling van tabel 5.1 voorgelegd. Ook is in algemene zin de stelling voorgelegd dat de overheid te weinig geld uitgeeft aan natuurbehoud (er is toen dus geen onderscheid gemaakt tussen rijk en gemeente). De resultaten op de vergelijkbare stellingen zijn in figuur 5.1 opgenomen. Daarbij moet worden opgemerkt dat de antwoordcategorieën wat van elkaar verschillen. In 1996 waren deze 'zeer eens' en 'zeer oneens' in plaats van 'helemaal eens' en 'helemaal oneens'. In 2001 is er de antwoordcategorie 'neutraal' in plaats van 'niet eens, niet oneens'. Verder ontbrak in de vragenlijsten van 1996 en 2001 de antwoordcategorie 'weet niet'.

Figuur 5.1 Vergelijking uitspraken over het belang van natuur (Bron: SPSS-gegevens Buijs en Volker 1997 en De Boer en Schulting 2002)

In de voorgaande jaren was de richting van de meningen van de respondenten min of meer hetzelfde. In 2001 werd iets meer ten gunste van natuur geantwoord.

5.3 Belang van natuur in het rijksoverheidsbeleid

Belang van natuur in het rijksbeleid

Om een beeld te krijgen van het maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleid, is het nuttig om te weten welke positie dit beleid inneemt ten opzichte van andere beleidsthema's. Welke actuele maatschappelijke thema's verdienen volgens burgers de hoogste prioriteit in het rijksoverheidsbeleid? De respondenten is een aantal thema's voorgelegd en gevraagd welke vier voor de rijksoverheid het meest belangrijk zouden moeten zijn. Tabel 5.2 geeft een overzicht van de resultaten.

Tabel 5.2 Vraag 1: Welke vier onderwerpen zouden grootste prioriteit van de rijksoverheid moeten zijn?

Beleidsterrein rijksoverheid	Prioriteit
Gezondheidszorg	80%
Onderwijs	57%
Sociale zekerheid	50%
Misdaad en terrorisme	48%
Werkgelegenheid	47%
Milieu- en luchtverontreiniging	32%
Normen en waarden	25%
Natuur	21%
Ouderen	21%
Allochtonen	9%

Gezondheidszorg wordt het meest tot de prioriteiten top vier gerekend, op afstand gevolgd door onderwijs, sociale zekerheid en misdaad en terrorisme. Natuur wordt door 21% van de respondenten bij de top vier van prioriteiten genoemd en behoort daarmee tot de achterhoede van laag scorende onderwerpen.

Vergelijking met eerdere jaren

In 1996 is geen vergelijkbare vraag gesteld. In 2001 is evenwel ook naar een top vier prioritering van beleidsterreinen gevraagd waarbij uiteenlopende maatschappelijke onderwerpen werden voorgelegd. Omdat een aantal van deze items nu gedateerd zou overkomen, hebben we in deze studie een aantal items aangepast. (Zie verder de toelichtende tabel op deze vraag in bijlage 1). Omdat de selectie en weergave van beleidsvelden niet precies hetzelfde zijn, is er dus geen precieze vergelijking mogelijk. In algemene zin kan niettemin worden vastgesteld dat het percentage burgers dat natuur prioriteit geeft in het rijksoverheidsbeleid fors is gedaald: in 2001 rekende 56% van de burgers natuur tot de prioriteiten top vier, in 2006 is dit percentage 21%. Alhoewel het niet mogelijk is de daling in rangorde precies en exact aan te geven, wijst dit sterk gedaalde percentage erop dat natuur voor burgers, wanneer ze dit stellen tegenover andere maatschappelijke onderwerpen, tegenwoordig een veel minder grote beleidsprioriteit heeft dan in 2001.

Prioriteiten binnen het rijksnatuurbeleid

Natuurbeleid is zeer divers en bestaat uit verschillende onderdelen. Het rijk (LNV) legt wat betreft uitgaven volgens de rijksbegroting 2006 prioriteit bij EHS-beheer en verwerving. Aan de respondenten is een aantal maatregelen voorgelegd en gevraagd in hoeverre zij deze belangrijk vinden. Tabel 5.3 geeft de resultaten op deze vraag weer.

Tabel 5.3 Vraag 13: Kunt u aangeven hoe belangrijk u de natuurbeleidsmaatregel vindt?*

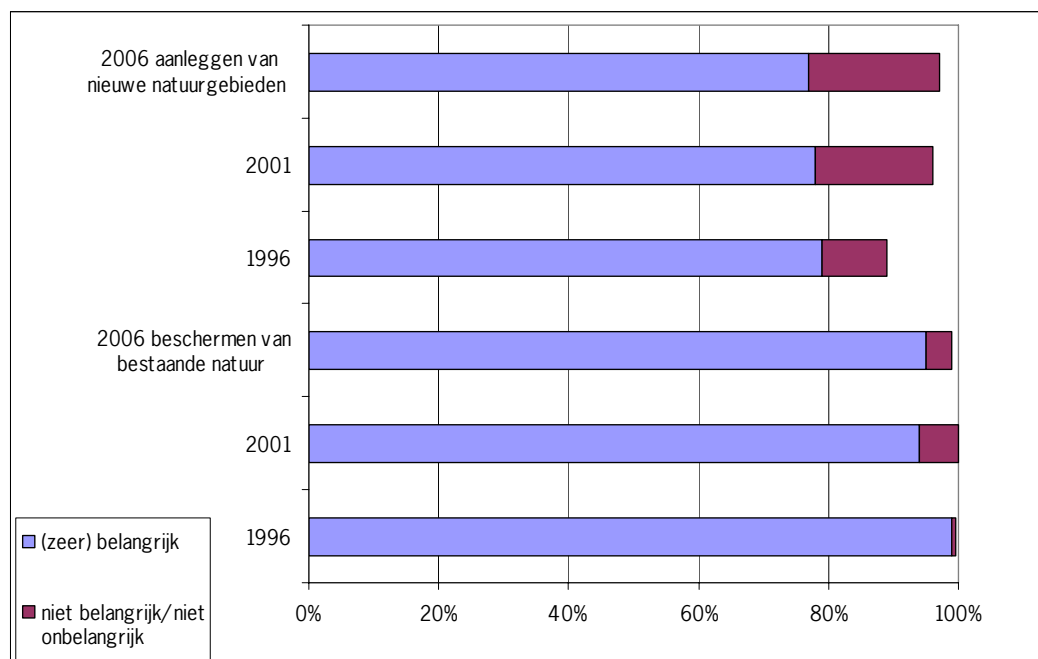
Maatregelen in het natuurbeleid	(Ze)er belangrijk	Niet belangrijk/niet onbelangrijk
Beschermen van bestaande natuurgebieden	95%	4%
Natuureducatie op scholen	88%	10%
Beschermen van zeldzame planten, dieren en gebieden	87%	11%
Aanleg nieuwe natuurgebieden	77%	20%
Meer natuur in de stad	74%	22%
Meer natuur op het platteland	60%	32%
Meer fiets-, wandel- en ruiterspaden, bankjes, informatiepanelen	59%	31%
Natuurgebieden met elkaar verbinden	56%	33%

* De respondenten konden kiezen uit 6 antwoordcategorieën: 'zeer belangrijk', 'belangrijk', 'niet belangrijk/niet onbelangrijk', 'niet belangrijk', 'helemaal niet belangrijk' en 'weet ik niet'. Alleen de resultaten van de eerste drie categorieën zijn hier weergegeven omdat deze gezamenlijk steeds boven de 90% uitkomen.

De respondenten vinden vooral het beschermen van bestaande natuurgebieden en zeldzame flora en fauna belangrijk, evenals natuureducatie op scholen. Opvallend is dat items als het verbinden van natuurgebieden en natuur op het platteland minder belangrijk worden geacht, terwijl binnen het beleid hieraan veel aandacht wordt besteedt.¹⁹

Vergelijking eerdere jaren

In 1996 en 2001 is (met gebruik van dezelfde antwoordcategorieën als in deze studie) gevraagd in hoeverre men het beschermen van bestaande natuur en de aanleg van nieuwe natuurgebieden belangrijk vindt. De resultaten blijken dicht bij elkaar te liggen (zie figuur 5.2).

Figuur 5.2 Vergelijking belang bescherming en ontwikkeling van natuur

5.4 Dilemma's natuur en economie

Beslissingen over kwaliteit en kwantiteit van natuur zijn vaak onderdeel van complexe afwegingen, veelal tussen sociaal-economische en natuurbelangen. Aan dergelijke dilemma's is de afgelopen jaren veel aandacht besteed in de media. De respondenten is gevraagd hoe zij tegenover dit soort belangenafwegingen staan door middel van het voorleggen van een aantal dilemma's. Daarbij konden zij een keuze maken in de richting van natuur of economie door het geven van een score 1 tot en met 4 (zie tabel 5.4).

¹⁹ Met behulp van factoranalyse is hier nog geanalyseerd welke samenhang er in de antwoorden bestaat. Daarbij kwam naar voren dat er twee typen van opvattingen zijn te onderscheiden: een type waarin maatregelen gericht op bescherming van natuur belangrijk worden gevonden (samenhang tussen de items 'beschermen bestaande natuurgebieden', 'beschermen zeldzame planten, dieren en gebieden', 'verbinden natuurgebieden', 'natuureducatie op scholen' en 'aanleg nieuwe natuurgebieden') en een type waarin de aandacht uitgaat naar recreatievoorzieningen (samenhang tussen de andere items en 'aanleg nieuwe natuurgebieden'). Dat het item 'aanleg van nieuwe natuurgebieden' bij beide typen opvattingen voorkwam, is mogelijk te verklaren doordat een deel van de respondenten hierbij denkt aan nieuwe groene gebieden voor recreatie. Zie voor verdere details bijlage 3, 'Factor Analysis 3: Opvattingen natuurbeleid'.

Tabel 5.4 Vraag 14: Welke kant van de discussie zou u kiezen?

Dilemma nr.	Keuze voor economie	Keuze voor natuur	1	2	3	4	<i>g.s.*</i>
1.	Meer winkels in mijn gemeente	Meer groen in mijn gemeente	5%	13%	37%	45%	3.2
2.	Meer woningen in mijn gemeente	Aanleg nieuwe natuur in mijn gemeente	9%	22%	42%	28%	2.9
3.	Meer parkeerplaatsen in mijn woonwijk	Meer speelveldjes en bomen in mijn woonwijk	8%	22%	40%	30%	2.9
4.	Files bestrijden door extra wegen	Files bestrijden door rekening rijden	19%	24%	28%	28%	2.7
5.	Grootschalige landbouw met goedkopere producten	Kleinschalige landbouw met duurdere producten	16%	32%	35%	17%	2.5

Helemaal economie = 1, meer economie = 2, meer natuur = 3, helemaal natuur = 4

* *g.s.* = gemiddelde score op schaal 1-4

Bij de resultaten is het ook van belang naar de spreiding van de scores te kijken en niet alleen naar de gemiddelde scores. De gemiddelde scores geven weliswaar aan dat men binnen een lokale context steeds in de richting van natuur kiest, maar als we per dilemma kijken naar de spreiding van de antwoordpercentages, zien we dat bij de eerste drie dilemma's (respectievelijk m.b.t. winkels, woningen en parkeerplaatsen) 70% of meer score 3 of 4 heeft gegeven. Hier kiest dus een ruime meerderheid richting natuur. Bij het vierde dilemma (m.b.t. filebestrijding) zijn de meningen echter evenredig verdeeld. Bij het vijfde dilemma over grootschalige of kleinschalige landbouw is er ook een aanzienlijke spreiding, zij het niet zo evenredig als bij het vierde dilemma.

Vergelijking eerdere jaren

In 1996 is geen vergelijkbare vraag gesteld. In 2001 is er wel aandacht besteed aan afwegingen tussen natuur en andere belangen, maar anders dan in deze studie is gedaan. De respondenten werd gevraagd een geldbedrag van de overheid te verdelen over een zevental beleidsthema's. Daarbij antwoordde 20% dat het grootste deel naar het beschermen van bestaande natuur zou moeten gaan. Aanleg van wegen en spoorlijnen scoorde echter hoger dan het stimuleren van biologische landbouw en de aanleg van nieuwe natuur.

5.5 Verdeling verantwoordelijkheden

Natuur en landschap zijn publieke goederen. Dit heeft mede tot gevolg dat natuur vooral als verantwoordelijkheid van de overheid worden gezien. Het ministerie van LNV heeft echter als beleidsdoel meer actoren medeverantwoordelijk maken voor de zorg van natuur en landschap. Om te weten te komen hoe burgers denken over de verdeling van verantwoordelijkheden met betrekking tot natuur- en landschapszorg, is een aantal stellingen voorgelegd (tabel 5.5).

Uit de antwoorden blijkt dat een meerderheid van geënquêteerden van mening is dat projectontwikkelaars en camping- en horecaondernemers meer verantwoordelijkheid kunnen nemen. De andere stellingen worden niet door een absolute meerderheid positief of negatief beoordeeld. Het feit dat een kleine minderheid vindt dat burgers al genoeg doen voor natuur moet niet te gemakkelijk terzijde worden geschoven omdat 6% hier reageert met 'weet niet' en maar liefst meer dan de helft met 'niet eens, niet oneens'. Dit hoge percentage met 'neutrale' antwoorden kan erop duiden dat een groot deel hier twijfelt over een positieve of negatieve mening, misschien wel omdat men niet zoveel idee heeft wie waar verantwoordelijk voor zou moeten zijn.

Tabel 5.5 Vraag 19: Wie kan meer verantwoordelijkheid nemen?

	(Helemaal) eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) oneens	Weet niet
Projectontwikkelaars met bouwactiviteiten moeten eventuele schade aan natuur volledig vergoeden	63%	13%	22%	2%
Campings en horeca die profiteren van natuur hoeven hier niet aan mee te betalen.	9%	30%	57%	4%
Natuurorganisaties moeten meer met bewoners overleggen	37%	31%	27%	5%
Boeren kunnen meer natuurbescherming van natuurorganisaties overnemen	28%	35%	27%	10%
De rijksoverheid moet andere partijen meer ruimte geven om het natuurbeleid in te vullen	29%	36%	25%	10%
Gemeenten kunnen meer natuurbeleid van de rijksoverheid overnemen	28%	35%	27%	10%
Burgers doen al genoeg voor de natuur	6%	51%	38%	6%

Vergelijking eerdere jaren

In voorgaande jaren zijn er geen stellingen in soortgelijke vorm voorgelegd. In 1996 is wel gevraagd of men de actoren overheid, landbouw, bedrijfsleven en individuele burgers verantwoordelijk acht voor het beschermen van natuur (met als antwoordmogelijkheden 'ja', 'ja enigszins', 'nee' en 'weet niet'). Overheid en individuele burgers werden toen het meest verantwoordelijk geacht met respectievelijk 89% en 82% ja (en 10% en 15% ja, enigszins). Voor het bedrijfsleven en de landbouw waren de percentages hier respectievelijk 63% en 26% 'ja' (en 63% en 28% 'ja enigszins').

5.6 Conclusies

Natuur wordt door 21% van de burgers bij de top vier van prioriteiten genoemd en behoort daarmee tot de achterhoede van laag scorende onderwerpen. Gezondheidszorg wordt het meest tot de prioriteiten top vier gerekend, op afstand gevolgd door onderwijs, sociale zekerheid en misdaad en terrorisme. Als beleidsprioriteit lijkt natuur behoorlijk te zijn gedaald ten opzichte van 2001 toen een ruime helft van de burgers 'natuur behouden' in de prioriteiten top vier indeelde.

Voor het rijksnatuurbeleid vindt een ruime meerderheid van burgers bescherming van bestaande natuurgebieden, bescherming van zeldzame flora en fauna en natuureducatie op scholen belangrijk. Daarnaast hecht ruim driekwart belang aan de aanleg van nieuwe natuurgebieden. Vergelijken we de antwoorden op de vragen in hoeverre men het beschermen van bestaande natuurgebieden en de aanleg van nieuwe natuurgebieden belangrijk vindt met die van 1996 en 2001, dan blijken de resultaten dicht bij elkaar te liggen.

Bij de stellingen over het belang van de Nederlandse natuur komt naar voren dat een absolute meerderheid van alle burgers (67%) het er mee oneens is dat natuur te veel aandacht krijgt. Een kleine helft van de bevolking blijkt het oneens te zijn met de stelling dat we ons te veel zorgen maken over de toekomst van de Nederlandse natuur en te vinden dat alle natuurgebieden toegankelijk moeten zijn voor bezoekers. Een aanzienlijk deel vindt dat natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang. In de voorgaande MNP-studies waren de meningen van de respondenten over het belang van de Nederlandse natuur min of meer hetzelfde, al werd in 2001 wel iets meer ten gunste van natuur geantwoord.

Uit de belangenafwegingen die burgers maken ten aanzien van sociaal-economische en natuurbelangen komt naar voren dat men vooral in de richting van natuur kiest als het om de eigen woonomgeving gaat.

Burgers zien vooral mogelijkheden voor een bredere verdeling van verantwoordelijkheden richting projectontwikkelaars en camping- en horecaondernemers. Op veel andere stellingen over de verdeling van verantwoordelijkheden (intensievere rol van boeren, natuurorganisaties, rijksoverheid of gemeentelijke overheid) wordt door een groot deel van de respondenten neutraal gereageerd. Een niet te verwaarlozen minderheid van respondenten lijkt te vinden dat burgers al genoeg betalen voor natuur.

6 Natuurbetrokken activiteiten

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op het gedrag van burgers waaruit betrokkenheid blijkt bij natuur of natuurbesluit. We spreken hier over natuurbetrokken activiteiten. Deze activiteiten zijn, zoals eerder uiteengezet, te ordenen aan de hand van de drie domeinen: natuurbescherming, natuurgebruik en politieke participatie (burger als beslissende). In vergelijking met de vorige MNP-draagvlakstudies gaan we in deze studie met name dieper in op het domein van de natuurgebruiker waarbij we aandacht besteden aan het gebruik van informatiebronnen en groen beleggings- en consumptiegedrag. Bij de burger als beslissende wordt naast offer- en protestbereidheid ook ingegaan op de (gewenste) betrokkenheid bij plannen en beslissingen met betrekking tot natuur. Waar dat mogelijk is, vergelijken we de gegevens van deze studie met die van de voorgaande MNP-studies. Aan het slot presenteren we de resultaten van een clusteranalyse en schetsen we vier groepen van burgers met specifieke gedragspatronen.

6.2 Bescherming

Activiteiten met als doel bescherming van natuur kunnen worden uitgedrukt in bijdragen die burgers leveren in de zin van tijd, geld en inspanning. Daarbij gaat het onder andere om lidmaatschappen van natuurorganisaties, andere financiële bijdragen, vrijwilligerswerk, en individuele activiteiten ter bescherming of behoud van natuur. We kijken eerst naar vrijwilligerswerk en individuele activiteiten en vervolgens naar de lidmaatschappen die door burgers worden aangegeven.

6.2.1 Activiteiten door vrijwilligers

In de enquête is een breed palet van activiteiten voorgesteld waarop de respondenten konden aangeven of ze deze activiteit ondernemen. 50% van de respondenten verricht één of meer 'natuuractiviteiten' (27% verricht één activiteit, 16% twee en 7% drie of meer). Tabel 6.1 geeft een overzicht van welke activiteiten het meest worden ondernomen.

Tabel 6.1 Vraag 12: Welke activiteiten heeft u de afgelopen 12 maanden ondernomen?

Activiteit	Respons
Plaatsen van nestkastjes, voederplankjes bij mijn huis*	32%
Aanleg van streekeigen beplanting bij mijn huis*	18%
Afval van anderen in de natuur opruimen	18%
Onderhoud van natuur of landschap (bomen snoeien en knotten, bermbeheer, poelen schonen, houtwallen afzetten etc.)	8%
Sociale activiteiten in de natuur organiseren (scouting, zorg, reizen etc)	4%
Bestuurlijk werk natuurorganisatie, buurtoverleg over groenbeheer	2%
Weidevogelbescherming	1%
Inventarisatie van dier- of plantsoorten, natuurstudie	1%
Geven van natuureducatie, lezingen en rondleidingen	1%

* Antwoorden betreffen het huishouden

De resultaten laten zien dat burgers bereid zijn zich in te zetten voor natuur. Vooral de 'laagdrempelige activiteiten' dichtbij huis, zoals het plaatsen van nestkastjes of voederplankjes of de aanleg van streekeigen beplanting, scoren hoog.²⁰ Ook het opruimen van afval van anderen scoort hoog. Daarnaast is het percentage voor onderhoudsactiviteiten van natuur en landschap opvallend hoog te noemen omdat het hier georganiseerd vrijwilligerswerk betreft.

Vergelijking eerdere jaren

Zowel in 1996 als in 2001 is er naar vrijwillige natuuractiviteiten gevraagd. In beide enquêtes is er eerst aan de respondenten gevraagd of zij wel eens vrijwilligerswerk voor natuur en landschap verrichten. Als zij deze vraag met ja beantwoordden, konden zij verder aangeven wat voor soort activiteiten het betrof. Door deze manier van vragen is er dus vooral naar *georganiseerd* vrijwilligerswerk gevraagd. In 2006 is daarnaast ook in bredere zin naar vrijwillige natuuractiviteiten gevraagd door twee meer laagdrempelige activiteiten-items toe te voegen en het item 'sociale activiteiten' (denk aan scouting, zorg). Politieke activiteiten met betrekking tot natuur vielen in de vorige studies onder het domein van natuurbescherming, terwijl wij deze rekenen tot het domein van politieke participatie – zie hierna paragraaf 6.4 ('Burger als beslisser'). Al met al zijn de gegevens van de verschillende studies over het natuurbetrokken gedrag van burgers daarom moeilijk met elkaar te vergelijken.²¹

6.2.2 Lidmaatschap natuurorganisaties

In 2006 was 30% van de respondenten (en het huishouden waartoe zij behoorden)²² lid van één of meerdere natuurorganisaties (22% heeft één lidmaatschap, 8% heeft er meerdere). Naast de lidmaatschappen gaf 17% van de respondenten een extra geldbedrag voor natuurbescherming (zie ook hierna par. 6.3.3). De verdeling van de lidmaatschappen wordt in tabel 6.2 weergegeven.

Tabel 6.2 Vraag 11: Bent u lid van een van de volgende natuurorganisaties?

Natuurorganisatie	Percentage lidmaatschap
Wereld Natuurfonds	14%
Natuurmonumenten	14%
Provinciale landschappen	4%
Vogelbescherming	3%
Lokale organisaties	2%
Overig	3%

Vergelijking met eerdere jaren

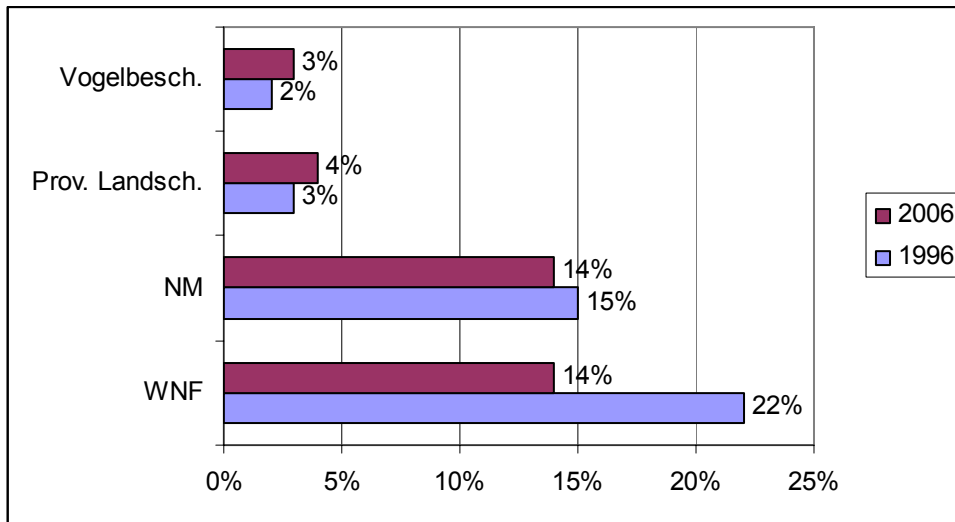
In 1996 is in de telefonische enquête naar lidmaatschappen gevraagd, waarbij men ook kon aangeven van welke organisatie. Daarbij werden ook milieuorganisaties genoemd. In 2001 is sec gevraagd of men lid was van een natuur- of milieuorganisatie. 35% van de respondenten gaf aan één of meerdere lidmaatschappen te hebben. Doordat er zowel in 1996 als in 2001 ook naar milieuorganisaties is gevraagd, is het niet goed mogelijk de totale percentages van

²⁰ Hierbij zij opgemerkt dat respondenten zelf bepaalden wat zij als streekeigen beplanting zagen. Het percentage kan hier dus hoger liggen in het geval respondenten beperkte kennis hebben over wat streekeigen beplanting is.

²¹ In bijlage 2 is niettemin voor geïnteresseerden een figuur met toelichtende tekst opgenomen waarin een voorzichtige poging tot een dergelijke vergelijking wordt gedaan.

²² Er wordt aangenomen dat de respondenten dit voor hun huishouden hebben ingevuld. Volgens natuurbalans 2006 hebben de natuurorganisaties samen twee miljoen leden. Dit is ongeveer 30% van de Nederlandse huishoudens. De verdeling over de verschillende organisaties in deze enquête komt overeen met de gegevens hierover in de Natuurbalans.

deze studies te vergelijken met het totale percentage lidmaatschappen dat in onze studie naar voren kwam. Wel kunnen we voor 1996 en 2006 de percentages van lidmaatschappen van de overeenkomstige organisaties met elkaar vergelijken. Dit wordt weergegeven in figuur 6.1. Daarbij is het vooral opvallend dat in vergelijking met 1996 minder mensen lid lijken te zijn van het Wereld Natuurfonds (WNF).

Figuur 6.1 Vergelijking lidmaatschappen natuurbeschermingsorganisaties 1996 en 2006 (Bron: SPSS-gegevens Buijs en Volker 1997)

6.3 Natuurgebruik

Burgers gebruiken op diverse manieren de aanwezige natuur en hebben hiervoor verschillende redenen. Er is een aantal vragen gesteld over het gebruik van natuur. Daarbij gaat het om het recreatieve gebruik, informatieverzameling over natuur en natuurvriendelijk consumptie- en investeringsgedrag.

6.3.1 Natuurbezoek

Aan de respondenten is gevraagd hoe vaak zij in de afgelopen 12 maanden vrije tijd in de natuur doorbrachten ('nooit', 'enkele keer', 'regelmatig', 'vaak' of 'zeer vaak'). Daarbij werd onderscheid gemaakt tussen stadsnatuur (stadsparken, stadsbossen en plantsoenen) en natuurgebieden (bos, heide, duinen, meren en plassen, etc.). Het is opvallend dat de respondenten vaker een bezoek aan natuurgebieden brengen dan aan stadsnatuur. Slechts 36% komt regelmatig of (zeer) vaak in stadsnatuur. Een groter deel van de respondenten (54%) komt regelmatig of (zeer) vaak in natuurgebieden.

Tabel 6.3 Vraag 8: Hoe vaak bracht u in de afgelopen 12 maanden uw vrije tijd door in stadsnatuur of natuurgebieden?

Bezoekfrequentie	Stadsnatuur	Natuurgebieden
(Zeer) vaak	9%	18%
Regelmatig	27%	36%
Niet - weinig	64%	46%
	100%	100%

Wij hebben een aantal motieven voorgedragen aan de respondenten om de natuur in te trekken. Uit de antwoorden blijkt dat een decorfunctie overheerst. De resultaten geven aan dat mensen vooral graag de natuur in trekken om 'er even tussenuit te zijn'.

Tabel 6.4 Vraag 9: Wat zijn de belangrijkste redenen om de natuur te bezoeken?

Motief	Als één van de twee belangrijkste redenen aangegeven*
Even ertussenuit, tot rust komen	41%
Voor de gezelligheid, samen met anderen	22%
Liefde voor de natuur	15%
Fysiek actief zijn, sporten, avontuur	12%
Interesse voor gebied	10%
Geen van deze redenen	1%

* Respondenten is gevraagd om de twee belangrijkste motieven aan te geven.

Vergelijking met eerdere jaren

Ook in 1996 is gevraagd naar natuurbezoek, maar met een vraagstelling en antwoord-categorieën die sterk afwijken van die van 2006. Een vergelijking is dus niet goed mogelijk.²³

6.3.2 Gebruik van informatiebronnen over natuur

Er bestaan verschillende manieren waarop burgers informatie kunnen zoeken over natuur. In de enquête is een achttal mogelijkheden voorgelegd. De respondenten is gevraagd aan te geven van welke mogelijkheden zij gebruik hebben gemaakt in het afgelopen jaar (zie tabel 6.5; zij mochten meerdere antwoorden geven). 90% van de respondenten gebruikt één of meerdere informatiebronnen, waarvan televisie kijken de meest gebruikte is. 20% gebruikt één bron, 32% twee, 22% drie en 16% vier of meer. Er moet hierbij in het achterhoofd worden gehouden dat men de meeste informatiebronnen niet alleen gebruikt om informatie over natuur op te zoeken, maar ook om andere redenen, in het geval van de dierentuin bijvoorbeeld omdat het een leuk uitstapje is. De belangrijkste bron, televisie kijken, is tevens de meest laagdrempelige. Omdat deze vraag nieuw is, is vergelijking met eerdere enquêtes niet van toepassing.

²³ In 1996 is gevraagd hoe vaak bossen of natuurgebieden zijn bezocht in het afgelopen jaar, tevens is naar de redenen voor een bezoek aan natuurgebieden en bossen gevraagd. Daarbij mochten de respondenten meerdere antwoorden invullen en hoefden zij geen rangorde aan te geven. In 1996 gaven de deelnemers aan gemiddeld zo'n 70 keer per jaar het bos of een natuurgebied in te trekken. Het meest wordt als motief 'wandelen' genoemd (75% van de respondenten die aangegeven had bos of natuurgebied te bezoeken, noemde dit als één van de motieven), gevolgd door 'fietsen' (45%) en 'hond uitlaten' (11,3%). Heel voorzichtig zou men op basis van deze percentages kunnen stellen dat natuur ook toentertijd vooral een decorfunctie leek te vervullen bij natuurbezoek.

Tabel 6.5 Vraag 10: Informatiebronnen over natuur

Informatiebron	percentage gebruikers
Televisieprogramma of film over natuur	67%
Dierentuin	35%
Tijdschrift/boek/artikel over natuur	34%
Internet over natuur	28%
Bezoekerscentrum in een natuurgebied	22%
Kinderboerderij, schooltuin of milieucentrum	19%
Boerderij met agrarische natuur	12%
Natuurexcursie (met de boswachter, boer etc.)	6%
Geen van deze	10%

6.3.3 Groen beleggings- en consumptiegedrag

Bij het domein beschermen is de offerbereidheid ten aanzien van tijd, energie en geld aan de orde geweest. Ook binnen het domein gebruiker speelt offerbereidheid een rol. Daarbij gaat het om de vraag of mensen geld over hebben voor producten en diensten die rekening houden met natuur en landschap. De respondenten is gevraagd of zij het afgelopen jaar een van de aangegeven aankopen hebben gedaan (meerdere antwoorden per respondent zijn dus mogelijk). Tabel 6.6 geeft de resultaten weer.

Tabel 6.6 Vraag 18: Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens het volgende gedaan?

Type bijdrage	Ja *
Een extra bedrag voor natuurbescherming gegeven	17%
Groen belegd	5%
Producten gekocht met keurmerk (Eco, FSC, etc)	38%
Certificaat voor bosaanplant gekocht ter compensatie van vlieguren (bijv. via Green Seats)	1%
Anders	3%
Nee, geen van deze	51%

* Er kon meerdere keren ja worden geantwoord.

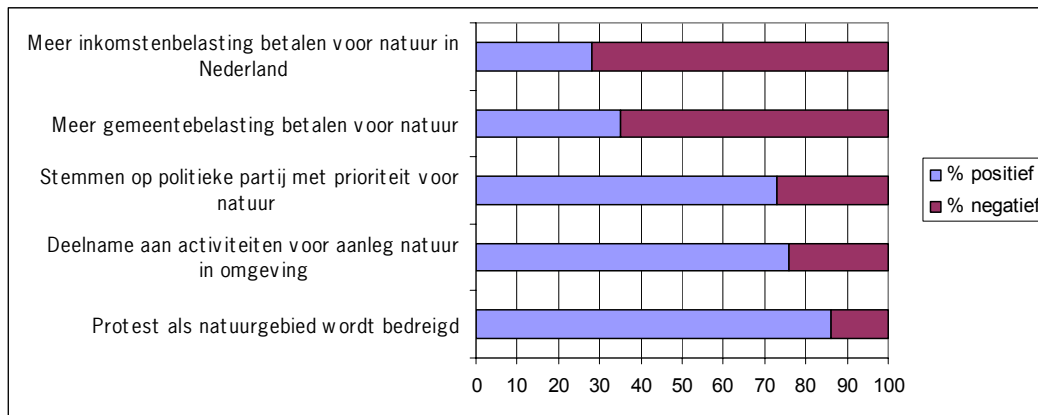
Van de voorgelegde mogelijkheden (groen beleggen, duurzame producten, adoptieacties, compensatie van vlieguren) scoort alleen het kopen van duurzame producten en een extra bedrag geven voor natuurbescherming relatief hoog (met een percentage van 38% en 17%). De scores op de andere items zijn zeer laag. Uitgaande van de gegeven antwoordcategorieën vertoont een meerderheid van burgers geen duurzaam koop- of consumptiegedrag.

Vergelijking eerdere jaren

In 1996 is gevraagd of de respondenten bereid zijn om meer te betalen voor landbouwproducten als boeren daardoor aan natuurbeheer kunnen doen. 52% gaf aan dat zeer zeker of waarschijnlijk te doen, 28% misschien. In vergelijking met 2006 vallen deze percentages dus hoog uit. De andere manier van vragen kan een oorzaak zijn van dit verschil. In 2006 is gevraagd naar wat men daadwerkelijk heeft gedaan en in 1996 naar de bereidheid om iets te doen.

6.4 Burger als beslisser: politieke participatie

Er is aan de respondenten gevraagd hoe zij politiek betrokken willen zijn bij natuurbeleid. Dit is gedaan aan de hand van stellingen waarop positief of negatief gereageerd kon worden. Figuur 6.2 geeft de resultaten weer.²⁴

Figuur 6.2 Vraag 15: Politieke betrokkenheid bij natuur

Uit de resultaten blijkt dat men liever bijdraagt door iets te doen, dan door de portemonnee te trekken. Als het om belasting betalen gaat, is men eerder bereid voor natuur in de eigen gemeente te betalen dan voor natuur in het algemeen. Indien we de antwoorden optellen van al degenen die positief hebben geantwoord op het betalen van extra inkomstenbelasting en/of gemeentebelasting, dan blijkt 41% van de burgers bereid te zijn extra belasting te betalen voor natuur in Nederland.

De actiebereidheid lijkt groot. In een andere enquêtevraag is echter ook gevraagd of men in het afgelopen jaar actie heeft gevoerd voor natuurontwikkeling en/of –behoud. Slechts 2% had dit gedaan²⁵. Bij vragen naar gewenste politieke betrokkenheid en politiek gedrag moet in het algemeen rekening worden gehouden met het feit dat er een verschil kan zijn tussen wat men invult te willen of te zullen doen en wat men werkelijk doet (onder meer vanwege het fenomeen van sociaal wenselijke antwoorden). Daarnaast kan ook het stemmen op een politieke partij met prioriteit voor natuur tot interpretatieverschillen leiden: uit de enquête komt naar voren dat bijna driekwart (73%) hier positief tegenover staat. Maar welke politieke partijen behoren tot deze categorie? Op basis van de verkiezingsprogramma's in de laatste landelijke verkiezingscampagnes zou men kunnen stellen dat natuur en landschap vooral sterk naar voren komt bij de Christen Unie, SP, Groen Links, PvdA, de Partij voor de Dieren en D66, maar gezamenlijk behaalden deze partijen slechts de helft van alle zetels in het parlement.

Er is in de enquête ook gevraagd of de respondenten deel willen nemen aan planvorming en –uitvoering met betrekking tot natuur in de eigen woonomgeving (tabel 6.7). De animo voor bijdrage is relatief hoog op het gebied van informatiebehoefte. De andere interesses liggen lager. Het grootste deel wil wel op de één of andere manier betrokken zijn/worden bij natuurplannen, maar vooral via het geïnformeerd worden of door mee te denken met de plannen in de eigen woonomgeving.

²⁴ Zie bijlage 2 voor een tabel met percentages.

²⁵ Dit percentage zegt niet alles, want een demonstratie kan ook gewoonweg niet aan de orde zijn geweest.

Tabel 6.7 Vraag 20: Politieke betrokkenheid bij natuurplannen in de woonomgeving

Bijdrage	Spreekt aan
Ik vind het niet nodig bij deze plannen betrokken te zijn	11%
Ik zou geïnformeerd willen worden over deze plannen	42%
Ik zou willen meedenken over deze plannen in mijn woonomgeving	20%
Ik zou willen meebeslissen over deze plannen	15%
Ik zou willen meewerken aan het uitvoeren van deze plannen	2%
Ik wil los van de overheid met andere bewoners werken aan natuur in mijn woonomgeving	2%
Weet ik niet	8%
Totaal	100%

Vergelijking eerdere jaren

In de vragenlijst van 1996 is gevraagd of men bereid is meer belasting te betalen ten behoeve van natuur (dus zonder onderscheid te maken naar rijksoverheid of gemeente zoals in de huidige vragenlijst). Zo'n 67% heeft daar ja tot misschien op geantwoord. Ook werd gevraagd of men bereid was te protesteren als een bestaand natuurgebied bedreigd wordt, waarop 78% ja tot misschien antwoordde. In 1996 leek de betalingsbereidheid dus wat groter, terwijl in 2006 de protestbereidheid - althans de zelfgerapporteerde protestbereidheid - hoger scoort.

6.5 Actieven, betrokkenen, gemiddelden en passieven

De kennis in dit hoofdstuk over de natuurbetrokken activiteiten van mensen, die zich kenmerken door drie verschillende rollen of domeinen, biedt inzicht in het aanwezige maatschappelijk draagvlak voor natuur of natuurbeleid, maar kan ook als grondslag dienen voor een clusteranalyse waarmee respondentengroepen met karakteristieke gedragspatronen in beeld kunnen worden gebracht. Een clusteranalyse is een statistische bewerking waarbij groepen worden gevormd op basis van zelfde scores op de variabelen. Volledigheidshalve zij gezegd dat het aantal clusters en ook de grenzen daartussen enigszins arbitrair zijn omdat deze altijd afhankelijk zijn van de gekozen uitgangssituatie. Het uitgangspunt van onze clusteranalyse zijn de activiteiten die de respondenten voor de drie domeinen aangaven (zie tabel 6.8). Hierop hebben wij een niet-hiërarchische (quick)clusteranalyse uitgevoerd (Hair et al. 1995). Deze was op de volgende vragen gebaseerd:

Tabel 6.8 Input clusteranalyse

<i>Natuurbescherming</i>
Activiteiten (vraag 12: 1-7, 9-11)
Lidmaatschap natuurorganisatie (vraag 11)
<i>Natuurgebruik</i>
Bezoek aan natuur (vraag 8)
Gebruik van informatiebronnen (vraag 10 zonder tv kijken)
Groen beleggings-/consumptiegedrag (vraag 18)
<i>Beslisser (politieke participatie en betrokkenheid bij besluitvorming)</i>
Offer- en protestbereidheid (vraag 15) [12: 8 volgens mij niet meegenomen in analyse, zie opmerking in statistische bijlage]
Betrokken bij plannen en meebeslissen (vraag 20)

Onze clusteranalyse resulteerde in vier groepen (of clusters) die gerangschikt kunnen worden naar de mate van hun inzet voor natuur.²⁶ Deze groepen zijn als volgt te karakteriseren:

- De **Actieven**. Dit is de kleinste groep (18% van de respondenten), maar gelijk ook de meest actieve groep. Het woord actief kan dan ook in de letterlijke zin van het woord worden opgevat. Deze burgers ondernemen veel vrijwilligersactiviteiten, recreëren vaak in de natuur en informeren zich ook via diverse bronnen. Zij tonen hun betrokkenheid ook via consumentengedrag, maar niet altijd in politieke zin: als het gaat om belasting betalen en stemgedrag scoren ze nog iets lager dan de 'gemiddelden'. Wel willen ze actief betrokken zijn in besluitvorming over natuur in hun omgeving.
- De **Betrokkenen**. Dit is de op één na kleinste groep (19%). Deze groep heeft in vergelijking met de andere groepen een gemiddeld hoge score op alle natuurbetrokken activiteiten. Deze burgers tonen via alle activiteiten een zekere mate van betrokkenheid, maar vallen op doordat zij relatief vaker de portemonnee trekken, dan de handen uit de mouwen steken. Van alle groepen zijn zij gemiddeld het vaakst lid van een natuurorganisatie, betalen ze het meest als consument, en staan ze het positiefst tegenover belasting betalen voor natuur. In vergelijking met de 'actieven' doen ze echter beduidend minder vrijwilligerswerk, bezoeken ze iets minder vaak natuur en wensen ze ook iets minder een actieve rol in besluitvorming over natuur in de omgeving.
- De **Gemiddelden**. Dit is de grootste groep (37%). Natuur laat hen niet onverschillig, ze recreëren er best vaak. Wat betreft lidmaatschappen, vrijwilligerswerk en consumentengedrag scoren ze lager dan 'actieven' en 'betrokkenen', maar hoger dan de 'passieven'. Met andere woorden: deze burgers nemen gemiddeld deel aan natuurbetrokken activiteiten. Op gebied van politieke betrokkenheid zijn ze niettemin bereid ongeveer evenveel te doen als de 'actieven' en de 'betrokkenen', behalve als het om belasting betalen gaat, want dan blijven ze duidelijk bij die laatste groep achter.
- De **Passieven**. Ruim een kwart van de respondenten (26%) valt binnen deze groep, die op alle aspecten van natuurbetrokken activiteiten het laagste scoort. Niettemin komt ook deze groep af en toe in de natuur. Wat betreft politieke betrokkenheid valt op dat de animo om meer belasting te betalen nihil is, maar dat er wel tamelijk veel bereidheid tot protest is wanneer natuur bedreigd wordt. Het is dan ook niet zo dat natuur deze groep onverschillig laat. Wel lijkt er een grote afstand tot beleid te bestaan, hetgeen zich ook uit in een geringe wens om in besluitvorming over de omgeving betrokken te worden.

Vergelijking eerdere jaren

In de tweede draagvlakstudie van De Boer en Schulting (2002) is geen poging ondernomen tot een sociale segmentering. In de eerste studie van Buijs en Volker (1997) is dit wel gedaan. Op basis van een clusteranalyse komen ook zij tot vier groepen: 'actief betrokkenen', 'passief betrokkenen', 'utilitair betrokkenen' en 'weinig betrokkenen'. Weliswaar is er bij sommige groepen een overlap waarneembaar met de door ons onderscheiden clusters (bijvoorbeeld tussen 'actief betrokkenen' en 'betrokkenen' en tussen 'passief betrokkenen' en 'gemiddelden'), maar voor de rest hebben de indelingen een geheel ander karakter. Het grote verschil met onze clustering is dat in de typologie van Buijs en Volker natuuractiviteiten op één lijn worden gezet met specifieke beleidswaarderingen en houdingen jegens de natuur. Met andere woorden: de drie velden van indicatoren die wij onderscheiden (beelden en waarderingen natuur, waarderingen natuurbeleid en natuurbetrokken activiteiten) worden bij hen op integrale wijze verbonden.

²⁶ Voor een statistische toelichting op deze tabel, zie bijlage 3: 'Kenmerken van de 4 clusters op basis van natuurbetrokken activiteiten.'

Wij kiezen in deze studie echter voor een benadering waarin geprobeerd wordt de meerduidigheid tussen de drie velden te verhelderen (zie verder hoofdstuk 2). In hoofdstuk 7 zullen we nader onderzoeken in hoeverre de door ons geclusterde groepen met specifieke gedragspatronen, waaruit een zekere inzet voor natuur blijkt, ook specifieke natuurbeelden of waarderingen van natuurbeleid laten zien.

6.6 Conclusies

De helft van de respondenten zet zich fysiek en/of bestuurlijk in voor natuur door middel van 'natuuractiviteiten'. Daarbij zijn vooral de laagdrempelige activiteiten dicht bij huis populair. Ook het opruimen van afval van anderen scoort hoog. Daarnaast geeft een behoorlijk aantal mensen (8%) aan actief te zijn in het landschaps- en natuurbeheer.

In 2006 was 30% van de respondenten (en het huishouden waartoe zij behoorden) lid van één of meerdere natuurorganisaties. Naast de lidmaatschappen gaf 17% van de respondenten een extra geldbedrag voor natuurbescherming. Vergelijken we de lidmaatschappen van 1996 met 2006 dan is het vooral opvallend dat minder mensen lid lijken zijn te van het Wereld Natuurfonds (WNF).

Natuurgebieden worden door een meerderheid van de respondenten bezocht. Een bezoek aan stadsnatuur is wat minder populair. Men trekt vooral de natuur in om er even tussenuit te zijn. De decorfunctie van natuur lijkt een belangrijker motief te vormen voor respondenten om de natuur in te trekken dan bijvoorbeeld interesse voor het gebied. Informatie over natuur verkrijgt men vooral door televisieprogramma's. Eenderde van de ondervraagden geeft aan over natuur te lezen in boeken, tijdschriften, internet te raadplegen en naar de dierentuin te gaan.

In financiële zin is er offerbereidheid voor natuur te vinden in de vorm van lidmaatschappen en duurzame consumptie, hoewel het laatste zich voornamelijk beperkt tot duurzame producten als FSC-hout en biologische producten. Bijna driekwart zegt positief te staan tegenover het stemmen op een partij die natuur prioriteit geeft en nog een groter deel geeft aan deel te willen nemen aan activiteiten voor de aanleg van natuur in de omgeving of te willen protesteren als een natuurgebied wordt bedreigd.

Binnen het domein van politieke participatie blijkt men liever bij te dragen door iets te doen, dan door de portemonnee te trekken. 41% van de burgers geeft aan meer belasting voor natuur te willen betalen. Als het om belasting betalen gaat, is men verder eerder bereid voor natuur in de eigen gemeente te betalen dan voor natuur in het algemeen. Wat betreft de deelname van burgers aan planvorming en -uitvoering met betrekking tot natuur in de eigen woonomgeving, komt naar voren dat het grootste deel wel op de één of andere manier betrokken wil zijn of worden bij natuurplannen, maar dan vooral via informatie of door mee te denken met de plannen in de eigen woonomgeving. Vergelijken we de gegevens van 2006 met 1996 dan lijkt de betalingsbereidheid in 1996 wat groter te zijn geweest, terwijl in 2006 de protestbereidheid hoger scoort.

Ten slotte hebben we op basis van de natuurbetrokken activiteiten die de respondenten voor de verschillende domeinen aangaven een clusteranalyse uitgevoerd. Deze bracht vier specifieke groepen naar voren die zich kenmerken door een meer of minder actieve of passieve inzet voor natuur (beleid): 'actieven' (18%), 'betrokkenen' (19%), 'gemiddelden', (37%) en 'passieven' (26%).

7 Verklarende factoren en groepskenmerken

7.1 Inleiding

In de voorgaande drie hoofdstukken zijn we ingegaan op de beelden en waarderingen van burgers met betrekking tot natuur, hun waarderingen voor het natuurbeleid en hun natuurbetrokken activiteiten. In dit hoofdstuk gaan we in op factoren en groepskenmerken die de enquêteresultaten nader kunnen verklaren en onderzoeken we de gezamenlijke samenhangen tussen de drie velden (of sets) van indicatoren. In onze behandeling komen ook de aandachtspunten en hypothesen van hoofdstuk 3 aan bod.

Om te beginnen kijken we naar de invloed van de sociaal-demografische eigenschappen. In de daaropvolgende paragrafen gaan we dieper in op respondentengroepen met karakteristieke kenmerken. Op basis van de clusteranalyse die we aan het einde van hoofdstuk 6 presenteerden, onderzoeken we de relaties tussen natuurbeelden, waardering van natuurbeleid en natuurbetrokken gedrag. Vervolgens gaan we in op de betekenis van meer algemene waardenoriëntaties met behulp van het WIN-model™. Daarbij komt tevens aan de orde hoe de 'gedragsgroepen' van onze analyse en de WIN-segmenten zich tot elkaar verhouden. Tot slot vatten we de gegevens met betrekking tot de WIN-segmenten nog eens samen en trekken we enkele conclusies.

7.2 Invloed sociaal-demografische kenmerken

Aan de hand van onze drie indicatorensets gaan we in deze paragraaf nader in op de invloed van opleiding, leeftijd, woonplaats, afkomst (allochtonen en autochtonen) en sexe. Voor meer uitvoerige statistische informatie verwijzen we naar bijlage 3 ('Correlaties tussen sociaal-demografische kenmerken en factorscores').

7.2.1 Opleiding

Beelden en waarderingen natuur

Zoals eerder beschreven lieten veel burgers een breed natuurbeeld zien: een fikse meerderheid van hen categoriseerde een breed scala van items als natuur. Kijken we naar de opleidingsachtergrond van burgers, dan zien we dat hoger opgeleiden autonome natuurvormen frequenter als 'helemaal echte natuur' categoriseren dan degenen met een lage of gemiddelde opleiding. Dit blijkt ook uit het feit dat de score voor natuurtype 'autonome natuur' positief gecorreleerd is met opleidingsniveau, terwijl het natuurtype 'mens-afhankelijke natuur' een negatieve correlatie laat zien. Het gaat hier weliswaar om een significante, maar niet erg sterke samenhang. De relatie is ook niet voor alle items even duidelijk. De eerdere bevinding van De Boer en Schulting (2002) dat lager opgeleiden een breder natuurbeeld hebben, is dus slechts in zwakke zin geldig te noemen.

Als het aankomt op de waardering van natuur, hebben hoger opgeleiden een duidelijk geringere waardering voor het type van 'geordende natuur'. Verder blijkt opleiding van weinig invloed op de meningen over de totale hoeveelheid natuur in Nederland.

Waardering natuurbeleid

In algemene zin komt naar voren dat hoger opgeleiden meer dan lager opgeleiden positief staan tegenover kleinschalige landbouw en duurere agrarische producten (24% tegenover 14%). Opleiding is ook van invloed op het belang dat men toekent aan economische vooruitgang: lager opgeleiden blijken vaker dan hoger opgeleiden te vinden dat de natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang (34% tegenover 21%). Ook vinden lager opgeleiden frequenter dan hoger opgeleide groepen dat alle natuurgebieden voor bezoekers toegankelijk moeten zijn.

Wanneer het gaat om het belang van specifieke natuurbeleidsmaatregelen, geven lager opgeleiden vaker dan hoger opgeleiden aan dat zij meer paden, bankjes en informatiepanelen e.d. (zeer) belangrijk vinden (resp. 69% tegenover 50%). Opleiding heeft verder geen relevante invloed op het belang dat men toekent aan natuureducatie: een overgrote meerderheid van burgers (ca. 90%) vindt dit (zeer) belangrijk.

Natuurbetrokken activiteiten

Hoger opgeleiden zijn in grotere getale lid van natuurorganisaties dan lager opgeleiden (ca. 40% tegenover 25%). Ook zijn hoger opgeleiden meer bereid extra inkomstenbelasting te betalen voor natuur (41% tegenover 22%).

Opleiding heeft echter niet of nauwelijks invloed op het natuurbezoek (en op de redenen die men daarvoor aangeeft) of op de vrijwillige natuuractiviteiten die mensen in brede zin ondernemen. Alleen voor het organiseren van sociale activiteiten in de natuur (scouting, reizen e.d.) zien we dat hoger opgeleiden (6%) dit meer frequent doen dan gemiddeld opgeleiden (4%) en lager opgeleiden (2%). Voor alle andere vrijwillige natuuractiviteiten (onderhoud natuur en landschap, aanleg streekeigen beplanting, weidevogelbescherming, natuureducatie en rondleidingen etc.) doen lager opgeleiden niet onder voor hoger opgeleiden.

De eerdere bevinding van Buijs en Volker (1997) dat mensen die vrijwilligerswerk doen zich vaker kenmerken door een hoge opleiding, lijkt aan kracht te hebben verloren. Het zou erop kunnen duiden dat deze groep zich qua opleidingsniveau in het laatste decennium heeft verbreed.²⁷

7.2.2 Leeftijd

Beelden en waarderingen natuur

Net als hoger opgeleiden typeren jongeren 'autonome natuur' gemiddeld iets sterker als echte natuur en hebben ze een iets lagere waardering voor 'geordende natuur'. Zij delen echter niet de relatieve afkeur voor 'mens-afhankelijke natuur' en lijken wat positiever aan te kijken tegen 'robuuste natuur'.

Bij de waardering van de natuur blijken burgers in de leeftijd van 35-54 jaar het meest van mening dat er in Nederland (te) weinig natuur is (55% tegenover 50% van de leeftijdsgroep 16-34 jaar en 46% van de leeftijdsgroep 55 jaar en ouder. Bij de tevredenheid over de natuur in de directe woonomgeving komt naar voren dat de jongste leeftijdsgroep (16-34 jaar) dit meer dan de andere leeftijdsgroepen als (te) weinig ervaart. Ook vindt deze groep de natuur in hun omgeving minder dikwijls (zeer) aantrekkelijk.

²⁷ Omdat het bij de gegevens over vrijwillige natuuractiviteiten in meer georganiseerd verband gaat om zeer lage percentages op basis van een laag aantal respondenten, is alleen een voorzichtige conclusie hier op zijn plaats.

Waardering natuurbeleid

Opvallend is dat jongeren, die in vergelijking met ouderen een iets lagere waardering bleken te hebben voor geordende natuur, hier weer juist een iets hogere waardering hebben voor beleid gericht op recreatievoorzieningen.

Natuurbetrokken activiteiten

Naarmate mensen ouder zijn, leggen ze meer bezoeken af aan plekken met natuur. De mensen in de leeftijdsgroep van 16-34 jaar geven als motief voor natuurbezoek vooral aan 'voor de gezelligheid en samen met anderen' (56% tegenover 38% van de leeftijdsgroep 35-54 jaar en 22% van de groep 55-jarigen en ouder). De mensen van oudere leeftijdsgroepen noemen 'interesse voor gebied' en 'liefde voor natuur' veel vaker als motief.

Burgers in de leeftijd van 16-34 jaar zijn beduidend vaker *geen* lid van een natuurorganisaties: 78% tegenover 69% 35-54-jarigen en 62% 55-jarigen en ouder. Zij zijn hier met name veel minder vaak lid van Natuurmonumenten. De leeftijdsgroep van 35-54 jaar blijkt verder het meest actief politiek betrokken bij natuurbeleid.

Kijken we in brede zin naar de vrijwillige natuuractiviteiten die mensen ondernemen, dan komt naar voren dat bijna 60% van de leeftijdsgroep 16-34 jaar hier op alle items negatief antwoordt. Voor de leeftijdsgroep 35-54 jaar en de leeftijdsgroep 55 jaar en ouder zijn de percentages hier respectievelijk 47% en 42%. Dit forse verschil tussen jongere en oudere mensen wordt echter vooral veroorzaakt door de score op de activiteit van 'het plaatsen nestkastjes en voederplankjes bij het huis': de twee oudste leeftijdsgroepen doen dit ongeveer twee keer zo vaak als de jongste leeftijdsgroep. Bij meer georganiseerde vrijwilligersactiviteiten ('onderhoud natuur en landschap', 'actie voeren ten behoeve van natuur', 'het organiseren van sociale activiteiten', 'weidevogelbescherming', 'bestuurlijk werk natuurorganisaties' of 'buurtoverleg over groenbeheer') gaat het om verwaarloosbare verschillen. Ook blijkt dat leeftijd weinig of geen verschil uit te maken wanneer we voor deze items specifiek kijken naar de antwoorden van respondenten in de leeftijd van 16 tot 26 jaar. In de eerste MNP-studie (Buijs en Volker 1997) werd vastgesteld dat het vooral oudere mensen zijn die zich bezighouden met meer georganiseerd vrijwilligerswerk. Het lijkt er dus op dat deze groep zich in het laatste decennium ook qua leeftijd heeft verbreed.²⁸

7.2.3 Woonplaats

Beelden en waarderingen natuur

Buijs en Volker (1997) kwamen tot de conclusie dat bewoners van de westelijke provincies en stedelijke gebieden vaker dan bewoners van andere regio's vinden dat er (te) weinig natuur in hun omgeving is, maar dat ze niettemin in meerderheid tevreden zijn over de hoeveelheid natuur in Nederland. Tien jaar later blijken de bewoners van de drie grote steden en het westelijk deel van Nederland vaker dan die van andere regio's (te) weinig natuur in hun omgeving te ervaren. Het is echter niet meer zo dat een meerderheid van deze bewoners tevreden is over de natuur in Nederland. Het eerste deel van de conclusies van Buijs en Volker's uitspraak gaat dus nog steeds op, het tweede deel niet. In de loop der jaren is het aantal 'westelijke stedelingen' dat tevreden was over de hoeveelheid natuur in Nederland gedaald en een minderheid geworden. Dit geldt in het bijzonder voor de bewoners van de drie

²⁸ Volledigheidshalve merken we ook hier op dat het bij deze meer georganiseerde vrijwilligersactiviteiten doorgaans gaat om lage percentages van 4% of minder (alleen voor onderhoud natuur en landschap zijn deze voor alle leeftijdsgroepen een stuk hoger en schommelen deze rond de 7-8%: Bij percentages van 4% of lager praten we in absolute zin over 20 respondenten of minder per leeftijdsgroep. Dit zijn relatief lage aantallen om conclusies op te baseren.

grote steden: 38% is hier van mening dat de natuur in Nederland 'ruim voldoende' is; voor de mensen die elders in het westen wonen is dit percentage 49%.

Verder geldt nog steeds, net zoals in de voorgaande MNP-studies van 1997 en 2002, dat vooral bewoners van stedelijke gebieden een tekort aan natuur in hun directe woonomgeving ervaren. Mensen die in gemeenten wonen met meer dan vijftigduizend inwoners zijn aanzienlijk minder tevreden over de natuur in hun omgeving dan inwoners van kleinere gemeenten. Verder blijkt bijna een kwart van de bewoners van grote steden (met een populatie van 400 000 of meer) de natuur in de eigen woonomgeving niet of helemaal niet aantrekkelijk te vinden, terwijl in de overige gemeenten slechts 10% tot 15% van de bewoners deze mening heeft (zie figuur 2 in bijlage 2).

Waardering natuurbeleid

De waarderingen die aan de dag worden gelegd wat betreft de beschikbaarheid van natuur, blijken hier een parallel te hebben met het antwoord op de vraag of de gemeente genoeg uit geeft aan natuurontwikkeling. In grote gemeenten vindt bijna 30% van de bewoners dat de gemeente (te) weinig uit geeft, in kleine gemeenten is dit slechts 15%. (Omgekeerd vindt ruim 20% in kleine gemeenten dat de gemeente genoeg uit geeft terwijl dat in grote gemeenten slechts een kleine 10% is.)

Opvallend is dat de bewoners van de drie grote steden en het westelijk deel van Nederland in grotere getale van mening zijn dat de rijksoverheid andere partijen meer ruimte dient te geven bij de invulling van het natuurbeleid (33-35% tegenover 24-28% van bewoners elders). Tegelijkertijd blijken deze bewoners minder vertrouwen in boeren te hebben dan de bewoners van kleinere gemeenten. Wellicht zijn bewoners van kleinere gemeenten in positieve zin meer bekend met agrariërs.

Natuurbetrokken activiteiten

Van de bewoners van grote gemeenten (meer dan 100 000) is bijna de helft (46%) bereid extra belasting voor natuur te betalen; dit percentage is wat lager voor gemeentes met minder inwoners (zie verder figuur 3 in bijlage 2) De eerder vastgestelde tendens dat mensen eerder extra gemeentebelasting dan extra inkomstenbelasting willen betalen, komt in alle gemeentes voor.

7.2.4 Afkomst: allochtonen en autochtonen ²⁹

Beelden en waarderingen natuur

De cognitieve natuurbeelden van (niet-westerse) allochtonen en autochtonen tonen geen grote verschillen, zij het dat allochtonen in vergelijking met autochtonen maïsvelden vaker tot natuur blijken te rekenen en stadsvogels en moerassen juist niet. De bevinding uit de MNP-studie van De Boer en Schulting (2002) dat allochtonen in het algemeen een breder natuurbeeld hebben dan autochtonen is alleen nog in zwakke zin geldig te noemen. Kijken we naar de normatieve natuurbeelden, dan hebben allochtonen in vergelijking met autochtonen een positievere waardering van 'geordende natuur'. Het gaat hier echter niet om een sterke correlatie. Men

²⁹ Bij de conclusies van deze paragraaf past een kanttekening met betrekking tot de representativiteit. In de steekproef ging het om een groep allochtonen die qua opleiding niet lager (gemiddeld zelfs licht hoger) scoort dan de autochtone respondenten. Mogelijk is de steekproef daarom in dit opzicht niet volledig representatief voor allochtonen in Nederland. In positieve zin betekent dit dat de gevonden relaties geen correctie behoeven voor de variabele opleiding.

kan hier voorzichtig stellen dat de natuurpercepties van autochtonen en allochtonen naar elkaar toe zijn gegroeid.

Waardering natuurbeleid

De positievere waardering van een meer geordende natuur die allochtonen aan de dag leggen, gaat samen met een positievere waardering van een beleid gericht op recreatievoorzieningen. Ook hier gaat het echter niet om een sterke correlatie maar is er slechts sprake van een lichte tendens. Zowel voor de natuurbeelden en de waarderingen voor het natuurbeleid geldt dat het eerder de overeenkomsten dan de verschillen zijn die hier opvallen.

In de vorige MNP-studie van 2002 werd (1) geconcludeerd dat onder allochtone inwoners in Nederland meer steun bestaat voor de visie dat de aandacht voor natuur overdreven is dan bij autochtone bewoners en tevens (2) dat allochtonen het vaker dan autochtonen eens zijn met de stelling dat economische ontwikkelingen niet door natuur belemmerd mogen worden. De eerste conclusie gaat niet meer op: het verschil tussen de reacties van allochtone en autochtone inwoners op de stelling dat de aandacht voor natuur overdreven is, bleek in dit onderzoek niet significant. De tweede conclusie is nog steeds van toepassing: allochtonen zijn het significant vaker dan autochtonen (helemaal) eens met de stelling dat de natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang (37% tegenover 28%).

Natuurbetrokken activiteiten

Kijken we naar de verschillende natuuractiviteiten, dan is het enige duidelijke verschil dat allochtonen als natuurbezoekers minder actief zijn dan autochtonen. Splitsen we het natuurbezoek uit in bezoek aan stadsnatuur en natuurgebieden, dan zien we dat allochtonen in vergelijking met autochtonen veel minder vaak natuurgebieden bezoeken en dat ze net iets vaker dan autochtonen in het stadspark zijn te vinden (zie voor percentages tabel 3 in bijlage 2).

Allochtonen hebben in vergelijking met autochtonen doorgaans vergelijkbare motieven voor natuurbezoek (in de stad of elders). Het enige significante verschil is hier dat zij vaker dan autochtonen 'gezelligheid' als motief aangeven voor hun natuurbezoek (50% tegenover 38%, zie figuur 4 in bijlage 2).

7.2.5 Sexe

Vrouwen blijken er een wat breder natuurbeeld op na te houden dan mannen, met name omdat zij een duidelijk positievere waardering hebben van 'mens-afhankelijke natuur'. Ook zijn zij iets minder geneigd te denken dat natuur 'robuust' is: zij zijn het bijvoorbeeld minder vaak dan mannen eens met de stelling dat natuur sterk genoeg is om de hedendaagse vervuiling te overleven. Net als jongeren en allochtonen staan zij relatief iets positiever tegenover beleid gericht op recreatievoorzieningen. In geen van deze gevallen gaat het echter om een sterke tendens. Wanneer het gaat om de keuze tussen natuur en economie zouden vrouwen meer dan mannen kiezen voor de aanleg van nieuwe natuur in de gemeenten in plaats van woningen (30% tegenover 25 %) en voor meer speelveldjes en bomen in de woonwijk in plaats van parkeerplaatsen (32% tegenover 27%). Op het gebied van natuurbetrokken activiteiten zijn er geen significante verschillen behalve dan dat vrouwen vaker dan mannen aangeven afval van anderen op te ruimen en zich bezig te houden met de aanleg van streekeigen beplanting.

7.3 Activiteiten in relatie tot natuurbeelden en beleidswaarderingen

In deze studie naar draagvlak voor natuur(beleid) zijn wij breed ingegaan op het gedragsaspect voor draagvlak en hebben we bijvoorbeeld ook aandacht geschonken aan betalingen ten gunste van natuur waaraan sterk emotionele drijfveren ten grondslag kunnen liggen. Aan het einde van hoofdstuk 6 hebben we vier groepen onderscheiden op basis van hun meer of minder intensieve inzet voor natuur: 'Actieven', 'Betrokkenen', 'Gemiddelden' en 'Passieven'. Ter herinnering herhalen we kort de karakteristieke kenmerken van deze groepen:

- De *Actieven* (18%): ondernemen veel vrijwilligersactiviteiten, recreëren vaak in de natuur, informeren zich via diverse informatiebronnen; ze tonen hun betrokkenheid wel als consument, maar niet als belastingbetaler; wel in besluitvorming over hun omgeving maar niet in stemgedrag of politiek protest.
- De *Betrokkenen* (19%): trekken relatief vaker de portemonnee dan dat ze de handen uit de mouwen steken; ze zijn vaak lid van een natuurorganisatie en meer dan de andere groepen bereid om geld uit te geven voor natuur als consument en belastingbetaler.
- De *Gemiddelden* (37%): zijn best vaak in de natuur te vinden, maar nemen verder slechts gemiddeld deel aan andere natuuractiviteiten; wat hun algemene politieke betrokkenheid betreft zijn ze vergelijkbaar met de 'actieven'.
- De *Passieven* (26%): komen wel af en toe in de natuur, maar vertonen verder weinig andere natuurbetrokken activiteiten, behalve wellicht bereidheid tot protest wanneer natuur bedreigd wordt.

In deze paragraaf staat centraal of deze groepen met specifieke gedragspatronen, ook specifieke natuurbeelden of waarderingen van natuurbeleid laten zien. We kijken dus naar de verbanden die er bestaan tussen de drie velden van indicatoren die een belangrijk uitgangspunt van deze draagvlakstudie vormen. Om deze relaties in beeld te krijgen, vergelijken we voor de vier clusters hun cognitieve en normatieve natuurbeelden, hun waardering voor beleid en hun opvattingen over wie er verantwoordelijkheid draagt voor natuur. Dit levert de volgende inzichten op (meer uitvoerige statistische informatie is te vinden in bijlage 3).

7.3.1 Cognitieve natuurbeelden

Hoe hangen typen van cognitieve natuurbeelden samen met de vier onderscheiden clusters van respondenten?³⁰ Hieruit blijkt dat met name 'betrokkenen' en 'actieven' 'autonome natuur' als echte natuur karakteriseren. Maar, en dat is verrassend, diezelfde clusters noemen ook 'mens-afhankelijke natuur' significant meer als echte natuur. Met andere woorden: 'betrokkenen' en 'actieven' onderscheiden zich niet van de andere clusters door een smaller, maar juist door een breder cognitief natuurbeeld, dat zowel autonome als mens-afhankelijke natuur omvat.

7.3.2 Normatieve natuurbeelden

Een vergelijkbare analyse is losgelaten op de normatieve natuurbeelden. Daarbij blijkt dat in de preferentie voor het beeld van 'ongerepte natuur' de groep van 'passieven' significant lager scoort. Tussen de andere clusters bestaan er geen verschillen van betekenis. Opvallend is dat de 'gemiddelden' nog het hoogste scoren, hetgeen suggereert dat het normatieve beeld van

³⁰ Dit is geanalyseerd door te toetsen of er significante verschillen bestaan tussen deze clusters in hun score (factor-lading) voor de typen van natuurbeelden, zoals deze naar voren kwamen uit de factoranalyses.

'ongerepte natuur' inmiddels een standaardbeeld is geworden. Omgekeerd vinden we dat het beeld van 'robuuste natuur' door de 'passieven' significant positiever wordt gewaardeerd dan door de andere groepen. De grootste verschillen vinden we echter bij het beeld van 'geordende natuur'. Hier verschillen alle clusters significant van elkaar. 'Passieven' oordelen positief, 'gemiddelden' licht positief, 'actieven' licht negatief en het meest afwijzend zijn de 'betrokkenen'.

7.3.3 Waardering beleid

Steun voor het gangbare beleid voor natuurbescherming (bescherming bestaande gebieden, bescherming soorten, verbindingszones en nieuwe natuur) vinden we het sterkst bij de 'betrokkenen'. 'Passieven' onderscheiden zich significant door een negatieve waardering van dergelijke maatregelen. Wat betreft de scores voor beleid gericht op natuurrecreatie ontlopen de clusters elkaar nauwelijks, met uitzondering van de 'passieven', die zich ook hier significant onderscheiden door een meer negatieve waardering. Met andere woorden, ook een beleid gericht op recreatieve voorzieningen vindt meer waardering bij de andere groepen dan bij de 'passieven'.

7.3.4 Medeverantwoordelijkheid

Wat betreft de opvattingen over verantwoordelijkheid, tenslotte, vinden we geen sterke verschillen tussen de clusters als het gaat om het delen van verantwoordelijkheden - géén van de andere clusters verschilt significant van de gemiddelden. Wel zijn er duidelijke verschillen als het gaat om de opvatting dat burgers al genoeg betalen. Hier onderscheiden de 'betrokkenen' zich significant in hun afwijzing van die opvatting, terwijl de 'passieven' zich onderscheiden door het onderschrijven daarvan.

7.3.5 Conclusies

Anders dan men misschien zou verwachten, blijken degenen die meer actief met natuur bezig zijn vaak een breder natuurbeeld te hebben dan degenen die minder actief betrokken zijn. Mensen die (georganiseerde) vrijwilligersactiviteiten ondernemen, doen dit dus niet op basis van een smal (cognitief) natuurbeeld waarin autonome natuurelementen voorop staan. Ook de relaties tussen natuurbetrokken activiteiten en (politieke) waardering van het beleid zijn niet eenduidig of in lijn met intuïtieve verwachtingen die men zou kunnen hebben: de meest 'natuuractieve' mensen blijken niet de groep te zijn die het meest positief tegenover het natuurbeleid van de overheid staat. De motivaties voor natuurbetrokken activiteiten zijn gevarieerd en niet makkelijk op één noemer te brengen. Affecten die verbonden zijn met bewegen, voelen en beleven zijn hier misschien net zo (of zelfs meer) motiverend dan rationele inzichten op basis van informatie. Ook sociale effecten zoals gezelligheid (die een belangrijke rol kunnen spelen bij activiteiten in gezamenlijk verband) of de individuele kick van een 'goede' groene consumptiekeuze moeten niet worden onderschat.

Op een algemener niveau is hier ook een aantal beleidsmatige conclusies te trekken met betrekking tot de verbreding die is ingezet met het natuurbeleidsplan uit 2000 (*Natuur voor mensen, mensen voor natuur*) en die zou moeten leiden tot meer betrokkenheid van burgers bij natuurbeleid. Welke groepen zijn hier het meest kansrijk of interessant? In hoofdstuk acht komen we daarop terug.

7.4 De invloed van waardeoriëntaties

In de vorige paragraaf zijn we dieper ingegaan op vier clusters (of segmenten) die waren gebaseerd op natuurbetrokken gedrag. Het is ook mogelijk een sociale segmentering te construeren op basis van meer algemene waardeoriëntaties van mensen. Het WIN-model™ biedt vanuit dit perspectief een segmentering van burgers die kan helpen om doelgroepen beter te identificeren.³¹ In deze paragraaf geven we een nadere beschrijving van de WIN-segmenten en bekijken we hoe de vier ‘gedragsclusters’ en de WIN-segmenten zich tot elkaar verhouden. In de volgende paragraaf beschrijven we hoe onze enquêteresultaten uitvallen voor de WIN-segmenten.

7.4.1 Typering WIN-segmenten

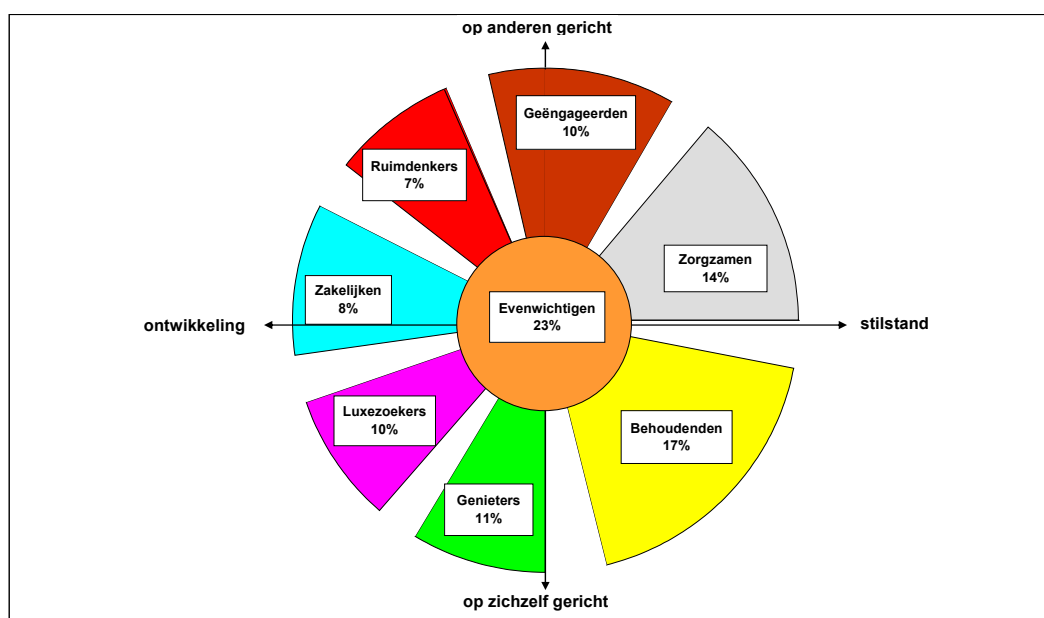
In figuur 7.1 zijn de acht WIN-segmenten gepositioneerd op de twee assen die de basis vormen van het model inclusief de percentages van de steekproef³². De acht groepen kunnen als volgt worden gekarakteriseerd (Hessing en Mulder 2007):

- *‘Zorgzamer’* richten zich op het welzijn van anderen. Zij zijn sociaal ingesteld en putten energie uit het helpen van naasten. De levensstijl is sober, maar erg gul voor derden. Tradities en traditionele waarden zijn belangrijk. Zowel lezen (regionale krant) als televisie kijken behoren tot de dagelijkse bezigheden. De ‘zorgzame’ wordt aangesproken door (communicatie van) de overheid, heeft een positieve houding tegenover gezag en regels, is dienstbaar en wil meewerken aan het ‘goede’ en tegen ‘het kwaad’.
- *‘Behoudender’* zijn vooral gericht op de eigen leefomgeving. Gezinsleven en vriendenkring staan centraal. Televisiekijken (entertainment) is favoriet. Echt materialistisch is de behoudende niet, maar hij geeft wel om enige luxe en moderne artikelen. Het kernwoord van deze groep is conformisme. De ‘behoudende’ is argwanend en negatief tegenover (communicatie van) de overheid en politiek en voelt zich in het algemeen miskend.
- *‘Genieters’* zijn gezelligheidsdieren. Eigen plezier en genot, zowel op lichamelijk als emotioneel gebied, staan centraal. Maatschappelijke issues en politiek interesseren hen nauwelijks. Genieters kijken veel naar de (commerciële) televisie. Het bestedingsgedrag is hoger dan gemiddeld en de koopstijl impulsief. De ‘genieter’ wordt niet aangesproken door (communicatie van) de overheid, staat onverschillig jegens gezag en regels, is echter de kwaadste niet als er iets van hem of haar wordt verlangd.
- *‘Luxezoekers’* hebben hoge ambities en streven naar succes en erkenning. Zij hechten veel waarde aan een comfortabel leven en houden absoluut niet van stil zitten. De levensstijl is sterk ingericht rond de eigen behoeften. De luxezoeker is maatschappelijk geïnteresseerd en leest zowel kranten als televisieprogramma’s. De ‘luxezoeker’ wordt weinig aangesproken door (communicatie van) de overheid, heeft een negatieve houding tegenover gezag en regels, maakt egocentrisch gebruik van voorzieningen en is gehaaid van aard.
- *‘Zakelijken’* zijn ambitieus en onafhankelijk; zeer gericht op de eigen ontwikkeling, hoog geschoold, hard werkend en creatief denkend. Het huishouden bestaat veelal uit tweeverdieners die houden van luxe maar ook goede doelen financieren. Op televisie zien zij vooral nieuws en achtergronden. Zij geloven in technologische oplossingen en vooruitgang. De ‘zakelijke’ wordt niet echt sterk aangesproken door (communicatie van) de overheid, is kritisch en veeleisend en niet onder de indruk van gezag en regels, hekel aan paternalisme, onafhankelijk en goed op de hoogte.

³¹ Zie hoofdstuk 2 voor een inleidende uiteenzetting van dit model.

³² Zoals beschreven in hoofdstuk 3 waren deze percentages nagenoeg hetzelfde als die van het NIPO-panel zodat we kunnen spreken van een representatieve vertegenwoordiging van bevolkingsgroepen.

- ‘*Ruimdenkers*’ zijn vooruitstrevende personen met een goede opleiding en veel idealen. Zij maken zich druk om politieke zaken en maatschappelijke problemen en proberen de wereld te verbeteren, beginnende bij henzelf. Zij zijn milieubewust en gesteld op hun vrijheid. Zelfontplooiing is erg belangrijk en zij zijn het meest kritisch. De ‘ruimdenker’ wordt aangesproken door (communicatie van) de overheid, maar is daar zeer kritisch op, pragmatische houding ten aanzien van gezag en regels, sterk sociaal, is strijdbaar en zeer goed op de hoogte.
- ‘*Geëngageerden*’ hechten veel waarde aan harmonie en stabiliteit, zowel in de samenleving als geheel, als in de eigen leefwereld. Zij zijn sociaal ingesteld en behoren vaker tot de ouderen met een redelijk hoog opleidingsniveau. Zij lezen vaker een boek en interesseren zich voor kunst, natuur en politiek. De ‘geëngageerde’ wordt aangesproken door (communicatie van) de overheid, maar is daar kritisch op, sterk sociaal, zoekt rust en het ‘goede’ en is zeer goed op de hoogte.
- ‘*Evenwichtigen*’ lijken op het gemiddelde van de bevolking. Zij vallen qua interesse, opleiding, bestedingspatronen, gedachtegoed en leefsituatie en hun houding jegens (communicatie van) de overheid tussen de andere groepen in.

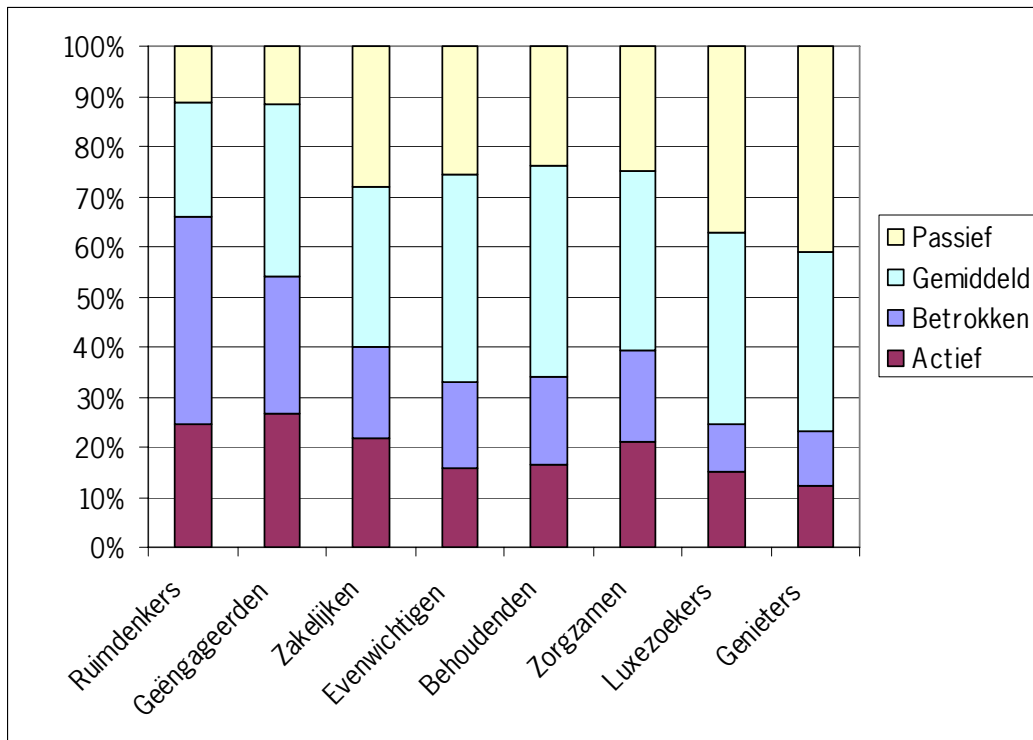

Figuur 7.1 WIN-segmenten en percentages steekproef

7.4.2 Segmenteringen gecombineerd

Om een algemeen beeld te krijgen van hoe de WIN-groepen zich verhouden tot de resultaten van onze clusteranalyse, hebben we beide sociale segmenteringen op elkaar gelegd. Dit geeft een eerste algemene indruk van de relaties tussen algemene waardenoriëntaties en natuurbetrokken handelen. In figuur 7.2 is te zien hoe de acht WIN-segmenten en de door ons onderscheiden groepen van ‘actieven’, ‘betrokkenen’, ‘gemiddelden’ en ‘passieven’ (de gedragsclusters) zich over elkaar verdelen.³³

³³ Zie bijlage 2 voor een kruistabel met percentages.

Figuur 7.2 WIN-segmenten en 'actieven', 'betrokkenen', 'gemiddelden', 'passieven' gecombineerd

Waardenoriëntaties en natuurbetrokken gedrag kunnen in allerlei mogelijke combinaties voorkomen. Net zo goed als er aan de ene kant 'passieve Ruimdenkers' mogelijk zijn, zijn er aan de andere kant ook 'actieve Genieters' mogelijk. Het draagvlak van burgers voor natuur(beleid) vormt in deze zin een bont geschakeerd geheel. Anderzijds zijn er enkele duidelijke patronen waarneembaar. 'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden' blijken relatief vaak tot de 'actieven' te behoren, terwijl 'Luxezoekers' en 'Genieters' in meerderheid als 'gemiddeld' en 'passief' zijn te classificeren.

7.5 WIN-segmenten en enquêteresultaten

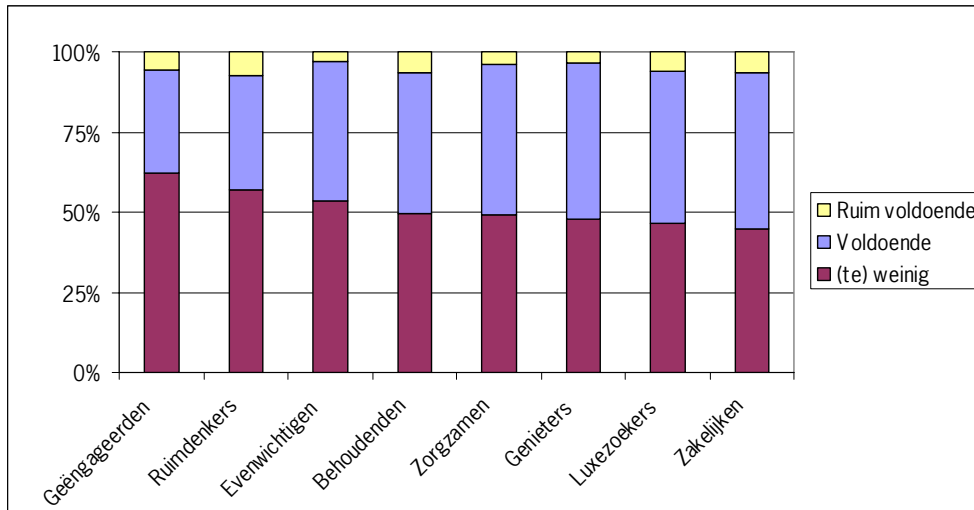
In deze paragraaf kijken we hoe de WIN-segmenten het doen in relatie tot de enquêteresultaten. Daarbij concentreren we ons op aspecten die meer direct samenhangen met ondersteuning van het natuurbeleid. We laten buiten beschouwing hoe de WIN-segmenten zich verhouden tot de eerder onderscheiden cognitieve en normatieve natuurbeelden in dit onderzoek.

7.5.1 Waardering natuur

Tevredenheid natuur in Nederland

De WIN-segmenten verschillen wel enigszins wat betreft hun tevredenheid over de hoeveelheid natuur in Nederland, maar de verschillen zijn niet heel groot (zie figuur 7.3).³⁴

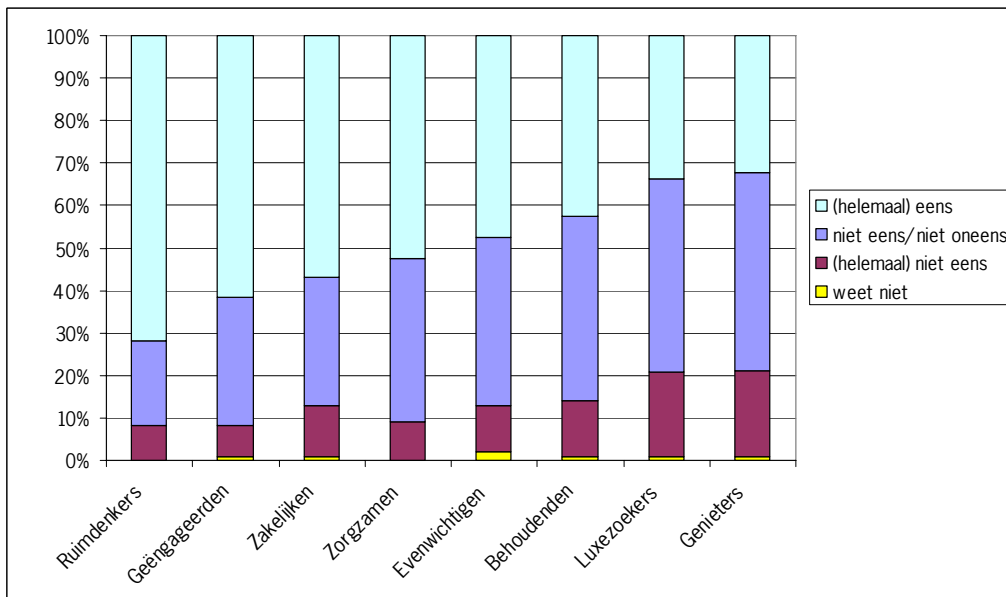
³⁴ Zie voor de percentages ontevreden (geïnterpreteerd als degenen die de hoeveelheid Nederlandse natuur als 'weinig' of als 'te weinig ervaren') overzichtsfiguur 7.9 aan het eind van het hoofdstuk.

Figuur 7.3 Vraag 3: Tevredenheid over natuurareaal in Nederland

Tevredenheid natuur woonomgeving

Zoals eerder beschreven, geven burgers beduidend minder vaak aan ontevreden te zijn over de hoeveelheid natuur in hun woonomgeving dan over het natuurareaal in Nederland. Van alle WIN-segmenten geven 'Genieters' (41%) hier nog het meest vaak aan dat ze ontevreden zijn over de aanwezige natuur in hun woonomgeving. 'Ruimdenkers' (28%) en 'Zakelijken' (26%) tonen zich het minst vaak ontevreden over de natuur in hun woonomgeving.³⁵

Figuur 7.4 Vraag 16 (8): 'Ik voel me persoonlijke verbonden met de natuur in mijn omgeving'

In figuur 7.4 is te zien dat 'Ruimdenkers' zich het meest sterk persoonlijk verbonden voelen met de natuur in hun omgeving (bijna driekwart gaf aan het hier (helemaal) mee eens te zijn), gevolgd door 'Geëngageerden' en 'Zakelijken'. 'Luxezoekers' en 'Genieters' geven daarentegen het minst vaak aan dat ze zich hiermee verbonden voelen.³⁶

³⁵ Zie voor de percentages ontevreden (geïnterpreteerd als degenen die de hoeveelheid natuur/groen in hun woonomgeving als 'weinig' of als 'te weinig ervaren') overzichtsfiguur 7.9 aan het eind van het hoofdstuk.

³⁶ Zie voor een tabel met percentages bijlage 2.

7.5.2 Waardering natuurbeleid

Natuurbeleid en dilemma's natuur-economie

De 'Ruimdenkers' vormen het WIN-segment waarbinnen de keuze het meest vaak op natuur valt als één van de vier maatschappelijke thema's die de rijksoverheid in haar beleid prioriteit zou moeten geven: dit percentage was hier 26%. Bij 'Genieters' was dit percentage het laagst, namelijk 15%.

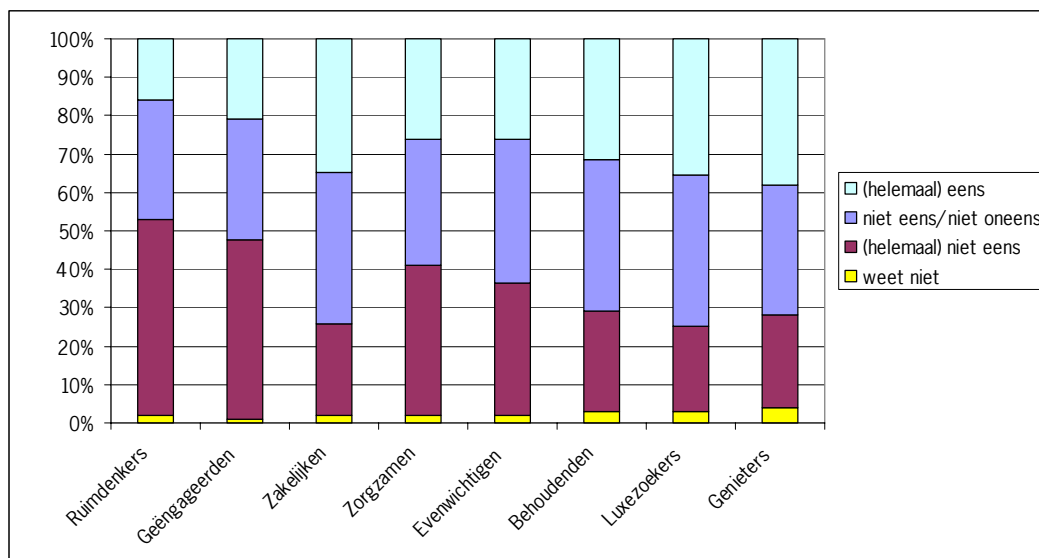
Kijken we naar het belang dat wordt gehecht aan specifieke natuurbeleidsmaatregelen, dan springen 'Geëngageerden' en 'Ruimdenkers' er het meest positief uit. Zij worden hier gevolgd door de 'Zorgzamen' en 'Behoudenden'. 'Luxezoekers' hechten daarentegen in algemene zin het minste belang aan allerlei natuurbeleidsmaatregelen.

Eenzelfde patroon zien we bij de dilemmavragen natuur versus economie. 'Geëngageerden' en 'Ruimdenkers' kiezen meer dan gemiddeld richting natuur en de 'Luxezoekers' meer dan gemiddeld richting economie. 'Genieters' tenderen ook wel in deze richting maar minder uitgesproken.

Belang van Nederlandse natuur

Vooraf 'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden' vinden dat de aandacht voor natuur niet overdreven is. Voor alle segmenten geldt hier overigens dat slechts een kleine minderheid het '(helemaal) eens' is met deze stelling: de hoogste scores hier zijn van 'Zakelijken', 'Behoudenden' en 'Luxezoekers' (rond de 10%).³⁷

Een groot deel van de 'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden' is het daarnaast niet eens met de stelling dat natuur geen belemmering voor economische vooruitgang mag zijn (zie figuur 7.5). Met name 'Genieters', 'Luxezoekers' en 'Zakelijken' denken hier vaker anders over, maar ondanks deze verschillen zijn ook aanzienlijke delen van deze segmenten het hier eens met 'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden'.³⁸

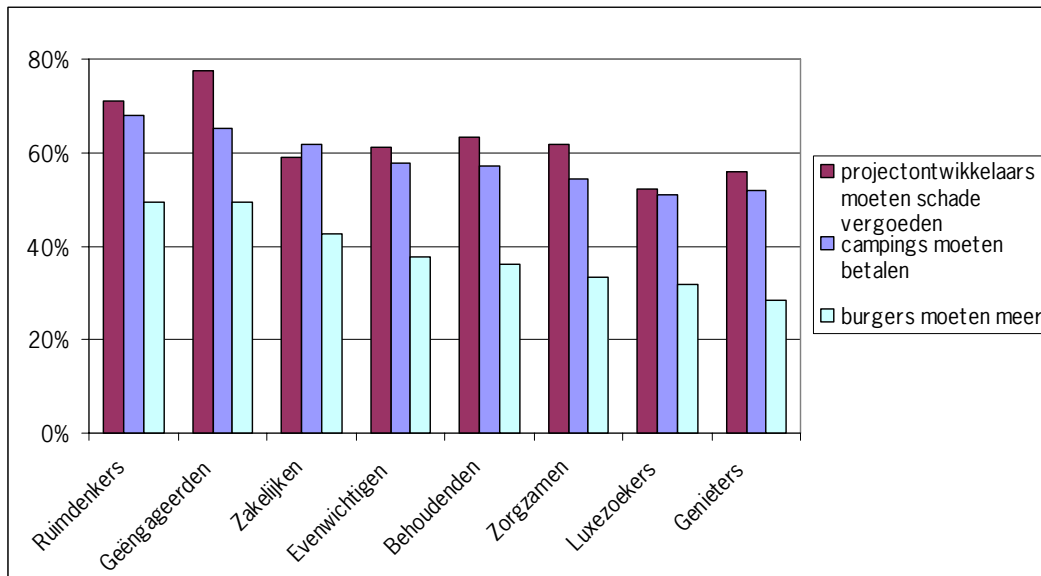
Figuur 7.5 Vraag 16 (4): 'Natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang'

³⁷ Zie voor een tabel met percentages bijlage 2.

³⁸ Zie voor een tabel met percentages bijlage 2.

Verdeling van verantwoordelijkheden

Bij de stellingen over wie meer kan doen of betalen voor natuur, antwoorden 'Geëngageerden' en 'Ruimdenkers' meer dan andere groepen in de richting van een herverdeling van verantwoordelijkheden. In figuur 7.6 is aangegeven in hoeverre de segmenten het ermee eens zijn dat een bepaalde partij verantwoordelijkheid draagt (of dient te dragen).

Figuur 7.6 Vraag 19 (3, 4 en 6): Verdeling van verantwoordelijkheden

De grootste verschillen zijn er bij de stelling dat burgers al genoeg doen voor natuur. Van de 'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden' geeft ca. 50% aan dat burgers meer verantwoordelijkheid moeten nemen. Bij de 'Luxezoekers' en 'Genieters' is dit percentage circa 30%. Overigens lieten de reacties op deze vraag relatief grote percentages 'niet mee eens, niet mee oneens' zien, variërend van 38% bij 'Ruimdenkers' tot 60% bij 'Genieters'.

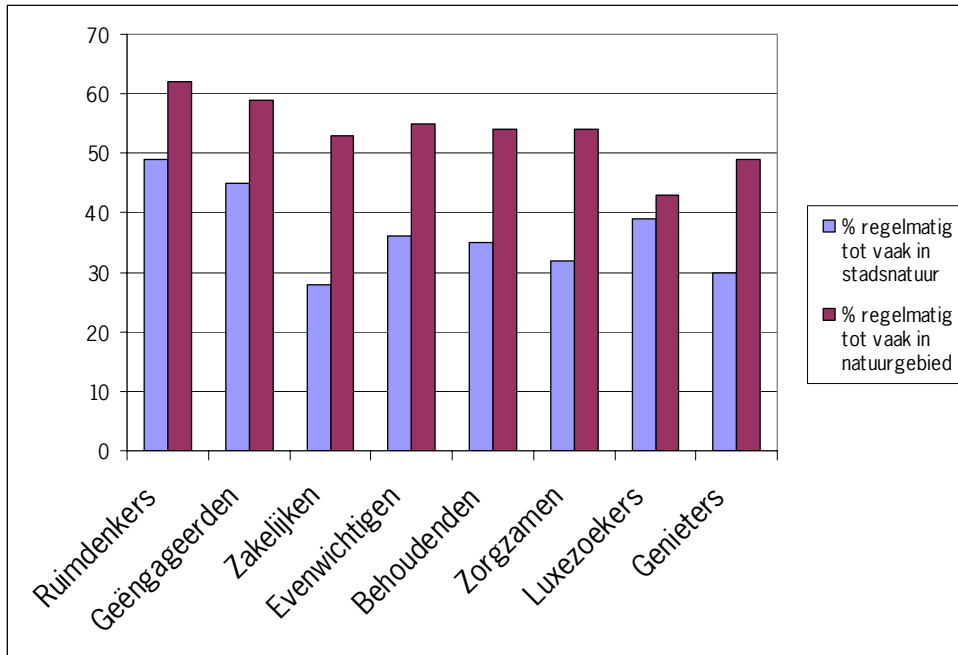
7.5.3 Natuurbetrokken activiteiten

Natuurbezoek en motieven

'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden' hebben hier de hoogste scores (zie figuur 7.7). 'Zakelijken' zijn het minst in stadsnatuur te vinden en 'Luxezoekers' het minst in natuurgebieden. Voor alle groepen geldt dat zij voornamelijk de natuur in trekken om er 'even tussenuit' te kunnen zijn. Bij 'Behoudenden', 'Genieters', 'Luxezoekers' en 'Zakelijken' gaat het daarnaast vooral om gezelligheid, terwijl bij 'Ruimdenkers', 'Geëngageerden' en 'Zorgzamen' de liefde voor natuur een belangrijk motief vormt. Voor de 'Zakelijken' valt verder nog op dat zij relatief vaak de natuur intrekken om te sporten.

Lidmaatschappen natuurorganisaties

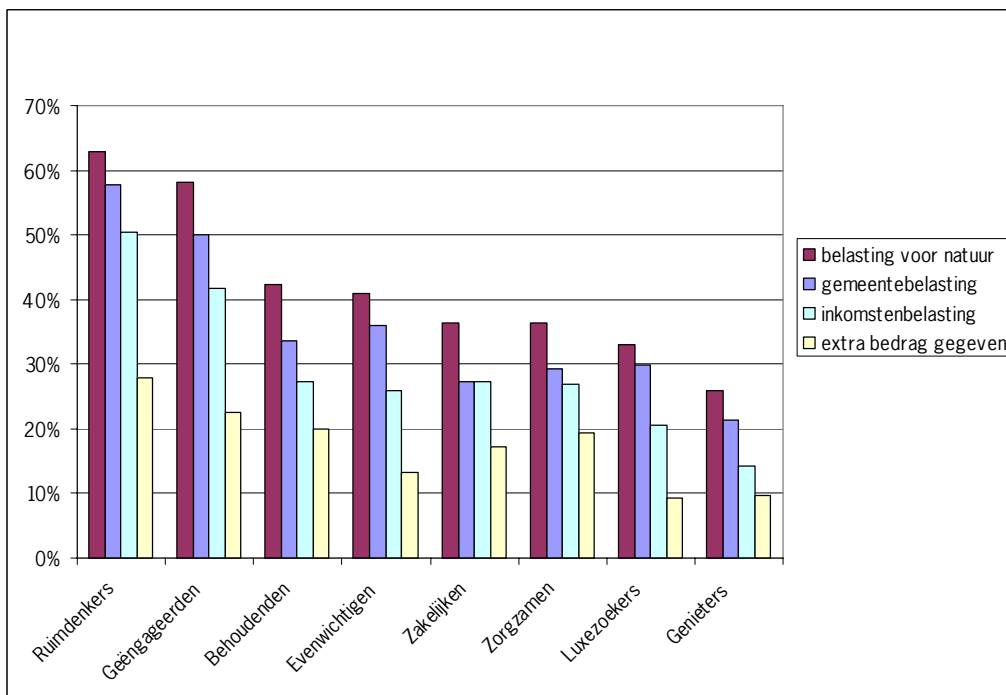
Wat betreft lidmaatschappen van uiteenlopende natuurorganisaties schommelen bijna alle WIN-segmenten rond het totale gemiddelde van 30%. Alleen bij de 'Ruimdenkers' is dit percentage substantieel hoger (nl. 55%) terwijl dit bij 'Genieters' substantieel lager is (nl. 18%).

Figuur 7.7 Vraag 8: Natuurbezoek in de afgelopen 12 maanden

Offer- en protestbereidheid

Wat betreft de bereidheid tot het betalen van extra belasting voor natuur scoren 'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden' boven het gemiddelde, alle andere groepen zitten eronder. Opvallend is dat 'Zakelijken' evenzeer bereid zijn tot het betalen van meer gemeentebelasting als van meer inkomstenbelasting voor natuur; alle andere groepen hebben hier een voorkeur voor gemeentebelasting (zie figuur 7.8).

Figuur 7.8 Vraag 15 (1 en 5) Bereidheid tot betaling extra belasting voor natuur

Ook bij de andere stellingen scoren 'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden' het hoogst. Bij de bereidheid tot protest ten gunste van natuur worden zij vergezeld door 'Zorgzamen' en bij deelname aan activiteiten voor natuur in de woonomgeving door 'Evenwichtigen'. 'Genieters' en 'Zakelijken' tonen zich over het algemeen het minst offer- en protestbereid.

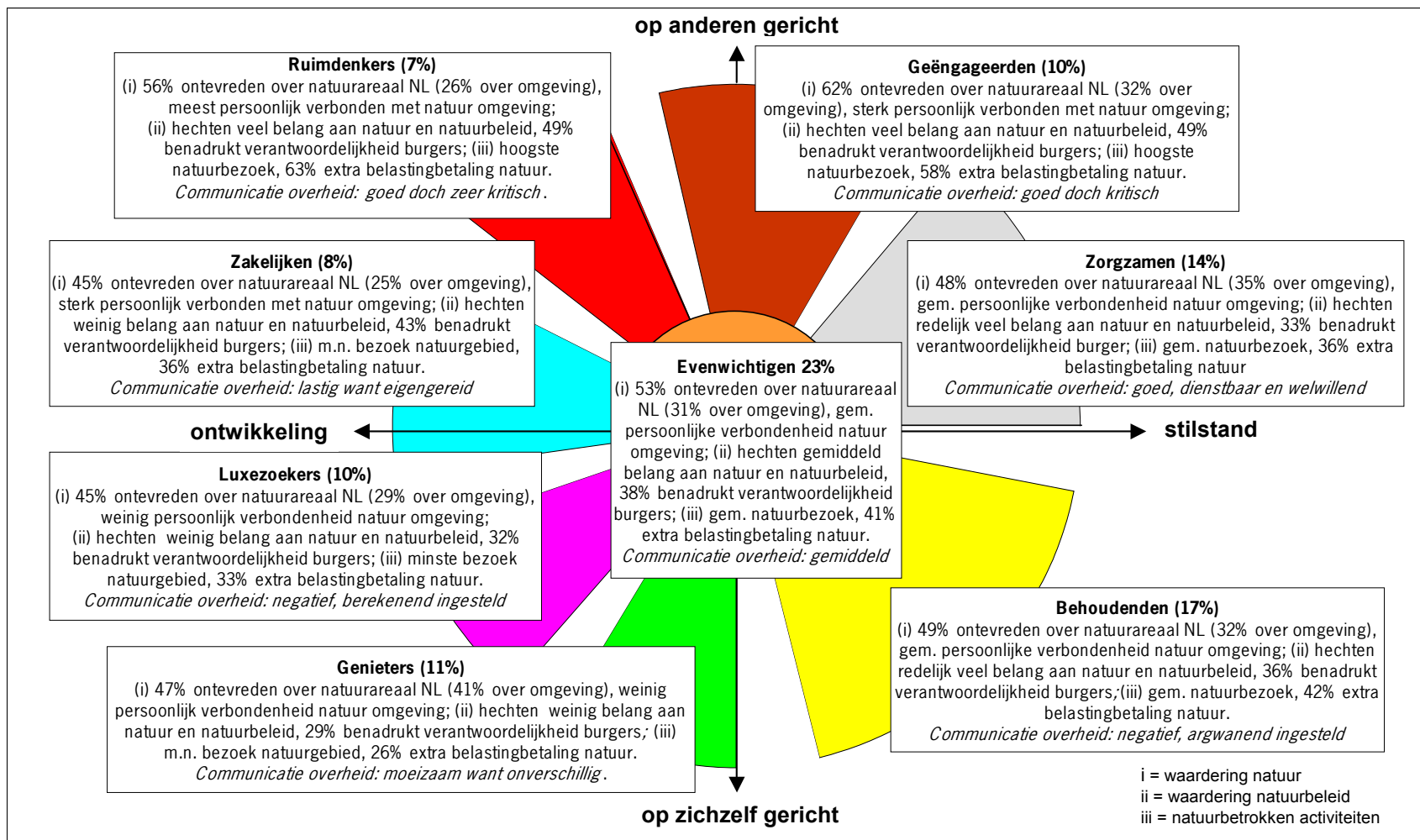
7.6 Samenvatting WIN-segmenten en conclusies

In figuur 7.9 staan de bevindingen over de WIN-segmenten samengevat in een cirkeldiagram. Wat naar voren komt is dat waardensegmenten die zich meer op anderen oriënteren (in de bovenste helft van de cirkel) een sterker draagvlak lijken te bieden voor natuur(beleid) dan de segmenten die op zichzelf zijn gericht (in de onderste helft van de cirkel). Dit geldt met name voor "Ruimdenkers" en 'Geëngageerden' en in minder sterke mate voor 'Zorgzamen'. Bij 'Zakelijken' is de tendens tot ondersteuning van natuurbeleid hier nog het zwakst, alhoewel deze groep wel in sterke zin aangeeft zich persoonlijk verbonden te voelen met natuur.

'Luxezoekers' en 'Genieters' blijken als 'op zichzelf gerichte' segmenten de minste betrokkenheid te tonen, maar 'Behoudenden' wijken hier in positieve zin af. Deze groep laat in dit opzicht een verrassend beeld zien. Alhoewel 'Behoudenden' zich vergelijkenderwijs niet veel zorgen maken over de toekomst van de Nederlandse natuur hechten zij redelijk veel belang aan natuurbeleid en zijn ze meer dan 'Zakelijken' en 'Zorgzamen' bereid tot het betalen van extra belasting voor natuur.

De grootste groep 'Evenwichtigen', die in het midden van de cirkel staat, lijkt inderdaad een middenpositie in te nemen wat betreft het draagvlak voor natuurbeleid.

Kijken we met deze bevindingen in ons hoofd nogmaals naar de verdeling van 'actieven', 'betrokkenen', 'gemiddelden' en 'passieven' (onze gedragsclusters) over de acht WIN-segmenten (zie par. 7.4.2), dan wordt het patroon bevestigd dat 'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden' zich steeds aan de meest positieve kant van het draagvlakspectrum bevinden en 'Luxezoekers' en 'Genieters' aan de meest negatieve kant. Een belangrijke nuance is evenwel dat het waardensegment van 'Zakelijken', dat in de WIN-analyse wat zwakker scoort, een relatief goede vertegenwoordiging laat zien van 'betrokkenen' en 'actieven'. Dit verrassende aandeel van natuurbetrokken gedrag maakt deze groep van 'Zakelijken' beleidsmatig interessant, zeker in het kader van natuurbeleid waarin particuliere medeverantwoordelijkheid een belangrijke plaats inneemt.

Figuur 7.9 Overzicht WIN-segmenten in relatie tot draagvlak voor natuurbeleid

8 Conclusies en aanbevelingen

8.1 Concepten en theoretisch perspectief

De algemene probleemstelling van deze studie luidde: *Hoe is het gesteld met het maatschappelijke draagvlak voor natuur en natuurbeleid en welke kansen biedt het bestaande draagvlak voor vermaatschappelijking van het natuurbeleid?*

Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid hebben wij gedefinieerd als het geheel van instemmende gevoelens, meningen, houdingen, visies en ondersteunende handelingen en acties van burgers ten aanzien van de bescherming of ontwikkeling van natuur en het daarmee verbonden overheidsbeleid.

In dit onderzoek hebben we drie invalshoeken onderscheiden die elk verbonden zijn met een specifieke set van indicatoren: (1) 'beelden en waarderingen van natuur', (2) 'waarderingen van natuurbeleid' en (3) 'natuurbetrokken activiteiten'. Op basis hiervan hebben wij in het kader van een longitudinale publieksenquête het concept van maatschappelijk draagvlak geoperationaaliseerd en getracht een representatieve beschrijving te geven van het 'groene hart van burgers'.

In vergelijking met de vorige MNP-studies naar het draagvlak voor natuur(beleid) is in deze studie uitvoerig aandacht besteed aan het natuurbetrokken gedrag van burgers. Burgers kunnen hier tenminste drie verschillende rollen spelen: de rol van mede-natuurbeschermer, die van natuurgebruiker en die van beslisser (politieke actor of participant). We hebben zowel gelet op intensieve natuuractiviteiten met een ideële motivatie als meer extensieve natuurgerelateerde activiteiten vanuit andere, meer pragmatische motieven. Daarnaast hebben wij een open theoretisch perspectief gehanteerd: vanuit verschillende hoeken is gekeken naar de verbanden die er zijn te leggen tussen beelden, waarderingen en activiteiten. We zijn er niet bij voorbaat van uitgegaan dat bepaalde (velden van) indicatoren dominant zijn.

Zowel de drie invalshoeken van dit onderzoek als het theoretische perspectief zijn vruchtbaar gebleken. Gegevens over het draagvlak voor natuur en natuurbeleid kunnen op deze wijze helder worden gepresenteerd. Door onze open conceptuele benadering te combineren met een clusteranalyse (waarin we respondenten groepeerden naar de mate waarin zij deelnemen aan natuurbetrokken activiteiten) en de toepassing van de waardensegmenten van het WIN-model™ (gebaseerd op algemene waardenoriëntaties), was het mogelijk meerduidige verbanden tussen de drie velden aan het licht te brengen. Door uitvoerig in te gaan op de rol en betekenis van diverse natuuractiviteiten kon een genuanceerd beeld worden gegeven van het maatschappelijk draagvlak en worden verduidelijkt welke kansen er bestaan om burgers meer actief bij natuur te betrekken. Onze benadering sluit daarmee aan op kennisbehoeften die samenhangen met de vermaatschappelijking van het natuurbeleid.

Dit alles neemt niet weg dat de methode van een enquête op beperkingen stuit. Binnen de randvoorwaarden van een publieksenquête kan wel aandacht worden geschonken aan de verschillende motivaties van mensen om iets met natuur te willen doen, maar het proces van waarderen zelf blijft onzichtbaar. De gegevens die naar voren kwamen over de normatieve natuurbeelden van burgers, illustreren dat dit waarderingsproces ambivalenties kan bevatten die op basis van de enquêtedata moeilijk te interpreteren zijn. Ook eigenschappen van draagvlak zoals duurzaamheid en stabiliteit, komen slechts beperkt in beeld. Met behulp van

een grootschalige enquête kan worden verduidelijkt hoe factoren en motieven die het draagvlak van burgers bepalen zich over verschillende bevolkingsgroepen verdelen, maar de mogelijkheden van een meer grondige kwalitatieve beoordeling van het draagvlak blijven begrensd.

8.2 Het groene hart van burgers: beschrijving

8.2.1 Beelden en waarderingen natuur

In het algemeen hebben inwoners van Nederland een breed cognitief natuurbeeld. Dit houdt in dat veel burgers zowel natuurelementen die zich ten opzichte van mensen spontaan en autonoom ontwikkelen als door de mens beïnvloede natuurelementen als natuur beschouwen. Ook in de eerdere publieksenquêtes uit 1996 en 2001 kwam een dergelijk breed natuurbeeld naar voren. Hoewel in deze studie net zoals in de eerdere wordt geconstateerd dat de natuurbeelden van lager opgeleiden breder zijn dan van hoger opgeleiden, gaat het hier slechts om een zwakke samenhang. Hetzelfde geldt hier voor de natuurbeelden van allochtonen in vergelijking met die van autochtonen. Een voorzichtige conclusie is hier dat de natuurpercepties van allochtone en autochtone bewoners wat naar elkaar zijn toegegreid.

De normatieve natuurbeelden van burgers, die betrekking hebben op de geprefereerde omgangsvormen met natuur, blijken rijk geschakeerd. Soms vindt men menselijke ingrepen in de natuur aanvaardbaar, soms ook weer niet. De drie belangrijkste normatieve natuurtypen die bij burgers naar voren komen zijn: 'ongerepte natuur' (vrij van menselijke ingrepen en kwetsbaar), 'robuuste natuur' (zelfregulerend en bestand tegen invloeden) en 'geordende natuur' (door mensen onderhouden). Ook in de vorige studies waren de normatieve natuurbeelden rijk geschakeerd zodat we ook hier, net zoals bij de cognitieve natuurbeelden, kunnen spreken van een vrij constante factor. Wel lijkt ten opzichte van 2001 een verschuiving gaande naar een normatief natuurbeeld waarin 'ongerepte natuur' iets minder belangrijk wordt gevonden en de waardering voor 'geordende natuur' iets sterker wordt. Het is echter moeilijk te zeggen of het hier gaat om een trend die al langer gaande is.

Iets meer dan de helft (51%) van alle burgers is ontevreden over de hoeveelheid natuur in Nederland en iets minder dan de helft tevreden (48%). Afgaande op de vorige MNP-studies lijkt ook hier sprake te zijn van een zekere continuïteit. Wel blijkt het aantal 'westelijke stedelingen' dat voorheen tevreden was over de hoeveelheid Nederlandse natuur thans te zijn gedaald tot een minderheid.

De waardering van de hoeveelheden van verschillende typen natuur in Nederland vertoont verder grote overeenkomsten met de enquêteresultaten van 2001: ook toen ervoeren burgers agrarische natuur, water, recreatieterreinen en duinen als voldoende aanwezig, terwijl dit veel minder gold voor stadsnatuur.

Burgers in Nederland zijn aanzienlijk meer tevreden over de hoeveelheid natuur in de eigen woonomgeving dan over de hoeveelheid natuur in Nederland. Wederom bleek dat de tevredenheid over natuur in de woonomgeving toeneemt naarmate de grootte van de gemeente kleiner is. Een ruime meerderheid vindt de natuur in de eigen woonomgeving attractief om te bezoeken en toont zich tevreden over de hoeveelheid voorzieningen in de natuur (zij het dat lager opgeleiden hier vaker een tekort ervaren).

8.2.2 Waarderingen natuurbeleid

Een belangrijke verandering ten opzichte van 2001 is dat natuur als beleidsprioriteit voor burgers behoorlijk lijkt te zijn gedaald. Toen noemde 56% van de burgers 'natuur behouden' in een top vier van prioriteiten voor de overheid, terwijl in deze publieksenquête slechts 21% van de burgers van mening was dat natuur tot de vier hoogste prioriteiten van het overheidsbeleid behoort.

Voor het rijksnatuurbeleid hecht een ruime meerderheid van burgers belang aan de bescherming van bestaande natuurgebieden (95%), aan natuureducatie op scholen (88%) en aan de bescherming van zeldzame flora en fauna (87%). Daarnaast hecht ruim driekwart belang aan de aanleg van nieuwe natuurgebieden. Ten opzichte van 1996 en 2001 zijn de meningen van burgers over de bescherming van bestaande natuurgebieden en zeldzame flora en fauna nauwelijks veranderd.

Bij de stellingen over het belang van de Nederlandse natuur komt naar voren dat een absolute meerderheid van alle burgers het er *niet* mee eens is dat natuur te veel aandacht krijgt. Bijna de helft van de bevolking blijkt het *niet* eens te zijn met de stelling dat we ons te veel zorgen maken over de toekomst van de Nederlandse natuur. Daarnaast vindt bijna de helft van de respondenten dat alle natuurgebieden voor bezoekers toegankelijk moeten zijn. Lager opgeleiden blijken veel vaker dan hoger opgeleiden te vinden dat natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang. In vergelijking met autochtonen hebben ook allochtonen meer dikwijls deze mening. In de voorgaande MNP-studies waren de meningen van burgers over het belang van de Nederlandse natuur min of meer hetzelfde, al werd in 2001 wel iets meer ten gunste van natuur geantwoord.

Bij de afwegingen die burgers maken bij dilemma's rond sociaal-economische en natuurbelangen, springt in het oog dat burgers vooral in de richting van natuur kiezen als het om de eigen woonomgeving gaat. Vrouwen kiezen hier meer dan mannen in het voordeel van natuur.

Burgers zien mogelijkheden voor een bredere verdeling van verantwoordelijkheden richting projectontwikkelaars en camping- en horecaondernemers, maar er is ook een vrij grote groep van burgers die neutrale antwoorden geeft op stellingen over de rol van boeren, natuurorganisaties, rijksoverheid of gemeentelijke overheid. Voor deze respondenten kan gelden dat ze tevreden zijn over de status quo, maar er kan ook sprake zijn van onvoldoende inzicht om een oordeel te vellen (bijvoorbeeld als het gaat over hoeveel geld overheden uitgeven voor natuurbehoud). Een niet te verwaarlozen minderheid lijkt overigens van mening te zijn dat burgers al genoeg betalen voor natuur.

8.2.3 Natuurbetrokken activiteiten

Informatie over natuur verwerven burgers vooral via televisieprogramma's en daarnaast door erover te lezen in boeken en tijdschriften, internet te raadplegen en naar de dierentuin te gaan. Met name voor jongere leeftijdsgroepen geldt dat de decorfunctie van natuur ('er even tussenuit') een belangrijk motief vormt om natuur te bezoeken. Mensen van oudere leeftijd noemen vaker interesse voor het gebied of liefde voor de natuur. Voor allochtonen geldt dat ze in vergelijking met autochtonen over het geheel genomen minder actief zijn als natuurbezoekers en dat ze anderzijds vaker stadsparken opzoeken.

De helft van de burgers geeft aan fysieke en/of bestuurlijke natuurbetrokken activiteiten te ondernemen. Vooral laagdrempelige activiteiten dicht bij huis, zoals het plaatsen van

nestkastjes of het opruimen van afval van anderen, scoren hier hoog. Een voorzichtige conclusie is dat de groep die zich bezighoudt met meer georganiseerd vrijwilligerswerk ten behoeve van natuur zich in het laatste decennium lijkt te hebben verbreed: lager opgeleiden en jongeren lijken meer vertegenwoordigd.

Met name ouderen en hoger opgeleiden zijn lid van één of meerdere natuurorganisaties. Naast het betaalde lidmaatschap van natuurorganisaties en het geven van extra bedragen voor natuurbescherming, is de offerbereidheid voor natuur te vinden in de mate van duurzame consumptie. Het laatste beperkt zich evenwel vooral tot duurzame producten als FSC-hout en biologische producten.

Binnen het domein van politieke participatie blijkt men liever bij te dragen door iets te doen, dan door de portemonnee te trekken. Bijna driekwart zegt positief te staan tegenover het stemmen op een partij die natuur prioriteit geeft. In nog grotere getale geeft men aan deel te willen nemen aan activiteiten voor de aanleg van natuur in de omgeving of te willen protesten als een natuurgebied wordt bedreigd, doch slechts een marginaal percentage heeft dat in het laatste jaar ook werkelijk gedaan.

Ruim 40% van de burgers is bereid extra belasting te betalen voor natuur. Daarbij is men eerder bereid tot het betalen van extra gemeentebelasting dan het betalen van extra inkomstenbelasting; deze tendens zien we vooral bij gemeenten met minder dan 20.000 inwoners. Vergelijken we de gegevens van 2006 met 1996 met betrekking tot offerbereidheid, dan lijkt in 1996 de betalingsbereidheid wat groter te zijn geweest, terwijl in 2006 de protestbereidheid hoger scoort.

Wat betreft de deelname van burgers aan planvorming en –uitvoering met betrekking tot natuur in de eigen woonomgeving, komt naar voren dat men vooral via informatie of door mee te denken met de plannen in de eigen woonomgeving betrokken wil zijn. Vooral mensen van middelbare leeftijd (35-54 jaar) zijn politiek actief betrokken bij natuurbeleid.

8.3 Het groene hart van burgers: analyse

Om het draagvlak voor natuur en natuurbeleid nader te verklaren zijn twee aanvullende analyses gedaan: (1) een clusteranalyse op basis van het natuurbetrokken gedrag van burgers en (2) een analyse aan de hand van waardenoriëntaties van burgers volgens de WIN-segmentering.

Op basis van een clusteranalyse van natuurbetrokken activiteiten kunnen vier groepen van burgers worden onderscheiden.

- De *Actieven* (18%): ondernemen veel vrijwilligersactiviteiten, recreëren vaak in de natuur, informeren zich via diverse informatiebronnen; ze tonen hun betrokkenheid wel als consument, maar niet als belastingbetaler; wel in besluitvorming over hun omgeving maar niet in stemgedrag of politiek protest.
- De *Betrokkenen* (19%): trekken relatief vaker de portemonnee dan dat ze de handen uit de mouwen steken; ze zijn vaak lid van een natuurorganisatie en meer dan de andere groepen bereid om geld uit te geven voor natuur als consument en belastingbetaler.
- De *Gemiddelden* (37%): zijn best vaak in de natuur te vinden, maar nemen verder slechts gemiddeld deel aan andere natuuractiviteiten; wat hun algemene politieke betrokkenheid betreft zijn ze vergelijkbaar met de 'actieven'.

- De *Passieven* (26%): komen wel af en toe in de natuur, maar vertonen verder weinig andere natuurbetrokken activiteiten, behalve wellicht bereidheid tot protest wanneer natuur bedreigd wordt.

Vergelijking van deze clusters met de in de vorige paragraaf beschreven kenmerken levert de volgende inzichten op:

- De groepen die relatief meer bezig zijn met natuurbetrokken activiteiten - de 'actieven' en de 'betrokkenen' - hebben een breder cognitief natuurbeeld dan de andere groepen. Met andere woorden: niet zozeer een smal maar veeleer een breed beeld van natuur kenmerkt de burgers die zich meer dan gemiddeld inzetten voor natuur. De verbreding van natuur, ingezet in het natuurbeleidsplan uit 2000, lijkt dus positief aan te sluiten op de visie van de burgers die het meest participeren in natuur en natuurbeleid.
- Met name de groep van 'betrokkenen' steunt de hoofdlijnen van het huidige natuurbeleid. De groep van 'actieven' ondersteunt door haar activiteiten - vrijwilligerswerk en natuurbezoek - wel natuur, maar haar steun voor het beleid ligt dicht bij dat van de gemiddelden. Voor deze actieve groep is er dus een verschil tussen draagvlak voor natuur en draagvlak voor natuurbeleid; wel is er bij deze groep belangstelling voor besluitvorming over de eigen omgeving.
- De groep van 'passieven' kenmerkt zich doordat ze natuur niet als kwetsbaar zien, doordat ze relatief afwijzend staan tegenover beleid, of het nu gericht is op bescherming of recreatie, en doordat ze tenderen naar de opvatting dat burgers al genoeg betalen voor natuur. Deze combinatie maakt het niet eenvoudig deze groep te betrekken bij natuurbeleid.

Ook de toepassing van het WIN-model™ leverde een aantal nuttige inzichten op over de waardeoriëntaties van burgers in relatie tot natuur(beleid).

- Waardensegmenten (van het WIN-model™) die zich meer op anderen richten, met name 'Ruimdenkers', 'Geëngageerden' en 'Zorgzamen', lijken een sterker draagvlak te bieden voor natuurbeleid dan waardensegmenten die meer op zichzelf zijn gericht, maar het gaat hier niet om een absolute regel.
- Van de waardensegmenten die meer op zichzelf zijn gericht, hechten de 'Behoudenden' redelijk veel belang aan natuurbeleid en zijn ze ook in hogere mate dan 'Zakelijken' en 'Zorgzamen' bereid tot het betalen van extra belasting voor natuur.
- Het grootste waardensegment van 'Evenwichtigen', dat in het midden van de cirkel staat, lijkt inderdaad een middenpositie in te nemen wat betreft het draagvlak voor natuurbeleid. In algemene zin geldt overigens dat de verschillen in steun voor natuurbeleidsmaatregelen voor de meeste maatregelen niet erg groot zijn tussen de groepen.
- 'Luxezoekers', 'Genieters', 'Zakelijken' en 'Behoudenden', zijn moeilijk of lastig te bereiken door (communicatie van) de overheid. Procentueel gezien gaat het hier om bijna de helft van de totale Nederlandse bevolking.

Het op elkaar leggen van beide sociale segmenteringen (de vier gedragsclusters en de acht WIN-segmenten) bevestigde het patroon dat 'Ruimdenkers' en 'Geëngageerden' zich steeds aan de meest positieve kant van het draagvlakspectrum bevinden en 'Luxezoekers' en 'Genieters' aan de meest negatieve kant. Opvallend was wel dat het waardensegment van 'Zakelijken', dat in de WIN-analyse wat zwakker scoorde, een sterk aandeel kende van 'betrokkenen' en 'actieven'. Dit verrassende aandeel in natuurbetrokken gedrag maakt deze groep van 'Zakelijken' interessant in het kader van natuurbeleid waarin particuliere medeverantwoordelijkheid een belangrijke plaats inneemt.

De huidige gesteldheid van het groene hart van burgers laat in ieder geval één alarmerende ontwikkeling zien: in de rangorde die burgers aanleggen is natuur als beleidsprioriteit in de

laatste jaren fors gedaald. Enkele andere opvallende ontwikkelingen zijn de afgenomen tevredenheid van 'westelijke stedelingen' over de hoeveelheid natuur in Nederland, de afnemende verschillen in natuurpercepties tussen allochtonen en autochtonen en – al gaat het hier om een heel voorzichtige conclusie - de verbreding (van leeftijd en opleiding) die lijkt te hebben plaatsgevonden in het meer georganiseerde vrijwilligerswerk. Daarnaast valt op dat veel burgers worden gemotiveerd door 'natuurzaken' die dicht(er) bij hen staan. Illustratief hiervoor op het gebied van financiële offerbereidheid is de grotere bereidheid onder burgers om extra gemeentebelasting voor natuur te betalen in plaats van extra inkomstenbelasting ten behoeve van natuur. Een ander voorbeeld hiervan is de populariteit van 'laagdrempelige activiteiten' dichtbij huis, zoals het plaatsen van nestkastjes of voederplankjes of de aanleg van streekeigen beplanting.

8.4 Beleidsaanbevelingen

Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid, zoals dat uit dit en voorgaande onderzoeken naar voren komt, is een rijk geschakeerd geheel van burgers met diverse leefstijlen, motieven en interessen. Kennis van deze schakeringen in het draagvlak is van belang voor een overheid die de betrokkenheid van burgers bij natuur wil versterken en die effectief wil inspelen op mogelijkheden voor particuliere medeverantwoordelijkheid. Vergelijkbaar met bevindingen uit voorgaande jaren komt ook uit deze studie naar voren dat er een stevig of zelfs sterk draagvlak voor natuur bestaat maar dat dit niet altijd parallel loopt met het draagvlak voor natuurbeleid. Regelmatig lijkt er bij burgers een afstand te bestaan tot het rijksnatuurbeleid: dit beleid wordt dan verhoudingsgewijs niet of matig ondersteund of lijkt weinig bekend te zijn.

Door niet alleen opvattingen en activiteiten in kaart te brengen, maar ook specifieke groepen van burgers te onderscheiden, beoogde dit onderzoek bij te dragen aan het identificeren van doelgroepen en het formuleren van specifiek beleid - al moet niet uit het oog worden verloren dat ook de in dit onderzoek geconstrueerde groepen en segmenten een schematisering van de werkelijkheid zijn. De resultaten van het onderzoek brengen ons tot de volgende beleidsaanbevelingen:

- Een meerderheid van de Nederlandse burgers heeft 'hart' voor natuur en staat in het algemeen positief tegenover het natuurbeleid. Ook de inzet van het beleid in de richting van verbreding van natuur en meer participatie en medeverantwoordelijkheid vindt bij veel burgers weerklank. Dit kan geïnterpreteerd worden als positief resultaat van en steun in de rug voor het natuurbeleid van de afgelopen jaren. Dit neemt niet weg dat natuur minder prioriteit krijgt als maatschappelijk thema en natuurbeleid voor aanzienlijke groepen ver van hun bed ligt. Tegen die achtergrond lijken verdergaande beleidsinspanningen nodig. Natuureducatie op scholen, dat door een ruime meerderheid van burgers belangrijk wordt gevonden, is en blijft hier een kansrijk instrument om jongere generaties kennis te laten maken met natuur.
- Het is zinvol om bij allerlei laagdrempelige natuurbetrokken activiteiten, denk aan (betrokken) bezoekers van stadsparken maar bijvoorbeeld ook aan de aanleg van streekeigen beplanting, te (blijven) zoeken naar mogelijkheden voor creatieve en aansprekende voorlichting over het natuurbeleid dat in Nederland wordt gevoerd. Burgers die op dit vlak meer activiteiten ontplooiën zijn nog lang niet altijd burgers die het natuurbeleid ook 'automatisch' ondersteunen, maar de kans dat zij hiervoor openstaan, lijkt bij deze groep zeker aanwezig, vooral als er een duidelijke relatie is met de eigen omgeving.

- Er is een aanzienlijke groep van burgers die zich minder actief bezighoudt met natuuractiviteiten maar die wel betrokken is en ook redelijk goed geïnformeerd. Deze burgers lijken ook vaker bereid in financiële zin bij te dragen aan natuur en natuurbeleid. Ook hier liggen kansen om vormen van particuliere medeverantwoordelijkheid te versterken, waarbij men vooral moet denken aan het stimuleren van duurzaam beleggings- of consumptiegedrag. Voor een belangrijk deel van deze groep lijkt een zakelijke benadering daarbij geschikt. Wellicht kan zo'n benadering voor een groot deel (beter) worden georganiseerd en gedragen door private partijen die op dit vlak reeds actief zijn.
- Met name de groep van 'passieven' is lastig te bereiken in het natuurbeleid. Met een beleid van meer recreatievoorzieningen wordt niet zonder meer ingestemd, zeker niet als daarvoor betaald moet worden. Zowel stadsnatuur als natuurgebieden worden af en toe bezocht, zij het in mindere mate dan andere burgers dat doen. Daarbij heeft deze groep een iets hogere waardering voor netjes verzorgde natuur. Hier ligt wellicht een aanknopingspunt voor specifiek gericht beleid, maar de overweging kan ook zijn dat verdergaande beleidsinspanningen waarschijnlijk weinig zullen opleveren.

De volgende aanbevelingen hebben betrekking op beleidsondersteunend onderzoek

- Vergelijking met de resultaten van eerdere draagvlakonderzoeken werd bemoeilijkt doordat in de verschillende publieksenquêtes lang niet alle vragen op dezelfde wijze zijn gesteld. Daarom is in dit onderzoek vrij uitgebreid aandacht besteed aan verschillen en overeenkomsten met vragen uit eerder onderzoek. De aanbeveling is om in toekomstig onderzoek nauwkeurig aandacht te besteden aan dit aspect van vergelijkbaarheid in de tijd en de vragenlijst verder te optimaliseren. Door enquêtevragen bijvoorbeeld beter te laten aansluiten op de bevindingen van onze (explorerende) factoranalyses, kunnen onderliggende factoren beter worden gemeten.
- Beleid zou niet alleen gebaseerd moeten zijn op informatie over de omvang en representativiteit van bepaalde meningen of gedragingen van burgers, maar ook op kennis over de meer complexe waarderingsprocessen die daaraan ten grondslag liggen. Hoe komen bijvoorbeeld de soms ambivalente natuurbeelden van burgers die we tegenkwamen in deze publieksenquête tot stand? Wat is precies de betekenis van lokale verbanden en gemeenschappen bij natuurbetrokken activiteiten? Voor een beter begrip van dergelijke kwesties is het nodig de sociale context nader te bestuderen, bijvoorbeeld in de vorm van kwalitatieve casestudies of in de vorm van experimenteel onderzoek met vooraf geformuleerde hypotheses in gefingeerde contexten. Het advies is hier om naast publieksenquêtes als deze ook andere onderzoekssporen uit te zetten die een meer kwalitatief of experimenteel karakter hebben.

Literatuur

- Bakker, E. de en G. Overbeek (2005), *Van passiviteit naar passie: een rijkdom aan drijfveren voor natuurbeleid*, Den Haag: LEI, Wageningen UR.
- Baerselman, F. and et al. (1994), *Sturing op maat. Een andere benadering van milieu-problemen in de land- en tuindbouw*, Den Haag: Ministerie L.N.V.
- Beckers, T.A.M., E.W.F.P.M. Harkerink, E.J. van Ingen, M.A. Lampert, B. van der Lelij en R. van Ossenbruggen (2004), *Maatschappelijke waardering van duurzame ontwikkeling. Achtergrondrapport bij de duurzaamheidsverkenning*, Bilthoven: RIVM.
- Berends, H. & F.R. Veeneklaas (2003), *Mensen en natuur: kunnen we die relatie meten?*, Planbureaustudies nr. 7. Natuurplanbureau, Wageningen: vestiging Wageningen.
- Boer, de T.A. en R. Schulting (2002) *Zorgen voor natuur. Draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2001*, Wageningen: Alterra.
- Van Bommel, S., M.N.C. Aarts en E. Turnhout (2006), *Over betrokkenheid van burgers en hun perspectieven op natuur*, Rapport 21, Wageningen: WOt Natuur & Milieu
- Buijs, A.E. en C.M. Volker (1997), *Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid*, Wageningen: Staring Centrum.
- Buijs, A.E. en P. Filius (1998), *Natuurbeelden in de praktijk. De invloed van natuurbeelden en natuurrvisies op gedrag en mening over het beleid*, Wageningen: IBN-DLO.
- Buijs, A.E., F. Langers en S. de Vries (2006), *Een andere kijk op groen. Beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren*, Rapport 24, Wageningen: MNP, WOt Natuur & Milieu.
- Dagevos, J.C., J. Luttkik, M.M.M. Overbeek en A.E. Buijs (2000), *Tussen nu en straks, trends en hun effecten op de groene ruimte*, Den Haag: LEI, Wageningen UR.
- Douglas, M. en S. Ney (1998), *Missing persons. A critique of personhood in the social sciences*, Berkeley: University of California Press.
- Drenthen, M. en P. Kockelkoren, 'Het milieu van de filosofen. 20 jaar milieufilosofie in Nederland', *Filosofie & Praktijk*, 20 (4), p. 179-191.
- Dunlap, R. E., K.D. Van Liere, A.G. Mertig en R.E. Jones (2000), 'Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: a revised NEP scale', *Journal of Social Issues*, 56, 425-442.
- Elands, B. en K. van Koppen (2007), *Public awareness and participation. CBD indicator in the Netherlands*, Werkdocument 53-12, Wageningen: WOt Natuur & Milieu.
- Filius, P., A.E. Buijs en C.M. Goosen (2000), *Natuurbeleving door doelgroepen. Waarden en wensen van jagers, sportvissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers in het landschapsbeheer*, Wageningen: Alterra.
- Fishbein, M. en I. Azjen (1975), *Belief, Attitude, Intention and Behaviour: An Introduction to Theory and Research*, Reading: Addison-Wesley.
- Hair, J. F., R.E. Anderson, R.L. Tatham en R.L. Black (1995), *Multivariate data analysis: with readings*, (4th ed.) Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Hessing, E. (2003), *Het WIN-model™*, C0904 (Brochure), Amsterdam: TNS NIPO.
- Hessing, E. en S. Mulder (2007), *Het WIN-model™. Een segmentatie van de Nederlandse bevolking*, C0904 (Brochure), Amsterdam: TNS NIPO.
- Hofstede, G. (1998), *Allemaal andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen*, Amsterdam: Contact.

- Holbrook, M.B. (1999), *Consumer value. A framework for analysis and research*, London: Routledge.
- Keulartz, J., S. Swart en H. van der Windt (2000), *Natuurbeelden en natuurbeleid. Theoretische en empirische verkenningen*, Den Haag: NWO.
- Koppen, K. van (2002), *Echte Natuur. Een sociaaltheoretisch onderzoek naar natuurwaardering en natuurbescherming in de moderne samenleving* (dissertatie Wageningen), Wageningen.
- Koppen, K. van en G. Spaargaren (2004), 'Natuurgebruik; medeverantwoordelijkheid voor natuur via productie- en consumptieketens', in: Overbeek, G. en S. Lijmbach (red.), *Medeverantwoordelijkheid voor natuur*, Wageningen: Wageningen Academic Publishers p. 165-178.
- Meeusen, M.J.G., V. Beekman, R.P.M. de Graaff en S.M.A. de Kroon (2003), *Biologische waarden in tweevoud. Waarden als determinanten van communicatie en samenwerking in biologische voedselketens*, Den Haag: LEI, Wageningen UR
- Ministerie van LNV (2000), *Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota natuur, bos en landschap in de 21^e eeuw*, Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
- MNP (2007), *Natuurbalans 2007*, Bilthoven: Milieu- en Natuurplanbureau.
- Mulder, S., D. Verhue en M. Adriaansen (2005) *Wat is het milieu ons waard? De acceptatie van milieubeleid en milieumaatregelen*, TNS NIPO.
- Overbeek, G. en S. Lijmbach (red.) (2004), *Medeverantwoordelijkheid voor natuur*, Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
- Pine, J.B. en J.H. Gilmore (1999) *The experience economy: work is theatre and every business a stage*, Boston: Harvard Business School Press Boston.
- Reneman, D.D., M. Visser, E. Edelmann en B. Mors (1999), *Mensenwensen: de wensen van Nederlanders ten aanzien van natuur en groen in de leefomgeving*, Intomart, Hilversum en Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag
- Schultz, P.W. (2001), 'The structure of environmental concern: concern for self, other people, and the biosphere', *Journal of Environmental Psychology*, 21, 327-339.
- Schultz, P.W. en L.C. Zelezny (1999), 'Values as predictors of environmental attitudes: evidence for consistency across 14 countries', *Journal of Environmental Psychology*, 19, 255-265.
- Shove, E. (2003), *Comfort, cleanliness and convenience*, Oxford: Berg.
- Somers, N., S. van der Kroon en G. Overbeek (2004a), *Nieuwe natuurlijke partners: Partners voor het natuurbeleid?*, Den Haag: LEI, Wageningen UR
- Somers, N., S. van der Kroon en G. Overbeek (2004b), *Hoe vreemd is natuur in Nederland? Natuurbeelden van allochtonen*, Den Haag: LEI, Wageningen UR
- Spaargaren, G. (2001), *Milieuverandering en het alledaagse leven*, (inaugurele rede) Tilburg.
- Stern, P. C., T. Dietz en G.A. Guagnano (1998), A brief inventory of values, *Educational and Psychological Measurement*, 58 (6), 984-1001.
- Weele, C.N. van der, V. Beekman, M.M.M. Overbeek, S.L. Koole en C.W.M. Giesen (2003), *WAVE (Waarden in vergelijking)*, Den Haag: LEI, Wageningen UR
- Witt, A. de (2005), *Van vervreemding naar verantwoordelijkheid. Over jongeren en natuur*, Nijmegen: Radboud universiteit.
- Zweers, W. (1995), *Participeren aan de natuur. Ontwerp voor een ecologisering van het wereldbeeld*, Utrecht: Jan van Arkel.

Bijlage 1 Vragenlijst publieksenquête 2006

Toelichting op de vragenlijst: Bij iedere vraag hebben we hier ter informatie een tabel toegevoegd waarin beschreven staat hoe deze vraag zich verhoudt tot de gestelde vragen in de MNP-studies van 1996/1997 en 2001/2002. Er zijn hier drie classificaties: B = Beperkt overgenomen, A = Andere Formulering, N = Nieuwe toevoeging of vraag. Een kruis (X) wil zeggen dat de classificatie van toepassing is. Het kan zijn dat meerdere classificaties van toepassing zijn, bijvoorbeeld wanneer de items van een vraag uit een vorige studie beperkt zijn overgenomen en er daarnaast nieuwe items zijn toegevoegd. Volledigheidshalve staan in de tweede rij van de tabel, indien van toepassing, tussen haakjes de vraagnummers genoemd waaronder de betreffende vragen in de vorige studies zijn terug te vinden. In 1996 is gewerkt met twee vragenlijsten: eentje die is beantwoord via een telefonische enquête en een schriftelijke die respondenten zelf hebben ingevuld. Ook dit is in de tabel aangegeven: T = Telefonische enquête, S = Schriftelijke enquête.

Het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) wil graag uw mening over de natuur en het overheidsbeleid in Nederland weten. Daarom houdt het MNP elke vijf jaar een enquête onder de bevolking. Wij horen graag uw mening over een aantal zaken. Het is hierbij niet belangrijk of u veel van natuur weet of dat u er vaak komt.

1 | De rijksoverheid houdt zich met veel onderwerpen bezig. Welke VIER onderwerpen zouden volgens u de grootste prioriteit van de rijksoverheid moeten zijn?

1. Gezondheidszorg
2. Misdaad en terrorisme
3. Allochtonen
4. Milieu- en luchtvervuiling
5. Sociale zekerheid
6. Natuur
7. Onderwijs
8. Werkgelegenheid
9. Normen en waarden
10. Ouderen
0. Geen van deze

1997	2002	B	A	N
(S: 2, 7, 9)	X (1)	X	X	X
Vragen m.b.t. beleidsprioriteiten waren hier alleen gericht op mogelijke varianten in het natuurbeleid zelf en niet op een vergelijking met andere beleidsterreinen.	Vraag nagenoeg hetzelfde gesteld (men sprak hier bv. over beleidsterreinen i.p.v. onderwerpen). Items van toen beperkt overgenomen en anders geformuleerd: bv. 'Misdaad en terrorisme' i.p.v. 'De misdaad beschrijven', 'Werkgelegenheid' i.p.v. 'De werkeloosheid bestrijden', 'Normen en waarden' i.p.v. 'De Samenleving meer persoonlijk maken'. 'Geen van deze' was in 2002 'weet niet/geen opgave'.			
Nieuw zijn hier de items 'Allochtonen', 'Onderwijs' en 'Ouderen'.				

2 | *Natuur in Nederland is een breed begrip. Hieronder volgt een aantal voorbeelden van wat er in Nederland onder natuur kan worden verstaan. Kunt u per element aangeven in hoeverre u dit als echte natuur beschouwt.*

Ik vind

- Moerassen
- Maisvelden
- Vogels in de stad
- Zon, wind en wolken
- Onkruid tussen de tegels
- Stadsparken
- Overstromingen
- Katten en honden
- Koeien in de wei
- Spinnen
- Mensen

1. Helemaal geen natuur 5. Helemaal echte natuur

1997	2002	B	A	N
X (S: 1)	X (5)	X	X	X
Van de 35 items hier een beperkt aantal overgenomen, soms ook anders geformuleerd: bv. 'Zon, wind en wolken' i.p.v. de aparte items 'wind' en 'zon'.	Van de 18 items is er hier een beperkt aantal overgenomen, incl. items die t.o.v. 1997 nieuw zijn ('Overstromingen', 'Spinnen' en 'mensen').			
Nieuw zijn hier de items 'Onkruid tussen de tegels' (in 2002 was het 'Onkruid in de tuin'), 'Maisvelden' (in 1997 en 2002 werd in algemeen gevraagd naar 'akkers' en 'weilanden'). In 1997 waren 3 antwoordcategorieën aangegeven: 'Echte natuur', 'Beetje natuur' of 'Geen natuur'. In 2002 waren deze: 'Zeer typerend', 'Tamelijk typerend', 'Neutraal', 'Niet zo typerend' 'Helemaal niet zo typerend' of 'Weet niet/geen opgave'.				

3 | *Wat vindt u van de hoeveelheid natuur in geheel Nederland?*

De totale hoeveelheid natuur in Nederland vind ik:

- 0. Weet ik niet
- 1. Te weinig
- 2. Weinig
- 3. Voldoende
- 4. Ruim voldoende
- 5: Te veel

1997	2002	B	A	N
(T: 11)	X (9)		X	
Vraagstelling van 2002 is hier overgenomen. (In 1997 werd hier niet gevraagd naar natuur maar alleen naar natuurgebieden.) Antwoordcategorieën luiden in 2002 evenwel: 'weet niet/geen opgave', 'Heel weinig', 'Weinig', 'Neutraal', 'Veel' en 'Heel veel'.				

4 | *Natuur in Nederland komt voor in veel verschillende vormen zoals bos en hei, maar ook als stadspark. Kunt u per soort natuur aangeven of er naar uw mening te weinig, voldoende of te veel van in Nederland voorkomt?*

- Stadsparken, stadsbossen en plantsoenen
 Akkers en weilanden
 Bossen
 Heide
 Meren en plassen
 Duinen en zandverstuivingen
 Recreatieterreinen (speelweide, zwemplas, picknickplek, etc.)
 0. Weet ik niet
 1. Te weinig
 2. Weinig
 3. Voldoende
 4. Ruim voldoende
 5: Te veel

1997	2002	B	A	N
	X (11)		X	X
	Items overgenomen maar soms iets anders of beknopter geformuleerd: bv. 'Stadsparken, stadsbossen en plantsoenen' i.p.v. 'Stadsparken en stadspantsoenen', 'Meren en plassen' i.p.v. 'Meren, plassen en/of rivieren (inclusief oevers en uiterwaarden'.			
Nieuw is hier het item 'Duinen en zandverstuivingen'. Antwoordcategorieën luiden in 2002 evenwel: 'Weet niet/geen opgave', 'Heel weinig', 'Weinig', 'Neutraal', 'Veel' en 'Heel veel'.				

5 | *Wat vindt u van de hoeveelheid natuur/ groen in uw eigen woonomgeving?*

1. Te weinig
 2. Weinig
 3. Voldoende
 4. Ruim voldoende
 5: Te veel

1997	2002	B	A	N
(T: 12)	X (10)		X	
Vraagstelling van 2002 is hier overgenomen. (In 1997 werd hier niet gevraagd naar natuur maar alleen naar natuurgebieden.) Antwoordcategorieën luiden in 2002 evenwel: 'Weet niet/geen opgave', 'Heel weinig', 'Weinig', 'Neutraal', 'Veel' en 'Heel veel'.				

6 | *Wat vindt u van de hoeveelheid voorzieningen in de natuur in uw woonomgeving (zoals wandel- en fietspaden, informatiepanelen, bankjes en dergelijke)?*

1. Te weinig
 2. Weinig
 3. Voldoende
 4. Ruim voldoende
 5: Te veel

1997	2002	B	A	N
				X
Deze vraag is nieuw.				

7 | Hoe aantrekkelijk vindt u de natuur/het groen in uw eigen woonomgeving om te bezoeken?

1. Helemaal niet aantrekkelijk
2. Niet aantrekkelijk
3. Niet aantrekkelijk, niet onaantrekkelijk
4. Aantrekkelijk
5. Zeer aantrekkelijk

1997	2002	B	A	N
				X
Deze vraag is nieuw.				

8 | Hoe vaak bracht u in de afgelopen 12 maanden uw VRIJE TIJD door op de volgende plekken?

Stadsparken, stadsbossen en plantsoenen
 Natuurgebied (bos, heide, duinen, meren en plassen, etc.)

1. (Bijna) nooit
2. Een enkele keer
3. Regelmatig
4. Vaak
5. Zeer vaak \ (bijna) dagelijks

1997	2002	B	A	N
X (T: 2)			X	X
In 1997 werd hier alleen gevraagd naar het bezoek van bossen of natuurgebieden. Antwoordmogelijkheid bestond hier uit een cijfermatige schatting van het aantal bezoeken.	In 2002 is geen vraag gesteld naar natuurbezoek.			
Nieuw is de uitbreiding van de vraag naar het bezoek van stadsparken, stadsbossen en plantsoenen.				

9 | Er zijn verschillende redenen om de hiervoor genoemde plekken te bezoeken. Wilt u hieronder TWEE redenen aangeven die voor u het belangrijkste zijn.

1. Voor de gezelligheid, samen met anderen
2. Even ertussenuit, tot rust komen
3. Interesse voor gebied
4. Liefde voor de natuur
5. Fysiek actief zijn, sporten of voor avontuur
0. Geen van bovenstaande redenen

1997	2002	B	A	N
X (T: 3)		X	X	X
In 1997 werd hier alleen gevraagd naar de redenen m.b.t. het bezoek van bossen of natuurgebieden. Bij het antwoord kon men meerdere mogelijkheden aangeven en hoefde men niet te prioriteren. De 11 antwoordmogelijkheden van toen (waaronder naast 'fietsen', 'wandelen', 'vissen', 'spelen met de kinderen' bv. ook 'fotograferen' of 'zoeken van bessen, paddenstoelen etc.') zijn teruggebracht tot 5 meer algemene redenen.				
Nieuw is hier de uitbreiding van de vraag naar de redenen m.b.t. het bezoek van stadsparken, stadsbossen en plantsoenen alsook de prioritering van deze redenen.				

10 | Er zijn verschillende mogelijkheden om iets over natuur te weten te komen. Van welke mogelijkheden maakte u in de afgelopen 12 maanden gebruik? U kunt meer antwoorden geven.

1. Televisieprogramma of film over natuur bekeken
2. Tijdschrift/boek/artikel over natuur gelezen
3. Bezoekerscentrum in een natuurgebied bezocht
4. Boerderij met natuur bezocht
5. Deelgenomen aan natuurexcursie (met de boswachter, boer etc.)
6. Kinderboerderij, schooltuin of milieucentrum bezocht
7. Internet over natuur geraadpleegd
8. Dierentuin bezocht
0. Geen van deze

1997	2002	B	A	N
				X
Deze vraag is nieuw.				

11 | Bent u lid van een van de volgende natuurorganisaties? U kunt meer antwoorden geven.

1. Natuurmonumenten
2. Wereld Natuurfonds (WNF)
3. Vogelbescherming
4. Provinciaal landschap
5. Lokale natuur- of landschapsvereniging
6. Anders, namelijk
0. Geen van deze

1997	2002	B	A	N
X (T: 29)	X (14)		X	
Bij de mogelijke organisaties worden extra genoemd: Waddenvereniging, Greenpeace en IVN.	Hier is alleen in algemene zin gevraagd naar het lidmaatschap van een natuur- of milieuorganisatie (ja/nee).			

12 | Welke van de volgende activiteiten heeft u de afgelopen 12 maanden wel eens ondernomen? Wilt u al uw activiteiten noemen?

1. Onderhoud van natuur of landschap (bomen snoeien & knotten, bermbeheer, poelen schonen, houtwallen afzetten etc.)
2. Aanleg van streekeigen beplanting bij mijn huis
3. Plaatsen van nestkastjes, voederplankjes bij mijn huis
4. Weidevogelbescherming
5. Inventarisatie van dier- of plantsoorten, natuurstudie
6. Geven van natuureducatie, lezingen en rondleidingen
7. Bestuurlijk werk natuurorganisatie, buurtoverleg over groenbeheer
8. Actie voeren voor meer natuur of behoud van natuur
9. Sociale activiteiten in de natuur organiseren (scouting, zorg, reizen etc)
10. Afval van anderen in de natuur opruimen
11. Anders, namelijk.....
0. Geen van deze

1997	2002	B	A	N
X (S: 15a, 23b)	X (15, 16)		X	X
Antwoorditems van vorige studies overgenomen, soms in aangepaste of aangevulde vorm: bv. 'Actie voeren voor meer natuur of behoud van natuur (in afgelopen 12 maanden' i.p.v. 'Heeft u wel eens geprotesteerd tegen voorgenomen aantasting van een bestaand natuurgebied' (1997) of 'Vrijwilligerswerk gericht op politieke beïnvloeding voor de natuur' (2002). Antwoordcategorie 7 is bv. uitgebreid met 'buurtoverleg over groenbeheer'. Nieuw zijn hier de antwoordcategorieën 'Aanleg van streekeigen beplanting bij mijn huis', 'Sociale activiteiten in de natuur organiseren (scouting, zorg, reizen etc)' en 'Afval van anderen in de natuur opruimen'.				

13 | De overheid heeft als taak om natuur in Nederland te beschermen en te verbeteren. Hiertoe neemt zij verschillende maatregelen. Kunt u per maatregel aangeven in hoeverre u dit belangrijk vindt?

Ik vind

- Beschermen van bestaande natuurgebieden
- Aanleg nieuwe natuurgebieden
- Natuurgebieden met elkaar verbinden
- Beschermen van zeldzame planten, dieren en bijzondere gebieden
- Meer paden, bankjes, informatiepanelen en dergelijke
- Meer natuur in de stad (bv. parken en plantsoenen)
- Meer natuur op het platteland (bv. agrarische natuur)
- Natuureducatie op scholen

1. Helemaal niet belangrijk
2. Niet belangrijk
3. Niet belangrijk / niet onbelangrijk
4. Belangrijk
5. Zeer belangrijk
0. Weet ik niet

1997	2002	B	A	N
X (S: 4, 5, 6)	X (2, 3)	X	X	X
Hier werd naast de mening over de 'Bescherming van zeldzame soorten en bijzondere gebieden' ook gevraagd naar de meningen over een 'ongestoorde ontwikkeling van de natuur' en 'bevorderen van een zo groot mogelijke verscheidenheid in de natuur'	Hier is alleen gevraagd naar de meningen over het 'Beschermen van bestaande natuurgebieden' en de 'Aanleg van nieuwe natuurgebieden'			
Nieuw zijn hier de overige items. In 1997 en 2002 waren de antwoordcategorieën iets anders geformuleerd. 'Zeer onbelangrijk', 'Onbelangrijk', 'Belangrijk noch onbelangrijk', 'Belangrijk', 'Zeer belangrijk' of 'Weet niet/geen opgave.'				

14 | Natuur is vaak onderwerp van maatschappelijke discussie. Naast de behoefte aan natuur speelt ook de behoefte aan woningen en wegen. Hieronder staan een aantal discussies. Welke kant zou u kiezen? Graag per discussie uw keuze maken.

1. Meer groen in mijn gemeente	☐	4. Meer winkels in mijn gemeente
1. Meer parkeerplaatsen in mijn woonwijk	☐	4. Meer speelveldjes en bomen in mijn woonwijk
1. Files bestrijden door rekening rijden		4. Files bestrijden door extra wegen
1. Meer woningen in mijn gemeente		4. Aanleg nieuwe natuur in mijn gemeente
1. Kleinschalige landbouw met duurdere producten		4. Grootschalige landbouw met goedkopere producten

1997	2002	B	A	N
X (T: 19) (S: 8, 19)	X (4)		X	X
Ook in 1997 en 2002 zijn vragen gesteld waarin het ging om de afweging tussen natuur, economie, woningbouw en infrastructuur. Deze vragen zijn aangepast en omgezet in dilemma's waarin een kant moet worden gekozen.				

15 | Er zijn verschillende mogelijkheden om voor natuur te kiezen. Kunt u per item aangeven of u hier negatief of positief tegenover staat?

Ik vind

Meer inkomstenbelasting betalen voor natuur in Nederland
 Protest als een natuurgebied bedreigd wordt
 Stemmen op een politieke partij die natuur prioriteit geeft
 Deelname aan activiteiten voor de aanleg van natuur in mijn woonomgeving
 Meer gemeentebelasting betalen voor natuur in mijn gemeente

1. Negatief
2. Positief

1997	2002	B	A	N
X (T: 27) (S: 16, 18a, 18b)			X	X
Hier werd gevraagd naar de bereidheid tot protest bij een bedreigd natuurgebied en naar hoeveel extra belastinggeld men bereid zou zijn te betalen ter wille van natuur. Ook werd in ander verband gevraagd op welke politieke partij men stemde.	In 2002 zijn er geen specifieke vragen in deze richting gesteld.			

Nieuw is hier de differentiatie naar inkomstenbelasting en gemeentebelasting en de vraag naar de bereidheid tot 'Deelname aan activiteiten voor de aanleg van natuur in mijn woonomgeving'. In 1997 waren er bij de vragen meer antwoordcategorieën aangegeven, bv.: 'Zeer oneens', 'eens', 'eens noch oneens', 'zeer oneens' of 'weet niet/geen mening'.

16 | De volgende uitspraken gaan over het belang van Nederlandse natuur voor u. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet?

Al die aandacht voor natuur is overdreven
 We maken ons te veel zorgen over de toekomst van de natuur in Nederland
 De rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan natuurbehoud
 De natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang
 Mijn gemeente geeft genoeg geld uit aan natuurontwikkeling
 Alle natuurgebieden moeten toegankelijk zijn voor bezoekers
 Voor mooie natuur ga ik liever naar het buitenland
 Ik voel me persoonlijk verbonden met de natuur in mijn omgeving

1. Helemaal niet mee eens
2. Niet mee eens
3. Niet mee eens / niet mee oneens
4. Mee eens
5. Helemaal mee eens
0. Weet ik niet

1997	2002	B	A	N
X (T: 7)	X (7, 8)		X	X
Hier is alleen gevraagd in hoeverre men vindt dat in Nederland te veel aandacht wordt besteed aan het beschermen van natuur.	Hier zijn alleen de eerste vier stellingen voorgelegd, waarbij de derde stelling in algemene zin over 'de overheid' ging (en niet specifiek over de rijksoverheid).			
Nieuw zijn hier de laatste vier stellingen.				

17 | De volgende uitspraken gaan over hoe u met de natuur wilt omgaan. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet?

Dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd
 Hoe langer een natuurgebied door mensen met rust is gelaten, des te groter de waarde van het gebied
 In de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen
 De natuur is sterk genoeg om de hedendaagse vervuiling te overleven
 Ook in de stad zijn allerlei plekjes met natuur te vinden
 Bermen langs de weg moeten netjes gemaaid worden
 Hoogspanningsmasten en windmolens maken natuurgebieden minder waardevol
 Het in koude winters bijvoederen van wilde dieren vind ik niet nodig
 Bomen en struiken in natuurgebieden mogen worden gekapt om het aantal verschillende soorten planten en dieren te vergroten
 Om een gebied als natuur te bestempelen moet het een behoorlijke omvang hebben
 De natuur is minder kwetsbaar dan sommigen denken

1. Helemaal niet mee eens
2. Niet mee eens
3. Niet mee eens / niet mee oneens

4. Mee eens
 5. Helemaal mee eens
 0. Weet ik niet

1997	2002	B	A	N
X (T: 10) (S: 24)	X (6)	X	X	X
Hier is (in vragen die los van elkaar stonden) gevraagd naar wat men vindt van 'het laten liggen van omgewaaide bomen in natuurgebieden' en 'het bijvoederen van wild in strenge winters om verhongering te voorkomen'.	Van de 13 stellingen die toen zijn voorgelegd, zijn er 6 overgenomen, zij het soms in iets andere vorm: bv. 'Bermen langs de weg moeten netjes gemaaid worden' i.p.v. 'Van mij hoeven ze het gras in de wegbermen en langs sloten nooit te maaien.' Sommige stellingen zijn niet overgenomen, bv. 'Het verbouwen van gewassen en het houden van vee hoort bij de natuur' of 'Oude boerderijen met rieten daken passen goed in de natuur'			
Nieuw zijn de stellingen 'De natuur is sterk genoeg om de hedendaagse vervuiling te overleven', 'Bomen en struiken in natuurgebieden mogen worden gekapt om het aantal verschillende soorten planten en dieren te vergroten' en 'De natuur is minder kwetsbaar dan sommigen denken'. De antwoordcategorieën in 1997 en 2002 (ook ten opzichte van elkaar) iets anders geformuleerd. In 2002 luiden deze bv.: 'Helemaal niet mee eens', 'Grotendeels niet mee eens', 'Neutraal', 'Grotendeels mee eens', 'Helemaal mee eens' of 'Weet niet/ geen opgave'.				

18 | Mensen kunnen financieel bijdragen aan natuur. Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens het volgende gedaan:

1. Een extra bedrag gegeven voor natuurbescherming
2. Groen belegd
3. Producten gekocht die rekening houden met natuur (Eco-keurmerk, FSC-hout, duurzaam katoen, weidevogelmelk etc.)
4. Aan een adoptieactie meegedaan (kip, kalf, koe, akkerrand, boom, etc.)
5. Een certificaat voor bosaanplant aangekocht ter compensatie van de uitstoot van broeikasgassen door vliegvlagen (via Green Seat etc.)
6. Anders, namelijk
0. Geen van deze

1997	2002	B	A	N
				X
Dit is een nieuwe vraag.				

19 | De rijksoverheid wil andere partijen meer betrekken bij de natuur. De volgende uitspraken gaan over wie meer verantwoordelijkheid kan nemen. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet?

- Natuurorganisaties moeten meer met bewoners overleggen
- Boeren kunnen meer natuurbescherming van natuurorganisaties overnemen
- Campings en horeca die profiteren van natuur hoeven hier niet aan mee te betalen
- Projectontwikkelaars met bouwactiviteiten moeten eventuele schade aan natuur volledig vergoeden
- Gemeenten kunnen meer natuurbeleid van de rijksoverheid overnemen

Burgers doen al genoeg voor de natuur

De rijksoverheid moet andere partijen meer ruimte geven om het natuurbeleid in te vullen

1. Helemaal niet mee eens
2. Mee eens
3. Niet mee eens / niet mee oneens
4. Mee eens
5. Helemaal mee eens
0. Weet ik niet

1997	2002	B	A	N
X (T: 9, 13a-d)			X	X
Hiër is gevraagd naar de mate waarin men respectievelijk de overheid, de landbouw, het bedrijfsleven of individuele burgers verantwoordelijk acht voor het beschermen van natuur. Ook is gevraagd of men het er mee eens was aan bezoekers van een natuurgebied een kleine financiële bijdrage te vragen.	In 2002 is geen vraag m.b.t. medeverantwoordelijkheid gesteld.			
Nieuw is hier de omzetting van vragen in stellingen met een meer specifiek karakter.				

20 | De overheid wil burgers graag betrekken bij plannen en beslissingen die betrekking hebben op de natuur in hun woonomgeving. Welke mogelijkheid spreekt u het meeste aan?

1. Ik vind het niet nodig bij deze plannen betrokken te zijn.
2. Ik zou geïnformeerd willen worden over deze plannen
3. Ik zou willen meedenken over deze plannen in mijn woonomgeving
4. Ik zou willen meebeslissen over deze plannen
5. Ik zou willen meewerken aan het uitvoeren van deze plannen
6. Ik wil los van de overheid met andere bewoners werken aan natuur in mijn woonomgeving
0. Weet ik niet

1997	2002	B	A	N
				X
Dit is een nieuwe vraag.				

21 | Heeft u een of meer van de volgende huis- of hobbydieren?

1. Hond(en)
2. Paard(en), pony('s), ezel(s) of ander muilddier(en)
3. Kip(pen), (dwerg)hoenders of ander pluimvee (niet voor productiedoeleinden)
4. Kat(ten)
5. Konijn(en), hamster(s), cavia('s) of ander knaagdier
6. Vogel(s) in huis of volière
7. Ander huis- of hobbydier
0. Geen (van deze)

1997	2002	B	A	N
				X
Dit is een nieuwe vraag.				

Bijlage 2 Additionele tabellen en figuren

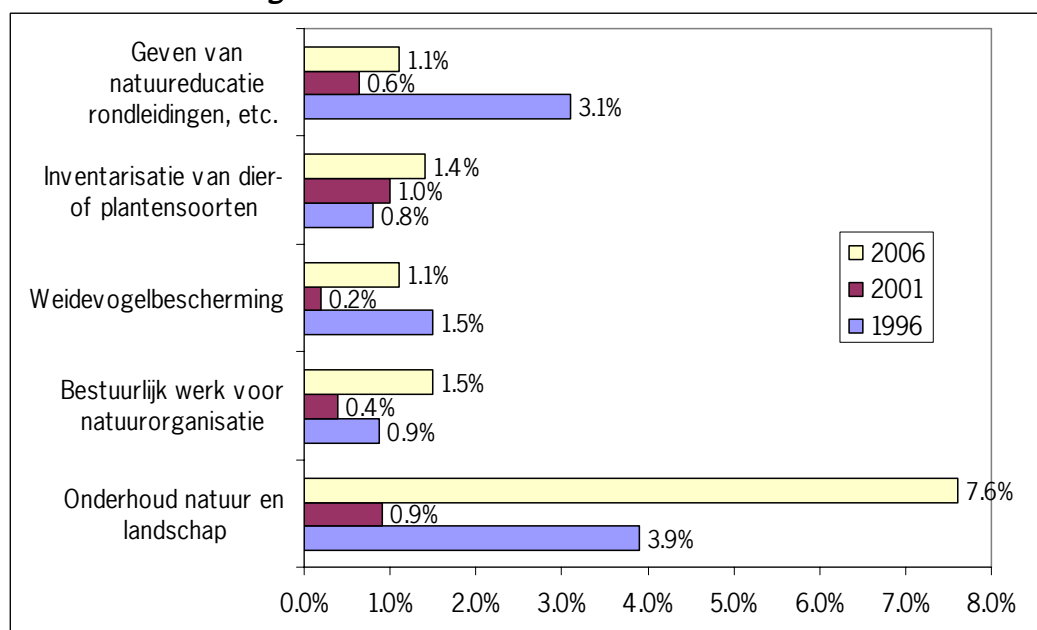
Toelichting: Voor geïnteresseerden hebben we in deze bijlage nog een aantal additionele tabellen en figuren opgenomen. Bij iedere tabel of figuur is de bijbehorende paragraaf aangegeven waarin naar deze additionele informatie wordt verwezen.

Par. 4.2: Beeld van natuur (cognitieve dimensie)

Tabel B.2.1 Vraag 2: Kunt u per element aangeven in hoeverre u dit als echte natuur beschouwt?

Kenmerken	(Helemaal) echte natuur	Neutraal	(Helemaal) geen echte natuur
Zon, wind en wolken	89%	9%	2%
Moerassen	83%	13%	4%
Koeien in de wei	71%	20%	9%
Overstromingen	70%	18%	12%
Vogels in de stad	68%	22%	10%
Spinnen	67%	21%	12%
Stadsparken	58%	26%	17%
Mensen	38%	38%	24%
Onkruid tussen tegels	35%	23%	42%
Maisvelden	32%	29%	39%
Katten en honden	31%	29%	40%

Par. 6.2: Bescherming

Figuur B2.1 Vergelijking vrijwilligersactiviteiten 1996, 2001 en 2006 (Bron: Buijs en Volker 1997 en De Boer en Schulting 2002 (SPSS-gegevens))

Toelichting 'Vergelijking vrijwilligersactiviteiten 1996, 2001 en 2006'

In de figuur wordt voor de verschillende jaren de participatie in natuuractiviteiten vergeleken die behoren tot meer georganiseerd vrijwilligerswerk. In 1996 verrichtte in totaal 10% (inclusief politieke beïnvloeding) vrijwilligerswerk voor natuur en landschap. In 2001 gaf slechts 3% (inclusief politieke beïnvloeding) aan dat te doen. Zoals in de hoofdtekst opgemerkt zijn de gegevens van de verschillende studies moeilijk vergelijkbaar. In 1996 werd, in tegenstelling tot 2001 en 2006, in afzonderlijke vragen gevraagd of men actief was op het vlak van 'het geven van lezingen over de natuur', 'het geven van excursies en rondleidingen door de natuur' en 'andere vormen van natuureducatie'. De scores op deze vragen uit de enquête van 1996 zijn bij elkaar opgeteld en dit zal waarschijnlijk geleid hebben tot dubbeltellingen die het opvallend hoge percentage voor 1996 voor 'natuureducatie, rondleidingen etc.' kunnen verklaren. Verder is in 2006 gevraagd naar bestuurlijk werk voor een natuurorganisatie/buurtoverleg groenbeheer, terwijl in 1996 en 2001 alleen naar het eerste is gevraagd. Hoewel de percentages voor de drie jaren relatief laag zijn, is de lage score van 2001 opvallend.

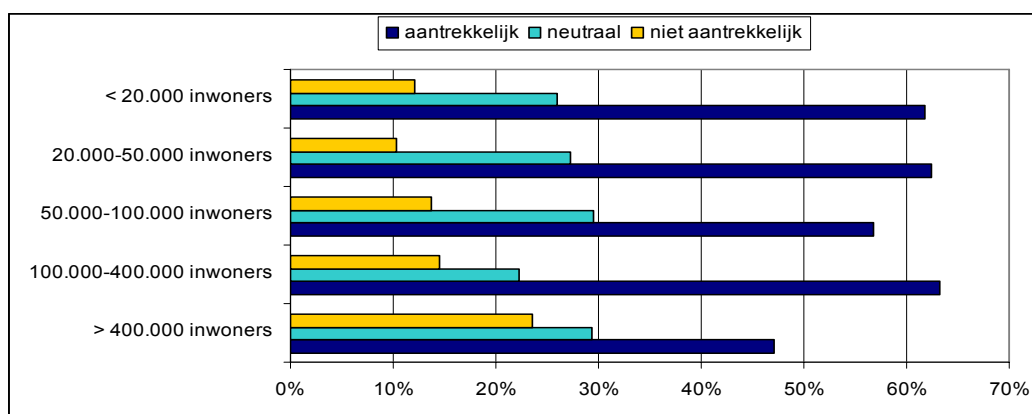
Met uitzondering van de inventarisatieactiviteiten, die een gestage stijgende lijn laten zien, is er bij geen van de activiteiten een trend te ontdekken. Het percentage voor onderhoudsactiviteiten van natuur en landschap is vooral ten opzichte van 2001 sterk gestegen. De percentages voor weidevogelbescherming, bestuurlijk werk en inventarisatie blijken voor 1996 en 2006 redelijk met elkaar overeen te stemmen.

Par. 6.4: Beslissersdomein (politieke participatie)

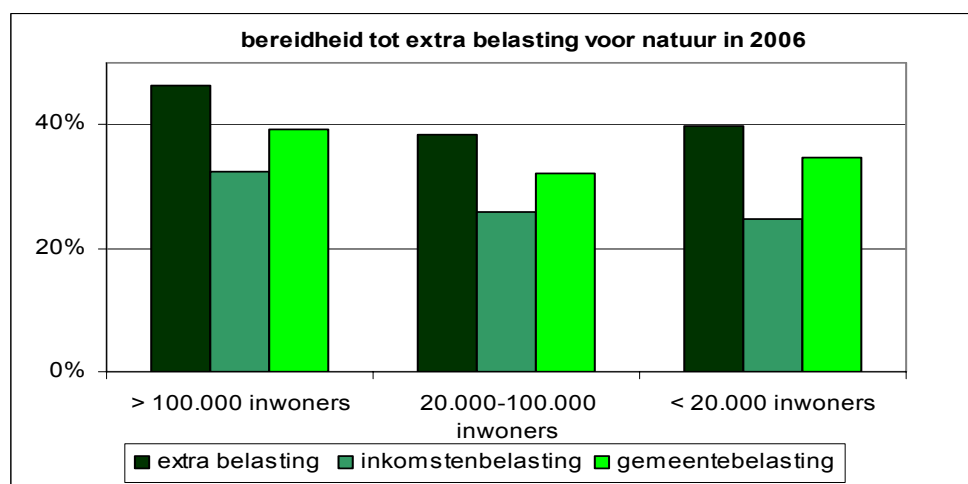
Tabel B2.2 Vraag 15: Politieke betrokkenheid bij natuur

Mogelijkheid om voor natuur te kiezen	% dat er positief tegenover staat
Protest als een natuurgebied bedreigd wordt	86%
Deelname aan activiteiten voor de aanleg van natuur in mijn woonomgeving	76%
Stemmen op een politieke partij die natuur prioriteit geeft	73%
Meer gemeentebelasting betalen voor natuur in mijn gemeente	35%
Meer inkomstenbelasting betalen voor natuur in Nederland	28%

Par. 7.3: Invloed van sociaal-demografische kenmerken

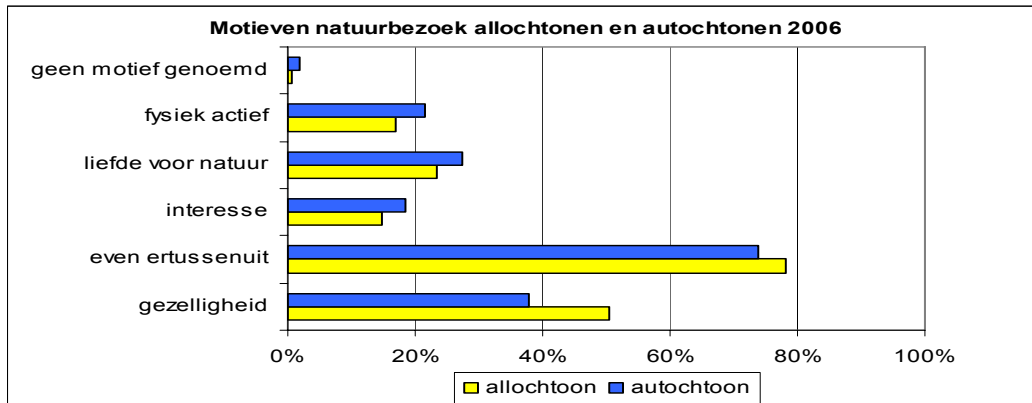
Figuur B2.2 waardering natuur in eigen woonomgeving 2006

Figuur B2.3 Bereidheid extra belasting te betalen voor natuur 2006

Tabel B2.3 Natuurbezoek autochtonen en allochtonen.

	allochtoon	autochtoon	totaal
bezoeker	52%	67%	65%
van stadspark	38%	36%	36%
van natuurgebied	39%	56%	54%

Figuur B2.4 Motieven natuurbezoek allochtonen en autochtonen

Par. '7.4: De invloed van waardeoriëntaties

Tabel B2.4 Kruistabel WIN-segmenten vs. clusters natuurbetrokken activiteiten.

			4-clusters				Total
			1 actieven	2 gemidd.	3 betrokk.	4 passieven	
WIN-segmenten	Zorgzamen	Count	42	72	37	50	201
		% within WIN-segmenten	20.9%	35.8%	18.4%	24.9%	100.0%
		% within 4-clusters	16.0%	13.5%	13.8%	13.5%	14.0%
	Behoudenden	Count	41	105	44	60	250
		% within WIN-segmenten	16.4%	42.0%	17.6%	24.0%	100.0%
		% within 4-clusters	15.6%	19.7%	16.4%	16.2%	17.4%
	Genieters	Count	19	55	17	63	154
		% within WIN-segmenten	12.3%	35.7%	11.0%	40.9%	100.0%
		% within 4-clusters	7.2%	10.3%	6.3%	17.0%	10.7%
	Evenwichtigen	Count	51	135	56	83	325
		% within WIN-segmenten	15.7%	41.5%	17.2%	25.5%	100.0%
		% within 4-clusters	19.4%	25.4%	20.9%	22.4%	22.7%
	Luxezoekers	Count	23	58	14	56	151
		% within WIN-segmenten	15.2%	38.4%	9.3%	37.1%	100.0%
		% within 4-clusters	8.7%	10.9%	5.2%	15.1%	10.5%
	Zakelijken	Count	24	35	20	31	110
		% within WIN-segmenten	21.8%	31.8%	18.2%	28.2%	100.0%
		% within 4-clusters	9.1%	6.6%	7.5%	8.4%	7.7%
	Ruimdenkers	Count	24	22	40	11	97
		% within WIN-segmenten	24.7%	22.7%	41.2%	11.3%	100.0%
		% within 4-clusters	9.1%	4.1%	14.9%	3.0%	6.8%
	Geëngageerden	Count	39	50	40	17	146
		% within WIN-segmenten	26.7%	34.2%	27.4%	11.6%	100.0%
		% within 4-clusters	14.8%	9.4%	14.9%	4.6%	10.2%
Total		Count	263	532	268	371	1434
		% within WIN-segmenten	18.3%	37.1%	18.7%	25.9%	100.0%
		% within 4-clusters	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Nota bene: In figuur 7.2 van par. 7.4.4 zijn weergegeven de % within WIN-segmenten.

Tabel B2.5 'Ik voel me persoonlijke verbonden met de natuur in mijn omgeving'

	weet niet	(helemaal) niet eens	niet eens/niet oneens	(helemaal) eens
Ruimdenkers	0%	8%	20%	71%
Geëngageerden	1%	7%	30%	61%
Zakelijken	1%	12%	30%	57%
Zorgzamen	0%	9%	38%	52%
Evenwichtigen	2%	11%	40%	48%
Behoudenden	1%	13%	43%	42%
Luxezoekers	1%	20%	46%	34%
Genieters	1%	20%	46%	32%

Tabel B2.6 'Al die aandacht voor natuur is overdreven'

	weet niet	(helemaal) niet eens	niet eens/niet oneens	(helemaal) eens
Ruimdenkers	1%	77%	20%	1%
Geëngageerden	0%	83%	12%	5%
Zakelijken	0%	70%	19%	11%
Zorgzamen	0%	69%	25%	6%
Evenwichtigen	2%	64%	28%	6%
Behoudenden	1%	65%	24%	10%
Luxezoekers	1%	55%	34%	10%
Genieters	1%	58%	35%	6%

Tabel B2.7 'Natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang'

	weet niet	(helemaal) niet eens	niet eens/niet oneens	(helemaal) eens
Ruimdenkers	2%	51%	31%	16%
Geëngageerden	1%	47%	32%	21%
Zakelijken	2%	24%	40%	35%
Zorgzamen	2%	39%	33%	26%
Evenwichtigen	2%	34%	37%	26%
Behoudenden	3%	26%	39%	31%
Luxezoekers	3%	22%	39%	35%
Genieters	4%	24%	34%	38%

Bijlage 3 Factor- en cluster-analyses

Factor Analysis 1: Cognitieve natuurbeelden

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.744
Bartlett's Test of Approx. Chi-Square Sphericity	2236.263
df	45
Sig.	.000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.750	27.500	27.500	2.350	23.499	23.499
2	1.577	15.769	43.269	1.977	19.771	43.269
3	.998	9.979	53.248			
etc.						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix(a)

	Component	
	1	2
Q20: Ik vind moerassen...	.625	
Q20: Ik vind maïsvelden...		.647
Q20: Ik vind vogels in de stad...	.312	.522
Q20: Ik vind onkruid tussen de tegels...	.641	.161
Q20: Ik vind stadsparken...	-.204	.669
Q20: Ik vind katten en honden...	.285	.545
Q20: Ik vind koeien in de wei...	.165	.664
Q20: Ik vind zon, wind en wolken...	.549	.229
Q20: Ik vind spinnen...	.739	
Q20: Ik vind overstromingen...	.675	

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a Rotation converged in 3 iterations.

Factor Analysis 2: Normatieve natuurbeelden

Hercodering: Weet niet = Niet eens, niet oneens

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.611
Bartlett's Test of Approx. Chi-Square Sphericity	1382.891
df	55
Sig.	.000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1.944	17.675	17.675	1.651	15.011	15.011
2	1.578	14.348	32.023	1.641	14.915	29.925
3	1.382	12.562	44.584	1.555	14.139	44.064
4	1.075	9.773	54.358	1.132	10.294	54.358
5	.907	8.245	62.603			
etc.						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix(a)

	Component			
	1	2	3	4
Q170: Dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd			.796	
Q170: Hoe langer een natuurgebied door mensen met rust is gelaten, des te groter de waarde van het gebied	.639			
Q170: In de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen	.718	-.165		.168
Q170: De natuur is sterk genoeg om de hedendaagse vervuiling te overleven	-.128	.761	.111	
Q170: Ook in de stad zijn allerlei plekjes met natuur te vinden	-.203	.171	-.284	.597
Q170: Bermen langs de weg moeten netjes gemaaid worden			.749	
Q170: Hoogspanningsmasten en windmolens maken natuurgebieden minder waardevol	.601			
Q170: Het in koude winters bijvoederen van wilde dieren vind ik niet nodig		.523	-.421	
Q170: Bomen en struiken in natuurgebieden mogen worden gekapt om het aantal verschillende soorten planten en dieren te vergroten	.160		.126	.812
Q170: Om een gebied als natuur te bestempelen moet het een behoorlijke omvang hebben	.502	.374	.262	-.216
Q170: De natuur is minder kwetsbaar dan sommigen denken	-.165	.760		.132

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. a Rotation converged in 5 iterations.

Factor Analysis 3: Opvattingen natuurbeleid

Samenhang in opvattingen over natuurbeleid, geanalyseerd aan de hand van factoranalyse

Maatregelen in het natuurbeleid	'gericht op natuurbescherming'*	'gericht op groene recreatie'*
Beschermen van bestaande natuurgebieden	0,806	
Beschermen van zeldzame planten, dieren en gebieden	0,769	
Natuurgebieden met elkaar verbinden	0,614	
Natuureducatie op scholen	0,562	
Aanleg nieuwe natuurgebieden	0,663	0,347
Meer natuur op het platteland	0,445	0,471
Meer fiets-, wandel- en ruitersporen, bankjes, informatiepanelen		0,885
Meer natuur in de stad		0,606

* Waarden < 0,3 zijn niet weergegeven.

Hercodering: Weet niet = Niet belangrijk, niet onbelangrijk

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.838
Bartlett's Test of Approx. Chi-Square Sphericity	2520.388
df	28
Sig.	.000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.188	39.847	39.847	2.608	32.601	32.601
2	1.010	12.621	52.468	1.589	19.867	52.468
3	.817	10.212	62.680			
etc.						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix(a)

	Component	
	1	2
Q130: Ik vind het beschermen van bestaande natuurgebieden...	.800	
Q130: Ik vind de aanleg van nieuwe natuurgebieden...	.643	.357
Q130: Ik vind natuurgebieden met elkaar verbinden...	.610	.231
Q130: Ik vind het beschermen van zeldzame planten, dieren en bijzondere gebieden...	.752	
Q130: Ik vind meer paden, bankjes, informatiepanelen en dergelijke...		.869
Q130: Ik vind meer natuur in de stad (bv. parken en plantsoenen)...	.280	.640
Q130: Ik vind meer natuur op het platteland (bv. agrarische natuur)...	.459	.441
Q130: Ik vind natuureducatie op scholen...	.572	.196

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

Clusteranalyse

1 = actieven
2 = gemiddelden
3 = betrokkenen
4 = passieven

Multiple comparisons 1: Factorscores cognitieve natuurbeelden voor de vier clusters

REGR factor score 1 (autonome natuur) for analysis 1

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05		
		1	2	3
4	384	-.3088765		
2	550		-.0228169	
1	270		.1681979	.1681979
3	281			.3051405
Sig.		1.000	.052	.258

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

REGR factor score 2 (mensafhankelijke natuur) for analysis 1

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05	
		1	2
4	384	-.1409631	
2	550	-.0564071	
3	281		.1467646
1	270		.1626404
Sig.		.681	.997

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Multiple comparisons 2: Factorscores normatieve natuurbeelden voor de vier clusters

REGR factor score 1 (ongerepte natuur) for analysis 2

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05	
		1	2
4	384	- .2354130	
1	270		.0510412
3	281		.0656462
2	550		.1057653
Sig.		1.000	.888

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

REGR factor score 2 (robuuste natuur) for analysis 2

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05	
		1	2
3	281	- .1930132	
1	270	- .0797031	
2	550	- .0447687	
4	384		.2614045
Sig.		.202	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

REGR factor score 3 (geordende natuur) for analysis 2

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05			
		1	2	3	4
3	281	- .4938397			
1	270		- .1317666		
2	550			.0895665	
4	384				.3257405
Sig.		1.000	1.000	1.000	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

REGR factor score 4 (diverse natuur) for analysis 2

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05		
		1	2	3
4	384	-.1722954		
2	550	-.0402833	-.0402833	
1	270		.1261666	.1261666
3	281			.1930685
Sig.		.303	.125	.814

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Multiple comparisons 3: Factorscores waardering natuurbeleid voor de vier clusters

REGR factor score 1 (gericht op natuurbescherming) for analysis 3

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05		
		1	2	3
4	384	-.6685878		
2	550		.0802915	
1	270		.2089270	
3	281			.5557548
Sig.		1.000	.245	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

REGR factor score 2 (gericht op groene recreatie) for analysis 3

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05	
		1	2
4	384	-.2427531	
2	550		.0700873
1	270		.0916662
3	281		.1064743
Sig.		1.000	.963

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Multiple comparisons 4: Factorscores verantwoordelijkheid natuur voor de vier clusters

REGR factor score 1 (meer gedeelde verantwoordelijkheid) for analysis 4
REGR factor score 1 for analysis 4

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05	
		1	2
4	384	-.1336902	
2	550	-.0213572	-.0213572
3	281		.0894914
1	270		.1405050
Sig.		.453	.145

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

REGR factor score 2 (burgers betalen al genoeg) for analysis 4

Tukey HSD

4-clusters	N	Subset for alpha = .05		
		1	2	3
3	281	-.3673201		
1	270		-.1435020	
2	550		-.0134583	
4	384			.3889701
Sig.		1.000	.293	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a Uses Harmonic Mean Sample Size = 342.326.

b The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Kenmerken van de 4 clusters op basis van natuurbetrokken activiteiten

Cluster Number of Case		aantal lidmaatschappen (Vr. 11, som)	aantal vrijwilligersactiviteiten (Vr. 12, som zonder actievoeren)	hoe vaak afgelopen 12 maanden in stadsnatuur (Vr. 8, 1=nooit ...5=bijna dagelijks)	hoe vaak afgelopen 12 maanden in nat.-gebieden (Vr. 8, 1=nooit ...5=bijna dagelijks)	aantal vormen consumentenbetaling voor natuur (Vr. 18, som)	aantal infobronnen behalve TV (Vr. 10, som zonder TV)	meer inkomstenbelasting betalen (Vr. 15, neg=1/pos=2)	protest als natuur bedreigd wordt (Vr. 15, neg=1/pos=2)	stemmen op partij die natuur prioriteert (Vr. 15, neg=1/pos=2)	deelname aanleg natuur in omgeving (Vr. 15, neg=1/pos=2)	meer gemeentebelaasting betalen (Vr. 15, neg=1/pos=2)	betrokkenheid besluitvorming (Vr. 20, 1=niet ... 6=zelf)
1 actieven	Mean	.437	2.17	2.74	3.27	1.0778	2.6370	1.16	1.83	1.75	1.83	1.22	3.09
	N	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270
	Std. Deviation	.7016	1.271	1.071	.865	.78878	1.22312	.363	.373	.435	.373	.417	1.258
2 gemiddelden	Mean	.227	.45	2.10	2.43	.3673	1.1364	1.27	1.97	1.88	1.92	1.37	2.57
	N	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550
	Std. Deviation	.4914	.677	.867	.799	.53953	.93775	.447	.183	.327	.269	.484	1.171
3 betrokkenen	Mean	1.043	.99	2.63	3.01	1.4769	2.3274	1.77	1.98	1.98	1.97	1.85	2.74
	N	281	281	281	281	281	281	281	281	281	281	281	281
	Std. Deviation	1.0098	.922	.948	.876	.77483	1.22748	.425	.145	.132	.176	.354	1.022
4 passieven	Mean	.193	.37	1.85	2.25	.2396	.8464	1.02	1.65	1.35	1.36	1.04	1.32
	N	384	384	384	384	384	384	384	384	384	384	384	384
	Std. Deviation	.4841	.638	.829	.886	.50054	.87306	.143	.476	.476	.482	.194	.998
Total	Mean	.411	.84	2.25	2.65	.6734	1.5596	1.28	1.86	1.74	1.77	1.35	2.37
	N	1485	1485	1485	1485	1485	1485	1485	1485	1485	1485	1485	1485
	Std. Deviation	.7294	1.082	.976	.934	.79613	1.26427	.449	.344	.441	.421	.477	1.291

Toelichting tabel: De clusteranalyse is uitgevoerd op basis van de weergegeven variabelen. Het domein van natuurbeschermingsactiviteiten wordt gerepresenteerd door de variabelen lidmaatschappen en vrijwilligersactiviteiten. Het domein van natuurgebruiksactiviteiten wordt gepresenteerd door de variabelen bezoek aan stadsnatuur, bezoek aan natuurgebieden, aantal vormen van consumentenbetaling en aantal informatiebronnen. Het domein van politieke activiteiten wordt gepresenteerd door de antwoorden op Vraag 15, die werden geaggregeerd tot één variabele voor politieke activiteit, en de variabele gewenste betrokkenheid in besluitvorming.

Correlaties tussen sociaal-demografische kenmerken en factorscores
(Spearman's rho)

		Land van herkomst (zelf of ouders) autocht. = 1 allocht. = 2	Leeftijd	Opleidings- niveau van 1 = po-lbo tot 6 = wo-doct.	Geslacht man = 1 vrouw = 2
Aantal cases	N	1485	1485	1469	1485
Onderlinge correlaties sociaal-demografie					
Herkomst (allocht.)	Correlation Coefficient	1.000			
	Sig. (2-tailed)	.			
Leeftijd	Correlation Coefficient	-.015	1.000		
	Sig. (2-tailed)	.564	.		
Opleidingsniveau	Correlation Coefficient	.080(**)	-.218(**)	1.000	
	Sig. (2-tailed)	.002	.000	.	
Geslacht (vrouw)	Correlation Coefficient	-.033	-.022	-.116(**)	1.000
	Sig. (2-tailed)	.198	.394	.000	.
Correlaties met factorscores					
Cognitief natuurbeeld autonome natuur	Correlation Coefficient	-.035	.078(**)	.097(**)	-.014
	Sig. (2-tailed)	.177	.003	.000	.601
Cognitief natuurbeeld mens-afhankelijke n.	Correlation Coefficient	-.002	.004	-.101(**)	.134(**)
	Sig. (2-tailed)	.944	.866	.000	.000
Normatief natuurbeeld ongerepte natuur	Correlation Coefficient	.014	.054(*)	-.086(**)	-.046
	Sig. (2-tailed)	.584	.038	.001	.079
Normatief natuurbeeld robuuste natuur	Correlation Coefficient	-.037	.083(**)	.008	-.100(**)
	Sig. (2-tailed)	.159	.001	.753	.000
Normatief natuurbeeld geordende natuur	Correlation Coefficient	.086(**)	-.098(**)	-.246(**)	.046
	Sig. (2-tailed)	.001	.000	.000	.075
Waardering beleid beschermingsgericht	Correlation Coefficient	-.023	.042	.040	.010
	Sig. (2-tailed)	.367	.107	.122	.711
Waardering beleid voorzieningengericht	Correlation Coefficient	.087(**)	.099(**)	-.115(**)	.107(**)
	Sig. (2-tailed)	.001	.000	.000	.000
Verantwoordelijkheid meer gedeeld	Correlation Coefficient	.030	.025	-.033	-.034
	Sig. (2-tailed)	.255	.334	.204	.187
Verantwoordelijkheid we betalen genoeg	Correlation Coefficient	-.002	-.088(**)	-.076(**)	-.012
	Sig. (2-tailed)	.927	.001	.004	.631

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

WOt-onderzoek

Verschenen documenten in de reeks Rapporten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu – vanaf september 2005

WOt-rapporten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu te Wageningen. T 0317 – 47 78 44; F 0317 – 42 49 88; E info.wnm@wur.nl
WOt-rapporten zijn ook te downloaden via de WOt-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

- 1 *Wamelink, G.W.W., J.G.M. van der Grefst-van Rossum & R. Jochem (2005).* Gevoeligheid van LARCH op vegetatieverandering gesimuleerd door SUMO
- 2 *Broek, J.A. van den (2005).* Sturing van stikstof- en fosforverliezen in de Nederlandse landbouw: een nieuw mestbeleid voor 2030
- 3 *Schrijver, R.A.M., R.A. Groeneveld, T.J. de Koeijer & P.B.M. Berentsen (2005).* Potenties bij melkveebedrijven voor deelname aan de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer
- 4 *Henkens, R.J.H.G., S. de Vries, R. Jochem, R. Pouwels & M.J.S.M. Reijnen, (2005).* Effect van recreatie op broedvogels op landelijk niveau; Ontwikkeling van het recreatiemodel FORVISITS 2.0 en koppeling met LARCH 4.1
- 5 *Ehlert, P.A.I. (2005).* Toepassing van de basisvruchtbenadering op fosfaat van compost; Advies
- 6 *Veeneklaas, F.R., J.L.M. Donders & I.E. Salverda (2006).* Verrommeling in Nederland
- 7 *Kistenkas, F.H. & W. Kuindersma (2005).* Soorten en gebieden; Het groene milieurecht in 2005
- 8 *Wamelink, G.W.W. & J.J. de Jong (2005).* Kansen voor natuur in het veenweidegebied; Een modeltoepassing van SMART2-SUMO2, MOVE3 en BIODIV
- 9 *Runhaar, J., J. Clement, P.C. Jansen, S.M. Hennekens, E.J. Weeda, W. Wamelink, E.P.A.G. Schouwenberg (2005).* Hotspots floristische biodiversiteit
- 10 *Cate, B. ten, H. Houweling, J. Tersteeg & I. Verstegen (Samenstelling) (2005).* Krijgt het landschap de ruimte? – Over ontwikkelen en identiteit
- 11 *Selnes, T.A., F.G. Boonstra & M.J. Bogaardt (2005).* Congruentie van natuurbeleid tussen bestuurslagen
- 12 *Leneman, H., J. Vader, E. J. Bos en M.A.H.J. van Bavel (2006).* Groene initiatieven in de aanbidding. Kansen en knelpunten van publieke en private financiering
- 13 *Kros, J. P. Groenendijk, J.P. Mol-Dijkstra, H.P. Oosterom, G.W.W. Wamelink (2005).* Vergelijking van SMART2SUMO en STONE in relatie tot de modellering van de effecten van landgebruikverandering op de nutriëntenbeschikbaarheid
- 14 *Brouwer, F.M, H. Leneman & R.G. Groeneveld (2007).* The international policy dimension of sustainability in Dutch agriculture
- 15 *Vreke, J., R.I. van Dam & F.H. Kistenkas (2005).* Provinciaal instrumentarium voor groenrealisatie
- 16 *Dobben, H.F. van, G.W.W. Wamelink & R.M.A. Wegman (2005).* Schatting van de beschikbaarheid van nutriënten uit de productie en soortensamenstelling van de vegetatie. Een verkennende studie
- 17 *Groeneveld, R.A. & D.A.E. Dirks (2006).* Bedrijfseconomische effecten van agrarisch natuurbeheer op melkveebedrijven; Perceptie van deelnemers aan de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer
- 18 *Hubeek, F.B., F.A. Geerling-Eiff, S.M.A. van der Kroon, J. Vader & A.E.J. Wals (2006).* Van adoptiekip tot duurzame stadswijk; Natuur- en milieueducatie in de praktijk
- 19 *Kuindersma, W., F.G. Boonstra, S. de Boer, A.L. Gerritsen, M. Pleijte & T.A. Selnes (2006).* Evalueren in interactie. De mogelijkheden van lerende evaluaties voor het Milieu- en Natuurplanbureau
- 20 *Koeijer, T.J. de, K.H.M. van Bommel, M.L.P. van Esbroek, R.A. Groeneveld, A. van Hinsberg, M.J.S.M. Reijnen & M.N. van Wijk (2006).* Methodiekontwikkeling kosteneffectiviteit van het natuurbeleid. De realisatie van het natuurdoel 'Natte Heide'
- 21 *Bommel, S. van, N.A. Aarts & E. Turnhout (2006).* Over betrokkenheid van burgers en hun perspectieven op natuur
- 22 *Vries, S. de & Boer, T.A. de, (2006).* Toegankelijkheid agrarisch gebied voor recreatie: bepaling en belang. Veldinventarisatie en onderzoek onder in- en omwonenden in acht gebieden

- 23** *Pouwels, R., H. Sierdsema & W.K.R.E. van Wingerden (2006).* Aanpassing LARCH; maatwerk in soortmodellen
- 24** *Buijs, A.E., F. Langers & S. de Vries (2006).* Een andere kijk op groen; beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren
- 25** *Neven, M.G.G., E. Turnhout, M.J. Bogaardt, F.H. Kistenkas & M.W. van der Zouwen (2006).* Richtingen voor Richtlijnen; implementatie Europese Milieurichtlijnen, en interacties tussen Nederland en de Europese Commissie.
- 26** *Hoogland, T. & J. Runhaar (2006).* Neerschaling van de freatische grondwaterstand uit modelresultaten en de Gt-kaart
- 27** *Voskuilen, M.J. & T.J. de Koeijer (2006).* Profiel deelnemers agrarisch natuurbeheer
- 28** *Langeveld, J.W.A. & P. Henstra (2006).* Waar een wil is, is een weg; succesvolle initiatieven in de transitie naar duurzame landbouw .
- 29** *Kolk, J.W.H. van der, H. Korevaar, W.J.H. Meulenkamp, M. Boekhoff, A.A. van der Maas, R.J.W. Oude Loohuis & P.J. Rijk (2007).* Verkenningen duurzame landbouw. Doorwerking van wereldbeelden in vier Nederlandse regio's
- 30** *Vreke, J., M. Pleijte, R.C. van Apeldoorn, A. Corporaal, R.I. van Dam & M. van Wijk (2006).* Meerwaarde door gebiedsgerichte samenwerking in natuurbeheer?
- 31** *Groeneveld, R.A., R.A.M. Schrijver & D.P. Rudrum (2006).* Natuurbeheer op veebedrijven: uitbreiding van het bedrijfsmodel FIONA voor de Subsidieregeling Natuurbeheer
- 32** *Nieuwenhuizen, W., M. Pleijte, R.P. Kranendonk & W.J. de Regt (2007).* Ruimte voor bouwen in het buitengebied; de uitvoering van de Wet op de Ruimtelijke Ordening in de praktijk
- 33** *Boonstra, F.G., W.W. Buunk & M. Pleijte (2006).* Governance of nature. De invloed van institutionele veranderingen in natuurbeleid op de betekenisverlening aan natuur in het Drents-Friese Wold en de Cotswolds
- 34** *Koomen, A.J.M., G.J. Maas & T.J. Weijtschede (2007).* Veranderingen in lijnvormige cultuurhistorische landschapselementen; Resultaten van een steekproef over de periode 1900-2003
- 35** *Vader, J. & H. Leneman (redactie) (2006).* Draggers landelijk gebied; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 36** *Bont, C.J.A.M. de, C. van Bruchem, J.F.M. Helming, H. Leneman & R.A.M. Schrijver (2007).* Schaalvergroting en verbreding in de Nederlandse landbouw in relatie tot natuur en landschap.
- 37** *Gerritsen, A.L., A.J.M. Koomen & J. Kruit (2007).* Landschap ontwikkelen met kwaliteit; een methode voor het evalueren van de rijksbijdrage aan een beleidsstrategie
- 38** *Luijt, J. (2007).* Strategisch gedrag grondeigenaren; Van belang voor de realisatie van natuurdoelen.
- 39** *Smits, M.J.W. & F.A.N. van Alebeek, (2007).* Biodiversiteit en kleine landschapselementen in de biologische landbouw; Een literatuurstudie.
- 40** *Goossen, C.M. & J. Vreke. (2007).* De recreatieve en economische betekenis van het Zuiderpark in Den Haag en het Nationaal Park De Hoge Veluwe
- 41** *Cotteleer, G., Luijt, J., Kuhlman, J.W. & C. Gardebroek, (2007).* Oorzaken van verschillen in grondprijzen. Een hedonische prijsanalyse van de agrarische grondmarkt.
- 42** *Ens B.J., N.M.J.A. Dankers, M.F. Leopold, H.J. Lindeboom, C.J. Smit, S. van Breukelen & J.W. van der Schans (2007).* International comparison of fisheries management with respect to nature conservation. Wageningen, Statutory Research Tasks Unit for Nature and the Environment.
- 43** *Janssen, J.A.M. & A.H.P. Stumpel (red.) (2007).* Internationaal belang van de nationale natuur; Ecosystemen, Vaatplanten, Mossen, Zoogdieren, Reptielen, Amfibieën en Vissen
- 46** *Rijn, J.F.A.T. van & W.A. Rienks (2007).* Blijven boeren in de achtertuin van de stedeling; Essays over de duurzaamheid van het platteland onder stedelijke druk: Zuidoost-Engeland versus de provincie Parma
- 47** *Bakker, H.C.M. de, C.S.A. van Koppen & J. Vader (2007).* Het groene hart van burgers; Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid
- 48** *Reinhard, A.J., N.B.P. Polman, R. Michels & H. Smit (2007).* Baten van de Kaderrichtlijn Water in het Friese Merengebied; Een interactieve MKBA vingeroefening

W O t

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

